

The Open University's repository of research publications
and other research outputs

Domænetab i Danmark: en undersøgelse af sammenhængen mellem 'engelsk i stedet for dansk' og 'engelsk i dansk' [Domain loss in Denmark: an investigation of the relationship between 'English instead of Danish' and 'English in Danish']

Journal Item

How to cite:

Hultgren, Anna Kristina (2012). Domænetab i Danmark: en undersøgelse af sammenhængen mellem 'engelsk i stedet for dansk' og 'engelsk i dansk' [Domain loss in Denmark: an investigation of the relationship between 'English instead of Danish' and 'English in Danish']. Nordand: nordisk tidsskrift for andrespraaksforskning [Nordic Journal of Second Language Research], 2012(2)

For guidance on citations see [FAQs](#).

© 2012 Fagbokforlaget

Version: Proof

Link(s) to article on publisher's website:
<http://fagbokforlaget.no/?isbn=080992271202>

Copyright and Moral Rights for the articles on this site are retained by the individual authors and/or other copyright owners. For more information on Open Research Online's data [policy](#) on reuse of materials please consult the policies page.

Nordand

Nordisk tidsskrift for andrespråksforskning

I dette nummer 3

Frans Gregersen

Indledning: Globaliseringens udfordringer med særligt hensyn til
universitetsinstitutionerne 5

Linus Salö

Domänförlust som språkideologisk representation. Språkvårdens diskurser
om engelska i Sverige 21

Anna Kristina Hultgren

Domænetab i Danmark: En undersøgelse af sammenhængen mellem
»engelsk i stedet for dansk« og »engelsk i dansk« 61

Marita Kristiansen

Hvordan ivareta et norsk fagspråk i en internasjonaliserende hverdag.
Om domenetap og parallellspråklig terminologiutvikling i høyere utdanning. .85

Monica Londen och Jan-Ola Östman

Ambivalens och ansvar: domänförlust som implicit process vid ett
tvåspråkigt universitet 113

Ástráður Eysteinnsson

Íslandsk sprogpolitik, kultur og akademisk praksis. Domæner, store og små ...143

Anne Holme

Efterord: Parallelsproglighed og flersprogethed på nordiske universiteter ...161

Abstracts and keywords in English.....171

Forfatterveiledning.....177

I dette nummer

Vi vil gjerne ønske Frans Gregersen, Olle Josephson, Ari Páll Kristinsson og Jan-Ola Östman velkommen som gjesteredaktører til dette temanummeret av *Nordand* som har fått tittelen «Domænetab og parallelsproglighet på nordiske universiteter». Selv om dette ikke er et tema som man uten videre forbinder med tidsskriftet *Nordand*, er nettopp domenetap et fenomen som er kjent fra de språkene vi i andrespråksforskningen oftest betegner som minoritesspråk, mens parallelspråklighet er en term som stadig mer dukker opp nå i globaliserings tidsalder. Valg av språk ved institusjoner er nettopp et tydelig symptom på den hierarkiseringen av språk som gir seg utslag i alle deler av samfunnene, også i de nordiske landene.

Derfor synes vi det var veldig hyggelig å få en henvendelse fra Frans Gregersen og nettverket *Parallelsproglige mål for Nordens universiteter*. Dette nettverket, som er finansiert av Nordisk Ministerråd / Nordplus Språk, er opptatt av de utfordringene universitetene i Norden stilles ovenfor når språkpolitikken deres møter kravet om internasjonalisering av universitetsutdannelsen. De ønsket å bidra med noen artikler til et temanummer slik at diskusjonen om språkvalg ved universitetene kan gjøres på grunnlag av empirisk basert viten om særtrekk i hvert enkelt land. Redaksjonen syntes dette var en interessant vinkling av temaet flerspråklighet og redaksjonsrådet var også positiv til ideen.

Så nå er nummeret ferdig med fem artikler, én fra hvert av de nordiske landene. I tillegg inneholder temanummeret en innledning skrevet av gjesteredaktørene og en kommenterende avslutning skrevet av en svært etablert andrespråksforsker, nemlig Anne Holmen, som fra 2011 er professor i parallelspråklighet ved Center for Internationalisering og Parallelsproglighet (CIP), Københavns Universitet. Initiativet til en ekstern ekspertkommentator og valget av denne kommer fra *Nordands* redaksjon, og var altså ikke del av gjesteredaktørernes opprinnelige forslag. Vi vil hermed takke Anne Holmen for hennes innsiktsfulle og tankevekkende etterord.

De fem hovedartiklene har gjennomgått samme fagfelleprosess som vi ellers har i *Nordand* med minst to eksterne anonyme fagfeller i tillegg til alle redaktørene.

Vi vil også minne om *Den 11:e konferensen om Nordens språk som andra- och främmandespråk* (NORDAND 11) som foregår i Stockholm den 13.–15. juni 2013. Bekreftede plenumsforelesere er: Kris van den Branden (Katholieke Universiteit Leuven, Belgia), Frans Gregersen (Københavns universitet, Danmark),

Marianne Gullberg (Lunds universitet, Sverige) og Anne Pitkänen-Huhta (Jyväskylä universitet, Finland). Mer information finnes på www.su.se/nordand11.

Som vanlig vil vi rette en stor takk til Nordisk Publiseringnemnd for Humanistiske og Samfunnsvitenskapelige tidsskrifter (NOP-HS) for den sjenerøse økonomiske støtten til *Nordand*. Da dette nummeret er blitt litt mer omfangsrikt enn vanlig, har vi valgt å utsette presenteringen av nordiske avhandlinger til neste nummer, dvs. 1-2013.

Niclas Abrahamsson, Anne Golden og Helle Pia Laursen

Frans Gregersen

Københavns Universitet

Indledning: Globaliseringens udfordringer med særligt hensyn til universitetsinstitutionerne*

Det ligger i selve ordet universitet at viden overskrider landegrænser. Det er derfor ikke nyt at universitetsvæsenet er internationalt; tværtimod. De første universiteter var ensprogede hvilket krævede af de mange studerende fra forskellige lande at de var mindst tosprogede. Alle på universitetet talte og skrev latin, et sprog som for ingen af dem var deres første sprog. De udfordringer som nutiden stiller studerende og lærere over for er således først og fremmest præget af at der mellem denne første internationalisering og den nuværende globalisering har været indskudt en lang periode, nemlig den periode man kunne kalde omformningen af de højere uddannelsers hele funktion. Den begynder med reformationens erobring af det religiøse område for lokale – og snart efter nationale – sprogformer og indbefatter den periode hvor man kunne tale om at de nationale skriftsprog erobrede en række skriftsprogsdomæner i sprogsamfundene ét efter ét. Den lange mellemperiode, groft sagt fra 1540 til 1900, står imidlertid ikke for en entydig nationalisering af universitetsvæsenet. Selve lærerundervisningen, dvs. det man på nudansk kalder konfrontationstimerne, bliver ganske vist efterhånden drevet på det lokale sprog. Men det forudsattes at de studerende til brug for deres studier, dvs. deres forberedelse til undervisning og eksamen, beherskede samtlige såkaldte »hovedsprog« hvormed fra begyndelsen foruden latin mentes tysk og fransk og først væsentlig senere engelsk. Den foreliggende litteratur på studieområdet skulle udnyttes og den var på hovedsprogene. Det svarede fuldstændig til at de forskende ansatte på de europæiske universiteter offentliggjorde deres

resultater på de samme hovedsprog for så vidt de var relevante (se Mortensen & Haberland 2009). Da Hans Chr. Ørsted i 1820 havde opdaget elektromagnetismen var han som sin egen PR-agent meget opsat på at sende en meddelelse ud til alle de europæiske miljøer om sin opdagelse. Ørsted havde opholdt sig både i Tyskland og Frankrig (læs: Paris) men var alligevel nødt til at indkalde N.C.L. Abrahams som hjælper til at forfatte den franske meddelelse (Abrahams 1876:150).

Vi taler her om universitetet som sådan, dvs. alle fakulteter. Kendskab til hovedsprogene gjaldt endogså de to store nationale fag historie og modersmålsfagene. De sidstnævnte er i øvrigt et sent fænomen på universiteterne. Det første professorat i de nordiske sprog i Norden blev oprettet i København 1845.

I Ástradur Eysteinnssons artikel omtales Rasmus Rask (1787–1832). Måske kan det være instruktivt til sammenligning med nutiden at se på Rasmus Rasks produktion og sprogkundskaber. Rasmus Rasks samlede produktion fremgår af bibliografien i bind tre af hans *Udvalgte Afhandlinger* (Rask 1935:341–381). De 40 sider opregner i alt 201 numre og strækker sig dog kun fra 1808 til 1832 hvor Rask døde kun 45 år gammel. Sprogfordelingen er markant og markant anderledes end den ville have været i dag: Rask skrev sine bøger på dansk (bortset fra den danske grammatik han skrev for englændere; den er på engelsk). Den første bog, Rasks *Vejledning til Oldislandsk*, oversatte han selv til svensk. Han skrev artikler på tysk, svensk og engelsk, men langt langt de fleste på dansk. Han skrev breve på islandsk, engelsk, tysk og dansk mens han efter sin egen mening var så dårlig til at skrive latin at han skulle have hjælp til det. Det er ganske givet at Rask læste en lang række sprog. Han anmeldte nemlig bøger på alle hovedsprogene i de tidsskrifter han utrætteligt udgav. Rask underviste i Sverige formentlig på svensk, han talte i hvert fald svensk – og skrev det som nævnt også. Ellers underviste han på dansk.

Hvad kan det bruges til? Det kan vise at det var almindeligt for en akademiker fra universitetsverdenen i begyndelsen af det 19. århundrede at kunne læse og skrive i hvert fald tysk og helst også fransk. For sprogforskningen og for humaniora i almindelighed var tysk engelsk langt overlegen som transnationalt sprog i det 19. århundrede. Derimod var det mindre almindeligt at kunne engelsk og decideret sjældent at kunne islandsk. Så Rasks – i øvrigt internationalt anerkendte og

gennem hans utallige kontakter uden for landets grænser fuldstændig indlejrede – produktion skete hovedsagelig på hans modersmål. Åbenbart har de tyske forskere som var interesseret i den, kunnet læse dansk. Det kunne Jakob Grimm i hvert fald og gennem Grimm fik Rask stor betydning for den sammenlignende sprogvidenskab. Rasks brug af dansk forhindrede ham således ikke i at blive en stor mand fordi dansk var en receptiv kompetence hos de toneangivende tyske forskere. Sådan er det ikke længere. Tyske forskere skriver også på engelsk, og der er givetvis ikke mange af dem der læser og forstår dansk. Derfor har Rasks produktionspraksis forhindret moderne historiografisk interesserede sprogforskere uden for Norden i at få et klart billede af hans indsats. Jeg har med vilje valgt netop sprogsammenligneren Rask som eksempel. Han var ikke ansat i modersmålsfaget – det var end ikke oprettet på hans tid.

Det var Louis Hjelmslev (1899–1965) der udgav Rasks *Udvalgte Afhandlinger* og dermed samlede bibliografien. Hans egen produktion tåler med hensyn til betydning for sprogvidenskaben sammenligning med Rasmus Rasks. Den er bibliograferet i Hjelmslevs *Essais linguistiques* (Hjelmslev 1959:251–271) og indeholder 167 numre plus 26 som har overskriften *Varia* hvilket dækker over avisindlæg og formidlende tekster i almene tidsskrifter. Af denne liste fremgår det at Hjelmslevs foretrukne sprog var fransk men at han publicerede også på tjekkisk, tysk, engelsk og russisk – ud over på dansk. De væsentligste arbejder er nu på et andet sprog end dansk, eller også bliver de oversat i Hjelmslevs levetid – det gælder *Omkring Sprogteoriens Grundlæggelse* 1943. Det betød at Hjelmslevs arbejder blev kendt med det samme i den fransklæsende verden af lingvister og ofte gjort tilgængelig for et engelsklæsende publikum ganske hurtigt efter offentliggørelsen. Men engelskdominansen er stadig ikke påfaldende – det er derimod bredden af sprog.

Det ny i den situation som universiteterne har været i i hvert fald siden 1990'erne er således at kravet om at internationalisering sker med udgangspunkt i et enkelt sprog som – i modsætning til latin – er et levende og udbredt førstesprog i en stor del af verden. Det sætter skel mellem dem der har rettigheder og forpligtelser i forhold til at udfolde dette sprogs muligheder i akademiske genrer og alle os andre som ustandselig konfronteres med kravet om at få manuskripter og foredrag gennemset af en »native speaker«. (Det burde være en »competent writer«!)

Internationalisering bliver således knyttet til brugen af et bestemt sprog, nemlig engelsk (Haberland 2009), og der synes at være en mere eller mindre skumlende tilslutning til at det er dette sprog der bærer og udbygger globaliseringen. Dermed skabes der naturligvis store kontakthader på tværs af sproggrænser, men der skabes også et hierarki hvor det bliver et ekstra krav til alle forskere at kunne begå sig på et sprog de ganske vist har mødt som fremmedsprog, og for Nordens vedkommende møder i mange talte former når de åbner for fjernsynet, men som de ikke har samme forhold til som man har til et førstesprog.

Internationalisering og kvalitet

Kravet om at skrive på engelsk (og at deltage i kongresser og symposier der afholdes på engelsk) er knyttet til en evaluering. Den forskning som kan brænde igennem i de internationale tidsskrifter som alle fra hele verden ønsker at publicere i, har – netop derfor – været igennem en skarp konkurrence, og for så vidt markedet er klogt (se nedenfor), kan man deraf slutte at forskningen har høj kvalitet. Det betyder at dem der publicerer i sådanne tidsskrifter, *eo ipso* producerer højklvalitetsforskning, og det har igen betydning for deres ansættelse, deres forfremmelse og deres muligheder for at opnå forskningsbevillinger. Alt dette sker nemlig også i konkurrence – med andre som har publiceret i mere eller mindre prestigøse tidsskrifter. Det er indlysende for samtlige humanister at man ikke kan bedømme et værks originalitet eller dets kvalitet før man har læst det. Men tiden er knap når man skal bedømme, og der er stadig flere bedømmelser der hviler på andres bedømmelser, nemlig på optagelse i de tidsskrifter som af bedømmere er blevet placeret på et bestemt niveau i den målestok man nu bruger; i Danmark hedder den »Den bibliometriske forskningsindikator« (se <http://www.fi.dk/viden-og-politik/tal-og-analyser/den-bibliometriske-forskningsindikator>). På tidsskrifterne er der atter andre forskere der fungerer som fagfæller. De bedømmer det indsendte, som i de fleste tilfælde er anonymiseret. Man kan gå ud fra at fagfællerne faktisk læser det de skal bedømme og forholder sig til det læstes kvalitet – det er det en fagfællebedømmelse går ud på. Men det er en ofte påpeget sandhed at selve systemet er konservativt i sin opbygning fordi det kontroversielle og nyskabende skal kunne ses og anerkendes som sådan af dem der

selv repræsenterer traditionen. Det er derfor de er sat til at opretholde den. Det indlysende nettoresultat af denne korte udredning af en lang proces er at forskningskvalitet i vore dages (sprog)samfund synes uløseligt forbundet med engelskkundskaber. Det er især påfaldende at evnen til på engelsk, et fremmedsprog, at skrive genrespecifikt og med brug af de rette konventioner for referencer og strukturering af en akademisk tekst inden for det pågældende tidsskrifts område er essentiel.

Internationalisering, kvalitet og formidling

Som påpeget i Marita Kristiansens artikel stiller denne opfattelse af kvalitet institutionerne i et dilemma. De skal nemlig ikke alene opretholde og stimulere forskning på et højt kvalitetsniveau, de skal også formidle. Og formidlingen sker til et publikum som netop ikke læser og forstår engelsk og derfor skal formidlingen ske på det nationale sprog. Det er klart udtrykt i de norske bestemmelser som Marita Kristiansen redegør for, men selve problemstillingen er den samme i hele Norden: Universiteterne er finansieret over skatterne. Skatterne betales af alle. Derfor har alle krav på at få del i den viden universiteterne producerer. Det er universiteternes kvittering for de mange midler de får af skatteborgerne.

For de lægmænd, de almindelige mennesker, som tørster efter at få at vide hvad forskerne nu ved om leddegigt, sprogforandring eller atomspaltninger, arrangerer universiteterne formidlingsinitiativer, eller stiller forskere til rådighed for sådanne i dags- og fagpressen og radio og tv. Alt sker på det lokale nordiske sprog. Det er remtrækket mellem denne formidlingsproces og selve forskningsindsatsen som står til diskussion når universiteterne både skal opretholde et fagsprog til at formidle i og med – og skal færdes hjemmefrem på engelsk i de højere forskningskredse. Marita Kristiansen operationaliserer dette til brug for den empiriske undersøgelse i form af terminologi, men det er et generelt problemfelt som ikke mindst handler om hvad der gør en faglig redegørelse nem at forstå for et bestemt publikum, det såkaldte populariseringsproblem. Parallellen inden for forvaltning er klarsprogsproblemtikken. Både forskere og forvaltere skal altså ikke alene kunne skrive uklanderligt akademisk engelsk, de skal også kunne formidle på et lige så fornemt lokalt nordisk.

So what? Kan de ikke bare blive bilinguale i dansk og engelsk, svensk og engelsk, norsk og engelsk, islandsk og engelsk, finsk og engelsk (sami og engelsk, meänkieli og engelsk, fortsæt selv), de fine forskere, så de kan det hele? Jo, og nej. Her er vi ved kernen i problemet: Hvad koster det at blive god til ét til sprog? God til at gøre noget specielt på et sprog i skrift og i tale? Det er kerneproblemet. Det er grunden til at der føres sprogpolitik. For faren er jo at sprogene spaltes i et til forskning og et til formidling, og så er faren at de ikke hænger sammen længere – at der ikke længere kan forskes på de nordiske sprog, men kun formidles.

Sprogpolitik som tema i de nordiske lande

Sprogpolitik er på den ene side noget der altid har eksisteret. Tænk bare på hvordan afstandsplanlægning har præget forholdet mellem fx dansk og svensk skriftsprog gennem tiderne. De skulle for Guds og Svea Rikes samt Dannebrogsskyld være så forskellige som muligt. På den anden side er det da påfaldende at de nordiske lande først fik officielle redegørelser og egentlige sprogpolitikker i kølvandet på Ulf Teleman og Margareta Westmans artikel »Behöver vi en nationell språkpolitik?« fra 1997. Siden da har der ingen ende været på de sprogpoltiske redegørelser om end man måske kunne mene at antallet af redegørelser var omvendt proportionalt med antallet af faktisk indgreb.

Sprogpolitik kan siden Teleman & Westman (1997) defineres som bevidste indgreb i sproglige forhold som ellers har været styret udelukkende af markedskræfterne forstået i videste forstand. Bevæggrundene bag sprogpolitik er ideologiske. Man ønsker en bestemt sprogsituation opretholdt, fremmet eller forhindret. Og i den diskussion er der to begreber som er kommet til at stå stadig klarere som de centrale termer: på den ene side domæne og domænetab og på den anden side parallelsproglighed. Dette temanummer handler om domænetab og parallelsproglighed – af samme grund.

Domæne, domænetab og parallelsproglighed som politiske og videnskabelige begreber

Begrebet domænes historie er glimrende og fyldestgørende gennemgået af Hartmut Haberland i Haberland (2008) og dele af historien dukker

op i Linus Salös artikel som er den der stiller skarpest på selve begrebet. Det kan ikke overses, hverken i Salös fremstilling eller i Londen og Östmans brug af det i deres artikel eller for den sags skyld i Hultgrens operationalisering at begrebet gør tjeneste i den sprogpoltiske debat som kodeord for de sfærer som samfundet er opdelt i og sprogbrugen inden for dem. Det er vigtigt at det er samfund der opdeles, sådan at den størrelse vi her taler om må være sociologisk afgrænset og ideelt set være indpasset i eller i det mindste ikke stride mod en overordnet sociologisk teori om samfunds indretning. Når begrebet domæne virker så uundværligt skyldes det den intuitive fornemmelse af at der er forskel på hvor »naturligt« det er for de fleste sprogbrugere i de nordiske sprogsamfund at bruge bestemte sprog i bestemte institutionelle sammenhænge. Det ville være decideret underligt om en dommer ved en domstol i et af de nordiske lande afsagde en dom på engelsk, men det virker ikke nær så usandsynligt at en festforelæsning på et universitet afholdes på engelsk. Der er naturligvis delvis tale om at indrette sprogvalget på deltagerne i situationen. I retten sidder anklagede, retspersonalet, vidner og tilhørere som alle forstår det lokale samfunds bærende sprog bedst – hvad det så ellers betyder. Hvorfor så ikke bruge det? Men der er to argumenter som tilsyneladende har en vis vægt i valget af sprog: Tilstedeværelsen af personer som ikke eller kun meget dårligt forstår det lokale sprog (*gæsten bestemmer-argumentet*, en variant af inkluderende høflig adfærd), og sammenknytningen af sprog og prestige/kvalitet/nytteværdi.

Hvis vi tager *gæsten bestemmer-argumentet* først, så kan vi genkende dette fra den åbning af universitetsstudierne mod studerende fra andre lande hvor de mærkværdigvis taler andre sprog end de nordiske, som er så typisk for det internationaliserede universitet. Hvis der i et lokale med fx danske studerende sidder en udvekslingsstuderende eller en international studerende som ikke kan forstå dansk (undervisningssprog), hvad gør man så? Der er to muligheder: Sender vedkommende på danskkursus så han eller hun kan lære det. Eller: Lærer og studerende skifter til et andet undervisningssprog som den studerende behersker (godt nok). Det er næsten altid engelsk, ikke nødvendigvis fordi det er de studerendes bedste sprog, det er det bestemt ikke altid, men fordi det for nordiske studerende og undervisere er (eller ses som) det eneste realistiske alternativ til det nordiske. Dermed kan man lancere denne

sproglige selvkannibalisering – for at bruge Jørn Lunds udtryk – som *internationalization at home*, de studerende får lov at øve sig på hinanden og deres lærer for lov at øve sig på dem.

Internationalisering af universiteter har som nævnt ovenfor altid eksisteret. Det nye er at de amerikanske og engelske universiteter har en meget stor del af deres indtægter netop ved at studerende fra resten af verden studerer der. Det er en del af de nordiske velfærdsstater at universitetsstudier er gratis for alle. De udenlandske studerende betaler derfor heller ikke *fees*. Alligevel eller netop derfor elsker de nordiske politikere international mobilitet. Siden politikerne synes internationalisering er godt og siden internationalisering bl.a. betyder at der kommer studerende til de nordiske lande som enten ikke kan eller ikke får mulighed for at lære det lokale sprog, så vil internationalisering i en række tilfælde betyde et sprogskifte i undervisningen på grund af gæsten bestemmer-argumentet.

Den anden mulighed er at selv om et hold undervises af en lokal nordisk lærer, og selv om der ikke på holdet er andre end studerende der har det pågældende nordiske sprog som første sprog, så undervises der alligevel på det internationale sprog engelsk enten fordi hold og lærer i fællesskab beslutter det (det er vist ret sjældent), eller fordi en højere universitetsmyndighed har bestemt at undervisningen under alle omstændigheder skal »internationaliseres«. Begrundelsen her er at det er godt for både lærer og studerende allerede i undervisningsudøvelse, henholdsvis de studerendes studietid, at lære at bevæge sig så godt som overhovedet muligt på engelsk. Det giver nye muligheder for international mobilitet for de studerende, og det træner lærerens formidlingskompetence i forhold til et fagligt udfordrende stof. Her er vi ved kernen af problemet, det mere eller mindre frivillige sprogskifte fordi den kulturelle kapital der knyttes til sproget engelsk er større end den der er knyttet til det lokale sprog. Engelsk giver adgang til et større marked, ergo har engelsk større nytteværdi.

De mange advarsler fra bekymringsindustrien om at sprogdøden truer de nordiske sprog, om ikke lige nu så lige om hjørnet, tager alle deres im- eller eksplicitte udgangspunkt (se både Salös og Hultgrens artikler) i argumenter som kan omskrives som følger:

Når et sprog mister nytteværdi, mister det status. Når det mister status, mister det talere. Det sker ved at forældre opdrager deres børn på et

andet sprog end det sprog de selv er blevet opdraget på. Og det er indledningen til et sprogskifte, især fordi det understøttes af at de børn der opdrages på det »fremmede« sprog får glæde af dets øgede nytteværdi. Som Salö påpeger med henvisning til den svenske diskussion, savnes der empiriske argumenter. Der findes dog studier som kan siges at være relevante. Det bedst undersøgte sprogskifte i Norden (bortset fra sprogskiftet i Skåne) er sprogskiftet fra dansk (dialekt) til tysk i Slesvig-Holsten gennem en lang periode som strækker sig fra middelalderen og frem til folkeasfemningen i 1920 om hvilke sogne der skulle »hjem til Danmark«. Et uhyre interessant case-studie af dette sprogskifte er foretaget af Anders Bjerrum i Bjerrum (1990; skrevet i 1949). Det fremgår af Bjerrums fintfølende og grundigt dokumenterede historiske analyse af sprogskiftet i Sydslesvig og dets årsager at der indgår en række komponenter krystalliseret i sprogforhold inden for religion, opdragelse og undervisning. Det afgørende moment i et sprogskifte er som nævnt at forældre begynder at opdrage deres børn på et andet sprog end de selv taler indbyrdes. Det sker i Slesvig-Holsten i forskellige bølger afhængigt af hvordan det foretrukne sprogs status perciperes i kraft af at det er skolesprog, kirkesprog eller kultursprog (hvormed menes skriftsprog for litteratur som har udbredelse og nytteværdi i det pågældende (mini)samfund). I den tabel som mest drastisk illustrerer sprogskiftet, opgøres hvor mange af skolebørnenes forældre i et bestemt område der indbyrdes taler dansk, sammenholdt med hvilket sprog de samme forældre taler til deres børn. I alle de sogne hvor mellem 47 og 55 % af forældrene talte dansk indbyrdes, men kun mellem 21 og 26 % dansk med deres børn, talte børnene tysk på legepladserne. Børnenes indbyrdes sprog er prøvestenen (Bjerrum 1990:7).

Sprogskiftet på de nordiske universiteter har ud fra dette ræsonnement kun betydning for de nordiske sprogs overlevelse hvis det kan medvirke til at det ses som en fordel at opdrage børn på engelsk fordi de så taler det samme sprog hjemme som de skal bruge i deres fremtidige virksomhed som studerende. Vi har ikke kendskab til om dette er tilfældet nogetsteds i Norden. Det ville være meget interessant hvis det var tilfældet. Derimod er der jo flere forældre der uden tøven anbringer deres børn i en international skole med præcis det samme motiv, nl. at give deres børn en *head start*.

Politiske eller videnskabelige begreber / politiske OG videnskabelige begreber

En central diskussion i Salös artikel med stor betydning for forståelsen af alle de andre artikler i dette nummer, er om de begreber der bruges i den sprogpoltiske diskurs er videnskabelige. Videnskabelige begreber skal defineres, og de skal helst defineres sådan at de uden større vanskeligheder kan operationaliseres så vi kan vide hvad vi taler om når vi taler om fx domæner. Hvis forskellige forskere ikke operationaliserer fx begrebet domæne på samme måde når de anvender det i deres empiriske arbejde, så taler de banalt set slet ikke om det samme, og det bliver umuligt at akkumulere viden fx om hvor vidt der er foregået et tab af et domæne. Peter Skautrup, den store danske sproghistoriker (1896–1982), anvendte et begreb om »sfærer«, og hans pointe var at der var talesprogssfærer og skriftsprogssfærer og at de var væsentlige at holde ude fra hinanden i en sproghistorie fordi sproget forandrede sig forskelligt i dem. Inden for skriftsprogssfærene adskilte han fx det litterære sprog fra lovsproget, idet han dog udmærket var klar over at en egentlig litterær sfære først udskiltes langt oppe i tiden. Skautrup er ikke alene. Vi vil i det hele taget gerne på den ene side kunne fange de forskelle der er mellem anvendelsen af sproget, hvilket som helst sprog, i fiktionstekster over for fx lovtekster i kraft af deres funktionelle forskellighed, samtidig med at vi gerne vil kunne fange det temmelig let hørte at der er forskelle på hvordan der tales i institutionelle sammenhænge i forhold til intimsfæren. (Hov, der var jo en sfære igen, denne gang hente fra Habermas' epokegørende værk om den borgerlige offentlighed.) Det vi mangler synes med andre ord at være en makrosociolingvistisk teoridannelse som kan gøre rede for både typisk sprogbrug der stammer fra bestemte typificerede interaktioner og for deres spredning til andre interaktionstyper hvor de stadig beholder noget tilbage af deres genese i en bestemt sfære. Nogle af disse interaktionstyper er institutionaliserede som fx undervisning på universiteter, hvor mindst én person får løn for at være til stede mens de andre tilstedeværende højst er på SU (= studiestøtte i Danmark). Og sprogvalget i disse interaktionstyper afhænger både af de tilstedeværendes sproglige kompetencer (perciperet eller faktisk observeret) og af ideologisk påvirkede sprogpolitikker. Intetsteds i dette nummer af Nordand er

dette så fysisk til at følge og føle som i Londen og Östmans afdækning af det tosprogede finsk-svenske universitets ambivalente overgang til et tresproget med finsk, engelsk, svensk, noget som i praksis truer med at udvikle sig til et tosproget finsk-engelsk universitet på trods af alle gode intentioner om det modsatte.

Det er her og i Eysteinssons bidrag man får det bedste indblik i hvor kompleks en problemstilling vi har at gøre med. Bare for at antyde: Mange af de studerende på Helsingfors universitet er tosprogede, men hvad betyder tosprogethed? Betyder det at man taler, læser, forstår og skriver to sprog lige godt og med samme naturlighed i alle situationer. Sjældent! Så vi er nødt til at være præcise mht. hvad der kræves i den pågældende undervisningssituation af deltagerne: Skal de tale, og da i hvilken retorisk stil? Eller i hvilken genre og med anvendelse af hvilke begreber? Skal de skrive og da i hvilken genre og med anvendelse af hvilke typiske virkemidler? Hvilken vægt lægges der på klassisk korrekthed? I teori og i praksis – der kan være stor forskel. Eller skal de tilstedeværende kun lytte og forstå? Det kræver almindeligvis mindre sproglig indsats og kompetence, fordi forståelse altid går forud for produktion, en interessant asymmetri. Dernæst kommer så spørgsmålet om hvilke varianter eller varieteter der er tilladte, accepterede og/eller kritiserede eller direkte forbudte i undervisningssituationen. Er det fx OK at tale den form for engelsk man har lært da »man« var au pair pige i Manchester? Eller skal det være en eller anden form for RP?

En helt anden form for klassifikation er den der internt i domænet eller sfæren, i dette tilfælde universitetsaktiviteter kendes mellem forskning, postgraduat undervisning (ph.d.-kurser), postgraduat vejledning (ph.d.-vejledning), kandidatundervisning (MA-undervisning), kandidatvejledning (MA-vejledning), BA-undervisning og BA-vejledning. Eller mellem forelæsninger, klasseundervisning, øvelser, værkstedsundervisning, vejledning. Og så er der de skel der følger af det faglige indhold der skal formidles. Hultgren undersøger fx forelæsninger og øvelser i kemi fysik og datalogi som tre (seks) forskellige former for naturvidenskabelig undervisning mens Kristiansen undersøger domænet finans på tværs af disse aktiviteter. I Kristiansens undersøgelse kan man bese en anden tilgang til domæner, en tilgang som er karakteristisk for fagsprogsforskningen og informationsvidenskaben. Her

betyder domæne nemlig nærmest semantisk felt. Kristiansen undersøger det semantiske felt »finans« i et korpus bestående af aviser. Set ud fra et andet syn på domæner ville avissprog være et domæne i sig selv, internt opdelt i de forskellige genrer der fx kan forklare at Kristiansen et sted kan få et citat frem som er typisk talesprog, eksempel 16: «Det er fullstendig hull i posen ...». Det er givetvis et citat som journalisten har indlejret i sin egen tekst og hvor han eller hun har bibeholdt den typisk talesproglige formulering for at give autenticitet til udtalelsen.

De forskellige fag og de forskellige niveauer kombineres ofte i planlægning på universiteterne, vel at mærke en planlægning som sker ud fra devisen internationalisering og som oftest uden nogen bevidst sprogpolitisk refleksion. Der synes at være andre end Kerstin Norén der har haft den ide at engelsk, måske dog især på de teknisk-naturvidenskabelige områder, er det »naturlige« *medium of instruction for Ph.D. courses*, mens det synes at være mere blandet for MA-niveauet og ganske ofte er udelukkende det nordiske sprog der hersker på BA-niveau. Det er i sig selv en fin opskrift på prestigegivning: Jo højere op vi kommer i pyramiden, jo færre studerende der er, jo mere engelsk tales og skrives der.

Introduktion til artiklerne

De artikler der bringes i dette temanummer af Nordand er et af resultaterne af at Nordplus Sprog for to år siden bevilgede støtte til et nordisk netværk om »Parallelsproglige mål for Nordens universiteter«. Netværket er i sig selv et resultat af den diskurs som Salö analyserer og som opfandt begrebet parallelsproglighed som en løsning på de sprogpolitiske udfordringer som nordiske universiteter alle som en, men i forskellig grad, står over for i kraft af globaliseringen. Netværket har set det som sit mål at granske begreberne i den herskende diskurs som en del af netværkets medlemmer har et vist ejerskab til, kritisk, for at få øje på og øje for hvad de kan bruges til i forhold til de virkelige problemer som sprogvvalg på universiteter både er udtryk for og del af. Derfor dette temanummer hvor nogle af netværkets medlemmer, som tilsammen repræsenterer de fem nordiske stater (men ikke nogen af de selvstyrende områder der indgår på lige fod i det nordiske sprogsamarbejde), redegør

for samme problem ud fra vidt forskellige perspektiver og med lige så vidt forskellige perspektiver.

Parallelsproglighed betegner det fænomen at man fastholder muligheden af at benytte to eller flere sprog til samme funktioner og inden for samme domæne eller sfære. Det er blevet opfundet som samlingspunkt for de ideologer og forskere som hverken er tilhængere af ren *laissez faire*-politik eller tilhængere af at opstille nationale beskyttelsesværker mod brug af andre sprog end det samfunds bærende. Selve begrebet er nøjagtig lige så meget i behov for klar definition som domænetabsbegrebet og i dette nummer af *Nordand* vil man ikke få løsningen på hvad parallelsproglighed er. Det er et perspektiv som til stadighed er til forhandling blandt aktørerne i feltet for nu at benytte Salös bourdieuske diskurs.

Linus Salö analyserer i sin grundige artikel om domænebegrebets historie i Sverige de forskellige konstellationer som har gjort begrebet domænetab til et så centralt begreb at det synes uundgåeligt når man siger sprogpolitik. Salö viser blandt andet at domænetab blev en afløser for den ellers folkeligt udbredte moralske fordømmelse af brugen af låneord. Den svenske diskussion forlod simpelthen ideen om at låneord fører til sprogdød. Det er kun en lille facet af den spændende fortælling men relevant fordi det i Anna Kristina Hultgrens artikel er udgangspunktet at engelsk i dansk (dvs. låneord lånt fra engelsk) er første skridt mod engelsk i stedet for dansk (dvs. domænetab). Anna Kristina Hultgren viser i artiklen at der empirisk ikke er belæg for at hævde at der er flere engelske låneord i undervisning på universitetet end der er i en almindelig samtale på en café mellem to mennesker der lige har mødt hinanden. Altså er domænet ikke i fare.

Marita Kristiansens artikel behandler det semantiske felt domæne og giver dermed nummerets måske klareste opskrift på dels hvordan det står til inden for et bestemt område af fagsproget og den mest operationelle beskrivelse af hvad man rent sprogpolitisk kan gøre ved det hvis man er utilfreds med tingenes tilstand. Det vises at en række engelske termer har norske ækvivalenter men at der ikke er konsensus om brugen af nogen af disse. Det vises også implicit at det er svært at lave gode ækvivalenter, noget som vi også ved fra det store MiN-projekt (Sandøy 2003).

Monica Londen og Jan-Ola Östman tager udgangspunkt i den særlige ambivalens som findes på et universitet der på den ene side har to officielle sprog (og er hovedstadsuniversitet i en stat der har to officielle sprog) og hvor på den anden side det ene af sprogene er majoritetens sprog mens det andet tales af en minoritet (men til gengæld er samfundsbærende i nabostaten), når der skal omstilles til et tresproget universitet hvor engelsk er det sprog der bærer prestigen. Ambivalensen fremanalyseres helt ned i den enkelte situation: Er den reguleret og i så fald hvad siger reglerne? Og skal de tages alvorligt eller er de der blot?

Ástradur Eysteinnsson's artikel anvender igen et helt tredje greb og kobler personlige erfaringer fra en karriere der indeholder både udlandsophold, hjemkomst til Island og ansættelse som dekan for det humanistiske hovedområde med alt hvad dette medfører af daglig konfrontation med globaliseringens krav, med en parallel analyse af det islandske-nationale kompleks og særlig det islandske sprogs rolle heri. Dermed afrundes temanummeret med et indlæg som erindrer os alle om hvad der står på spil og er i spil, nemlig hele nationalitetskonstruktionen som den blev grundlagt af Herder: En kompleks enhed af historie, kultur og sprog med opdagelsen af den nationale for- og nutid som konsekvens. Det er dens fremtid der er i spil.

Netværket har i hele sit virke haft som intention at gøre sprogpolitisk reflekteret viden tilgængelig for både kolleger og administratorer. Administratorer træffer næsten daglig beslutninger som har sprogpolitiske konsekvenser. Men hvor det med de afledte virkninger for miljøet er gennemført at der skal foretages en indledende evaluering af hvilke konsekvenser en given beslutning på et tilsyneladende helt andet område har, så synes det yderst sjældent at noget tilsvarende gælder de sprogpolitiske konsekvenser af forsknings- og uddannelsespolitiske beslutninger. Forhåbentlig bidrager dette nummer til at denne situation ophører.

Om forfatteren

Frans Gregersen er professor i dansk sprog ved Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet, og leder af Sprogforandringscentret. Gregersen er hovedansvarlig gæsterektor for dette temanummer.

Email: fg@hum.ku.dk

De øvrige gæsterektorer for temanummeret er:

Olle Josephson, professor i nordiske sprog ved Institut for Nordiske Sprog, Stockholms Universitet.

Ari Páll Kristinsson, forskningsprofessor ved Árni Magnússon-Instituttet for Islandske Studier, Reykjavík.

Jan-Ola Östman, professor i nordiske sprog ved Institut for Finsk, Finskugriske og Nordiske Sprog, Helsingfors Universitet.

Noter

* Tak til Jan-Ola Östman for vigtige kommentarer og tilføjelser.

Litteratur

- Abrahams, N.C.L. 1876: *Meddelelser af mit Liv*. Udgivne af Arthur Abrahams. København: Forlagsbureauet.
- Bjerrum, Anders 1990: Sprogskiftet i Sydslesvig og dets årsager. *Danske folkemål*, 32, 1–34. København: C.A. Reitzel.
- Haberland, Hartmut 2008: Domains and domain loss. I: Preisler, Bent, Anne Fabricius, Hartmut Haberland, Susanne Kjaerbeck & Karen Risager (red.), *The Consequences of Mobility*. Department of Language and Culture, Roskilde University. 227–237.
- Haberland, Hartmut 2009: English – the language of globalism? *Rask. Internationalt tidsskrift for sprog og kommunikation*, 30, 17–45. Odense: SDUs universitetsforlag.
- Hjelmslev, Louis 1959: *Essais linguistiques*. (Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague, vol. XII) Copenhague: Naturmetodens sproginstitut/Nordisk Sprog- og Kulturforlag.
- Mortensen, Janus & Hartmut Haberland, 2009: Sprogvalg på danske universiteter i historisk perspektiv. *Sprogforum*, 46, 8–13. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Rask, Rasmus 1935: *Udvalgte Afhandlinger*. Udgivet af Louis Hjelmslev for Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. København: Levin og Munksgaard.
- Sandøy, Helge (red.) 2003: *Med »bil« i Norden i 100 år. Ordlagning og tilpassing av utalandske ord*. (Moderne importord i språka i Norden 1). Oslo: Novus.
- Skautrup, Peter 1944–1970: *Det Danske Sprogs Historie I–V*. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. København: Gyldendal.
- Teleman, Ulf & Margareta Westman, 1997: Behöver Sverige en nationell språkpolitik? *Språkvård*, 2, 5–16.

Linus Salö

Stockholms universitet

Domänförlust som språkideologisk representation. Språkvårdens diskurser om engelska i Sverige*

Sammanfattning

Detta bidrag framställer det svenska språkvårdsfältets diskurser om engelska, och begreppet domänförlusts framväxt som del i etableringen av en nationell språkpolitik i Sverige. Genomgången visar hur tonvikten gått från lånord mot frågor om svenskans position och status, med svengelska som representation för den förra diskursen och domänförlust för den senare. Båda manifesterar uttryck för »monoglottisk ideologi« (Silverstein 1996). Med redskap från Bourdieus fältteori knyts diskurserna till deras producenters positioner i språkvårdens fält. Domänförlust entextualiserades i samband med att diskussionen om Sveriges medlemskap i EU tog fart. Det hävdas i denna artikel att domänförlustsfrågan och EU-frågan är ideologiskt förenade, och att värnandet av svenskan måste ses i samma ljus som värnandet av Sveriges autonomi, och en aversion bland fältets agenter mot engelskans kulturpolitiska indexikaliteter. Domänförlust har använts som symbolisk tillgång för att få gehör för att svenskan är ett hotat språk, och tolkas här som en del av en strategi för att försvara en marknad där agenterna själva investerat sitt kapital.

Nyckelord: domänförlust, svengelska, språkvården som fält, entextualisering, språkideologi

Inledning

Enligt Bourdieu (2000b) är en diskurs som starkast när den har stöd i lag. Sedan den första juli 2009 är svenska huvudspråk i Sverige, och ska enligt lagtexten kunna användas inom alla samhällsområden (SFS 2009:600 § 4–5). Denna ordalydelse har kommit till stånd som ett resultat av tjugو års diskussion om förändringar av lingvistiska styrkeförhållanden på den svenska språkmarknaden. Även om dessa förändringar är av olika slag, är det vad

man uppfattat som engelskans allt starkare ställning som är det huvudsakliga loket framför det tilltagande intresset för språkpolitik (se t.ex. Melander 2006). I denna process går det att skönja framväxten av ett slags övertygelse om att svenskans ställning som komplett och samhällsbärande språk är hotad. En central lexikal representation av denna diskurs har varit begreppet domänförlust, som sedan tidigt 1990-tal cirkulerat inom språkvårdens fält och sedermera fått en nyckelroll i flera av de inflytelserika dokument som ligger till grund för Sveriges nationella språkpolitik. I betänkandet av språklagsutredningen skriver regeringens utredare följande:

Enligt forskare är det [...] inget som tyder på att inlemmandet av lånord nödvändigtvis leder till språkdöd. Språkdöd sker i stället främst genom domänförluster. (SOU 2008:26:45)

Detta citat speglar svensk språkvårds konsensushållning gentemot engelsk språkpåverkan: Lånord och kodväxling utgör inte hot mot svenskan – men det gör domänförluster (se t.ex. Arnstad 2011;¹ Höglén 2002; Josephson 2004b). I Sverige är domänförlust ett rätt oomtvistat begrepp som enbart i förbigående har varit föremål för kritisk diskussion. Det beskrivs i flera översiktsverk om sociolingvistik (t.ex. Melander 2007; Norrby & Håkansson 2010) och ges utrymme i åtskilliga nyutkomna arbeten som rör engelskans inflytande på svenskan (Mickwitz 2010; Salö 2010; Stålhammar 2010). Det finns vidare upptaget i Nationalencyklopedins ordbok, där det ges betydelsen »det att all kommunikation inom ett visst ämnesområde sker på ett främmande språk (t.ex. engelska) så att bl.a. inga nya termer utvecklas på det inhemska språket (t.ex. svenska)«. ²

Att ett sådant tillstånd föreligger eller nalkas är alltså en problembeskrivning som vunnit erkännande i Sverige under den episod av diskursiv förhandling och kamp som föregått språklagen. Diskussionen har dock i det närmaste försiggått som om det inte behöver diskuteras om fenomenet domänförlust finns, eller om termen domänförlust ger en passande beskrivning. Det hävdas i detta bidrag att samstämmigheten i sig utgör ett intressant sociologiskt fenomen värt att ta som studieobjekt, och vidare att man inte a priori bör godta premisserna för en sådan problembeskrivning utan att först försöka »objektivera objektet» genom att i görligaste mån friställa föreställningar om det empiriska subjektet från det vetenskapliga (Bourdieu 2000a:303–305). Det inbegriper att göra domänförlust som konstruktion till

föremål för kritisk, reflexiv analys (jfr Rask Madsen 2011) men också att rikta ljus mot de praktiker – inklusive deras diskurser och bakomliggande ideologier – vari representationen både ackumulerat och alstrat sin mening. För liksom det finns representationer av problem finns det problem med representationer, och det är därför vi måste undersöka vems synsätt som representeras, hur det görs och hur det värderas (Grillo 1985:2).

I andra nordiska länder har begreppet domänförlust under senare tid fått utstå hård kritik när språkforskare synat de antaganden på vilka begreppet vilar (t.ex. Preisler m.fl. 2005). Det man pekat på är sammantaget nedslående för begreppets teoretiska och empiriska giltighet, och då dess relevans prövats i olika språkliga miljöer har det visat sig vara svårhanterligt, och för det mesta inte alls eller endast hjälpligt ansetts vara tillämpligt (Ljosland 2008; Lønsmann 2011; Madsen 2008). Domäner är abstraktioner, och som sådana svåra att avgränsa (Preisler 2005). Vidare behöver domänkomponenter som rollrelation, plats och ämne överhuvudtaget inte vara det som avgör språkvalet i de kontexter som diskuterats i den nordiska debatten (Ravnholt 2008; Simonsen 2005). Likaså är förluster svåra att definiera, vilket gör det oklart vad begreppet egentligen handlar om: förlorade uttrycksmöjligheter eller det faktum att andra språk än nationalspråken används för vissa specifika funktioner i ett samhälle (Christensen 2006). Det senare perspektivet bygger på problematiska antaganden om vad det innebär att ett språk används på ett annat språks bekostnad (jfr Ravnholt 2008). Att domäner kan »förloras» vilar vidare på antagandet att språk »har» domäner, vilket enligt kritiker innebär en glidning bort från det domänbegrepp som lanserades av Fishman på 1970-talet: från konfiguration av språkval i flerspråkiga miljöer till en synonym för »språkområde» (Haberland 2005; Simonsen 2002; se också Thelander 1974:50–51 för ett tidigt påpekande om denna tvetydighet). Vidare har begreppet som helhet beskyllts för att ha sin ideologiska utgångspunkt i en enspråkig världsbild (Phillipson 2008) samt höra till en diskussion som, åtminstone i Danmark, varit politiskt driven snarare än förankrad i sociolingvistisk teori – välkända språkvetares aktiva deltagande till trots (Preisler 2009).

Syfte, disposition och material

Detta bidrag har syftet att kontextualisera begreppet domänförlust historiskt, genom att åskådliggöra dess ideologiska grogrund och framväxt som del i

språkpolitikens diskursiva etablering i Sverige. Vidare är syftet att genom rastret av Bourdieus fältteori tolka hur diskursiva utsagor relaterat till deras producenters positioner i språkvårdens fält. Här görs också försök att knyta fältets diskurser till språkideologier och vidare samhällsliga utvecklingar, för att i deras inbäddning framställa begreppet domänförlusts historiska genes.

Artikelns nästa avsnitt redogör för de utgångspunkter artikeln tar, och de redskap som används i analysen. Därefter följer en kronologisk genomgång av svensk språkvårds diskurser om engelska under den episod av språkvårdshistorien där begreppet vuxit fram. I artikelns sista avsnitt läggs vikt vid dels de omständigheter som bidragit till naturaliseringen av begreppet, dels de strategier genom vilka begreppet – som representation för en diskurs – har legitimerats, spridits och förvärvat auktoritet. Så söker angreppssättet »placera subjektet i en bestämd plats i det sociala rummet och tiden» (Bourdieu 2000a:304).

Som material används i första hand Svenska språknämndens tidskrift *Språkvård*, som utkom i Sverige under åren 1965–2007.³ *Språkvård* tjänar därmed som ett sammanhållet dokument över olika sätt att tala om både engelskans inflytande på svenskan och dess roll i Sverige under senare hälften av 1900-talet och in på 2000-talet. Det gör tidskriften till en arena för ideologisk produktion och reproduktion, där bidragen står i ett diskursivt förhållande både till varandra och till andra texter som producerats på temat, i gränslandet mellan (språk)politik och (språk)vetenskap. Också andra texter av denna senare typ ingår som material. Avsikten är att analysera bidragen i diskursen som positioner i fältet, inte att misskreditera verken. Dock avslutas texten med en reflektion om domänförlust som begrepp i 2010-talets Sverige. Som del av den förståelseram vi behöver för att fördjupa oss i svenska–engelska-problematiken bedöms begreppet – utan att förneka vissa förtjänster – vara av tvivelsamt värde i detta skede av globaliseringen. Med dess brist på konceptuell klarhet har begreppet närmast blivit en ideologisk börda som fördunklar vår förståelse av frågans komplexitet. Ledet vari vi gör upp med begreppet – kanske överger det – kan i sig vara ett ontologiskt framsteg i en sådan process.

Utgångspunkter och redskap

På ett mer övergripande plan hör ämnet för artikeln till den språkideologiska debatt som för Sveriges del beskrivits av Milani (2006,

2007). Språkideologiska debatter kan ses som episoder av kamp om tolkningsföreträde, auktoritet och verklighetsbeskrivningar, ofta som delar av mer generella sociopolitiska strömningar (Blommaert 1999b). Debatterna resulterar i ett batteri av texter och andra utsagor som cirkulerar inom diskurser, där agenter och intressenter citerar, refererar, tolkar och kommenterar varandra. Produktionen av en text är beroende av förutvarande texter, på samma sätt som ny produktion formar och skapar förutsättningar för nästkommande. Här inryms också processer kopplade till produktionen av vissa typer av texter, där diskurs tar form av text, här benämnt *entextualisering* (Bauman & Briggs 1990; se även bidragen i Silverstein & Urban 1996). Det kan användas som en del av en strategi för att uppnå acceptans för auktoritativa framställningar (Blommaert 1999b). Att konstruera lexikala beteckningar – t.ex. för lingvistiska fenomen – är ett exempel på en entextualiseringsprocess, där komplexa, kontextuellt nyanserade diskussioner summeras upp i ett enda ord och därefter kommer att ingå i vad man kan kalla representationernas politik (Mehan 1996:253; även Shapiro 1988). Artikeln vill utifrån detta perspektiv fästa uppmärksamhet vid den historiska produktionen och reproduktionen av språkideologier, och ideologiernas roll vid kunskapsproduktion. Det är insikter sociolingvistikens behöver för att bättre förstå de normaliseringsprocesser som med tiden kan få omtvistliga antaganden, t.ex. om språk, att framstå som oomtvistliga.

Det språkideologibegrepp som används här är det som på senare år vuxit fram inom lingvistisk antropologi (t.ex. Schieffelin m.fl. 1998). Begreppet kan definieras som »kulturella system av föreställningar om sociala och språkliga förhållanden, tillsammans med deras laddning av moraliska och politiska intressen« (Irvine 1998:267, min övers.). Ett viktigt antagande är att den mest påtagliga manifestationen av ideologi finns i diskurs (Blommaert & Verschueren 1998:26). Efter Foucault (1972:49) betraktas diskurser som praktiker som formar de objekt de behandlar; därtill fungerar de som en symbolisk resurs genom vilken människor kan framhäva sina egna intressen, runt vilka de kan skapa allianser och genom vilka de kan utöva makt (Blommaert 1999b:7). Angreppssättet vilar därmed på antagandet att diskurser har en historia (Silverstein & Urban 1996) och att deras representationer, som därmed bär på en historia, går att studera som en ingång till ideologi. Som representationer

är vetenskapliga verktyg och kategorier inte objektiva och värderingsfria utan selektivt konstruerade av forskare, experter och andra kunskapsintressenter. Bauman (1987) ser det som utmärkande för senmoderniteten att intellektuella gör anspråk på tolkningen av godtyckliga frågor, genom att upphöja de egna tillgångarna till saklig och objektiv expertkunskap. Det blir särskilt intressant i fall där de uttolkande experterna själva är intressenter i den sanningsregim de producerar.

Språkvården och språkvården som fält

Benämningen *språkvården* används i allmänhet som en sammanhållande besjälad praktik för de aktörer som bedriver språkvård (se Teleman 2003 för en svensk historik). Till språkvården räknas vanligtvis inte i första hand brukarna av språket; tonvikten ligger snarare på de praktiker där människor och institutioner på ett avsiktligt sätt arbetar med att styra språkutvecklingen (t.ex. Cooper 1989). Språkvårdens fält befolkas av specialister – språkvetare, språkvårdare, språkvårdsinstitutioner – men vilka som ska räknas till språkvården är föremål för ständig förhandling och förändring. I hjärtat av språkvården återfinns standardiseringsinstitutioner som Svenska Akademien och Språkrådet (med tidigare benämningar). Till språkvården räknas också delar av språkvetenskapen, i synnerhet de vetenskapsfält som studerar svenskan i ett historiskt eller strukturellt perspektiv, såsom nordistiken och delar av lingvistikämnet. Andra exempel är litteraturvetare som från sin position i det akademiska fältet – ibland via Svenska Akademien – förvärvat rätten att delta i språkvårdsdebatten. Även mer eller mindre lokala och specialiserade grupper räknas till språkvården, t.ex. Terminologicentrum, Mediespråksgruppen och Datatermgruppen. Till språkvårdens utmarker – men undantagsvis till dess maktcentrum – hör även enskilda språkbloggare, språkkonsulter samt språkvårdare vid myndigheter, dagspress, tv och radio.

I denna artikel behandlas språkvården som ett fält, ett begrepp som i likhet med kapital och habitus är hämtat från den franske sociologen Pierre Bourdieus verktygslåda.⁴ En viktig utgångspunkt hos Bourdieu är den numera mycket spridda uppfattningen att pengar och materiella tillgångar inte utgör de enda formerna av kapital i ett samhälle. Även andra kapitalformer fungerar som resurser i konkurrensen om makt, inflytande, status och prestige. En synnerligen viktig sådan form

i Bourdieus författarskap är språk (t.ex. Bourdieu 1977). Liksom för ekonomiskt kapital bestäms alla kapitalformers värde av marknaden, och fungerar som symboliskt kapital enbart i de sammanhang där de tillerkänns värde. Sådana marknader ser Bourdieu (t.ex. 1991:127) som »positionsstrukturerade rum«, vilka han benämner sociala fält, konkurrensfält eller kort och gott fält. Broady (1991:266) definierar fält som »system av relationer mellan positioner besatta av specialiserade agenter och institutioner som strider om något för dem gemensamt«.

Språkvärden präglas av en kollektiv strävan att förvalta ett språkligt projekt, men drivs av ett slags antagonistisk spänning som genom historien uppstått mellan språkliga, politiska samt vetenskapliga ideologier och ideal. Det fältspecifika kapitalet inom språkvärden är expertkunskaper om svenskan och auktoritet därvidlag. Aktörers kunskaper och erfarenheter värderas dock inte jämligt; karaktäristiskt för fält är konkurrerande värdehierarkier och hierarkiska strukturer där polariteter ställer okända aktörer mot kända, stora innehav av olika kapitalformer mot små (Broady 2002). Aktörerna i fältet är nämligen på samma gång konkurrenter som moatjéer: Å ena sidan strider de för en gemensam sak, där värden av svenskan är vad som står på spel för samtliga deltagare. Å andra sidan rör striden gemensamma symboliska och materiella tillgångar, då aktörer konkurrerar om auktoritet på språkets område. Kampen rör problemformuleringsprivilegier – t.ex. bedömningsrätten att framställa svenskan som hotad – eller strävanden efter att monopolisera rätten att dela ut smakomdömen och värdeutlåtanden om språklig korrekthet – t.ex. vad som utgör enkel, vårdad och begriplig svenska. Det finns polariteter mellan normer och bruk; korpusvård och statusvård; språkkonservatism och språkliberalism; folkbildning och det renodlat språkvetenskapliga studiet. Denna drivkraft gör sammantaget fältet till ett slags spelrum där människor och institutioner strider om positioner, försvarar monopol och uteslänger konkurrens, enligt spelrummets konstitutiva regler (Bourdieu 1991:150). Det förutsätter att de som deltar känner till och erkänner spelets och insatsernas inneboende lagar – med andra ord att de är begåvande med fältets habitus.

Diskurser om engelska

Vid tiden för utgivningen av första numret av Språkvård (dvs. 1965) gick Sverige mot en tid av tilltagande internationalisering. På språkets marknad hade det under efterkrigstiden börjat växa fram en tydlig diskurs där engelska inslag i svenska sågs med ogillande. Lundberg (1960) skrev spefullt om bruket av engelska ord inom områden som media, idrott och reklam. Lundberg menade att »språkets form och rimliga renhetsgrad [gäller] vår nationella livsform och identitet«, och uppmanade samtliga – kanske främst lärare, reklamfolk och journalister – att »strama till den slappa svengelska som får offentlighet i tryck och lättast apas efter av okritiska läsare och lyssnare« (s. 28). Detta utgör Svenska Akademiens ordboks förstabelägg för »svengelska« – en ömsom skämtsam, ömsom pejorativ benämning som vid tidigt 1960-tal började användas av puristiskt lagda journalister och debattörer: »Skall det förbli svenska eller kommer det att urarta till svengelska eller någon annan rotvälska?» frågade exempelvis De Geer (1962:3). Svengelska som representation måste emellertid sägas ha haft bäst växelkurs på insändarsidorna – dvs. utanför språkvårdens omedelbara fält (se Söderberg 1983:9). Inte heller var inställningen till lån den samma hos språkvårdare. (Se t.ex. Bergmans utlåtande i förordet hos De Geer (1962).) Den tilltagande inlåningen av ord från engelskan hade noterats redan av Bergsten (1915), dock med analysen att »ett inflytande med så blygsamma anor som engelska kan naturligtvis ej hava satt några djupare spår« (s. 53). Mot mitten av århundradet, när inlåningen ökade i intensitet, beskrev Bergman (1954) inflödet av främmande ord som ett särskilt problem. Problematiken gällde lånord i ordförrådet mer allmänt, även om de flesta exemplen som dryftades rörde engelska (se s. 23–26).

Även om det finns bidrag där udden mer precist riktas mot engelskt språkstoff (t.ex. Ståhle 1962:65ff.) var engelskans inflytande på ordförrådet inte någon central fråga för 1960-talets professionella språkvårdare. Detta blir tydligt i de första numren av Språkvård: Ståhle (1/1965) skrev om hur språkvården ofta får »karaktär av vakthållning« gentemot språkliga nyheter, men det gällde på ett generellt plan och inte specifikt för just lån från engelskan. Snarlik hållning har Wellander (1/1965), där han redogjorde för svenskans tillstånd och behov. Wellander hade redan i klassikern »Riktig svenska« (1939) diskuterat lånord, men

deras förekomst i språket beskrevs mestadels med hänvisning till tveklaktiga personlighetsdrag – fåfänga, okunnighet, slapphet och lättja – snarare än som ett problem för språket (s. 164–167). Inför listningen av nya ord i Språkvård 2/1965 nämnde Lindmark och Molde det engelska inflytandet på ordförrådet, men menade att det inte kommit att spela någon dominerande roll. I ett senare nummer (3/1973) noterade Molde på nytt inströmningen av engelska lånord, dock närmast som ett viktigt nationellt och samnordiskt forskningsområde. Högbrynt ton gentemot svensktalandes bruk av engelska ord skrevs fram enbart undantagsvis, så t.ex. i avdelningen för frågor och svar i Språkvård 3/1978 där brukare av ordet »kancellera« enligt svaret sades ha »osäker svensk språkkänsla – eller i värsta fall [...] tror att det är fint att svänga sig med främmande ord som inte vem som helst förstår«. När Clausén i Språkvård 4/1983 redogjorde för språkvårdens syn på lånord, framkom den pragmatiska hållning som i mångt och mycket fortfarande gäller: lånord är oproblematiska så länge de fyller en språklig lucka och kan anpassas till svenskans språksystem.

Akademins intresse

I mitten av 1980-talet hade språkvetenskapen fått upp intresset för engelskans inflytande på svenskan. Fokus låg relativt entydigt på ordförråd och formsystem.⁵ Söderberg (1983) tog sig an den vid tiden så aktuella frågan om s-pluralen, och kunde visa att den varken var ny eller uteslutande kunde härledas till engelskt inflytande (se Språkvård 3/1984). Föredragen från en konferens på temat engelska i svenskan tilläts fylla hela Språkvård 1/1986. Av bidragen blir tydligt att de språkvårdsproblem man såg nästan uteslutande låg på lexikal nivå. Ljung presenterade resultat från ett forskningsprojekt som huvudsakligen rörde olika former av engelska lån, men även berörde aspekter av svenskarnas kontakt med engelska (se Ljung 1985). På ordnivå gavs också utrymme åt engelska i mediesvenskan, översättningssvenskan och allmänspråket. Hellberg skrev om inverkan på ordförråd och formsystem på olika nivåer i språket och Westman om användningen av engelska ord inom olika »sfärer av språkbruket«.

Under rubriken »Hotet från väster« presenterade Chrystal i nästkommande nummer av Språkvård (2/1986) sin planerade undersök-

ning om engelska lånord i tidningsspråk. Rubrikvalet ska förstås som en passning till den tidens problembeskrivning, för Chrystal (1988) kunde senare visa att i relation till de proportioner frågan hade fått var andelen lånord i svensk dagspress försvinnande liten – 2,5 per 1000 ord. Dessförinnan hade Ljung (1988) konstaterat att engelskans lexikala inflytande inte kunde sägas vara ett direkt hot mot svenskans ordbildning, syntax och ordförråd, men väl – om inlåningen tilläts eskalera – »ett hot mot vår nationella identitet» (s. 148). Ljung var tydligt inspirerad av den retorik som finns hos Price (1984) – »English is a killer» – och menade att det sätt på vilket större språk kan hota mindre språk kan »vara fråga om regelrätt mord» (Ljung 1988:138). Med hänvisning till då aktuell internationell litteratur om språkbyte och språkdöd beskrev Ljung förloppet: »Inkräktarspråket undantränger gradvis helt det mindre språket, till dess att detta så småningom bara talas av de äldsta och kommer att dö med dem» (ibid.:138).

Klistermärkena: svengelska inom språkvården

I utskicket av Språkvård 2/1987 medföljde nio klistermärken med olika uppmaningar om att använda svenska, i motsats till engelska och svengelska: »Det är bättre med svenska. Det förstår ju var och en.» »Använd svenska. Det begriper du väl.» »Vad gör en trainee? Använd svenska.» »Svengelskan kan bli rena grekiskan. Använd svenska!» På DN debatt blev detta utskick föremål för hård kritik från Cassirer, då docent i nordiska språk i Göteborg. Under rubriken »Bevara svenskan blandad» ifrågasatte Cassirer (1987) dels den »högmodiga inställningen att blott det svenska är gott nog», dels rimligheten i att över huvud taget undvika inlånade ord. Vad som särskilt utmärkte Cassirers kritik var emellertid att han knöt språkdiskursen om att bevara svenskan svensk till den etnonationalistiska diskursen om att bevara Sverige svenskt:

Vad [Svenska språknämnden] inte tycks inse är att den med sina nio hurtfriska tillrop om svenskans förträfflighet faktiskt flyter med i samma grumliga ström som inte bara kräver att alla främmande ord ska ut ur svenskan utan också att alla andra »främmande element» ska ut ur Sverige. (Cassirer 1987:5)

Sambandet mellan främlingsfientlighet och språkvård bemöttes i Språkvård 3/1987 av litteraturprofessorn Olsson, med att »svengelska är ingens modersmål utan i första hand ett språkligt beteende som vissa svenskar lagt sig till med för att imponera på andra svenskar» (s. 27). Språkvård 1/1988 och 2/1988 innehöll hejarop för initiativet med klistermärkena respektive ytterligare belägg för engelskans »intåg i svenska språket». Båda dessa inlägg kom från allmänheten; från nämndens sida hördes i föga om ämnet, förutom att man i ledaren i Språkvård 2/1987 kungjorde att man fann det »orimligt att någon kunde blanda samman försök till motstånd mot kulturell övermakt med förakt för invandrare och utlänningar» (s. 3).

Den europeiska gemenskapen

Denna period sammanföll med att Teleman år 1987 tog vid som ny ordförande för Svenska språknämnden. Teleman hade god överblick över internationell forskning och ett brett forskningsintresse som också täckte språksociologiska frågor. På så sätt kunde frågan om engelskans inverkan på svenskan lyftas från lexikal nivå till ett vidare, mer sociologiskt och språkpolitiskt perspektiv som tydligare berörde engelskans roll i Sverige. Ellegårds (1989) problemformulering om engelskan i svenskan blir således ett av de sista bidragen där fokus entydigt ligger på lånord. Vid det årliga nordiska språkmötet 1988 höll Teleman ett föredrag som kom att få stor genklang inom fältet (se Teleman 1989). Teleman menade att det bästa man kunde göra för att rädda den nordiska språkförståelsen – ett återkommande ämne inom nordisk språkpolitik – var att rädda nationalspråken, vilka skulle komma att pressas hårt i framtiden. Den språkpåverkan Teleman skisserade handlade dock inte primärt om lexikal inlåning utan om samhälleliga förändringar som stod för dörren. Teleman menade att medlemskap i den europeiska gemenskapen skulle leda till en »europeisering» av det politiska och ekonomiska klimatet. Det skulle få påtagliga konsekvenser för nationalspråken, först märkbart bland storföretagen, vid universiteten och i kulturen. Diskussionen om europeiskt samarbete hade varit aktuell ända sedan 1960-talet, men den svenska doktrinen om alliansfrihet och neutralitetspolitik hade varit alltför stark för att unionsförespråkarna skulle få något egentligt gehör (Lewin 2002:390ff.). Vid tiden runt

år 1990 var det politiska läget dock ett annat. Debatten om ett svenskt medlemskap i EU inleddes och pågick fram till och med Sveriges inträde 1995. Debatten karaktäriserades av en blockindelning där aktörer till vänster längs den politiska skalan i regel var mot EU och de till höger i regel för. Socialdemokraterna var splittrade. Mellan argumenten i de två lägren gick således en ideologisk skiljelinje. Ja-sidan framhöll att den svenska modellen inte stått pall för 1980-talets ekonomiska kris och såg det därmed som en fördel att svensken skulle bli mer internationell, med stöd av devisen att Sverige är en del av Europa och nationalstatens tid är förbi. Nej-sidan såg EU som elitens projekt och internationaliseringen som en nackdel, eftersom exempelvis idéerna om folkhemmet skulle hotas vid ett medlemskap (Elgemyr & Hedlund 1994:136–148; se även Stråth 1992). I linje med det senare perspektivet beskrev Telemans en förestående språkpolitisk arena med ett toppskikt av engelsktalande politiker, företagsfolk och vetenskapsmän medan

»nationalspråken blir stugsittarnas och dammplaskarnas tungomål« (Telemans 1989:25).

Perspektivet var banbrytande men ingalunda nytt. I en artikel i Språkvård (3/1968) hade Dahlstedt skrivit om internationalismens allt starkare ställning i Sverige, en utveckling han med hänvisningar till Ferguson och Weinreich ansåg var problematisk. Det gällde emellertid inte enbart det han kallade »okontrollerad språkblandning« utan också de stora världsspråkens övermäktiga konkurrens inom t.ex. vetenskaplig framställning. Dylka tankar hade också lyfts vid ett symposium i Lund, där Sigurd (1977) förde ett resonemang om språkbyte och språkdöd i ett globalt perspektiv.

Telemans synsätt nådde inte omedelbart Språkvårds läsare. I nummer 4/1990 tog Ehrenberg-Sundin upp »de svengelska ordmonstren« och ekonomibranschens »okritiska inlåning av lånord«. Språkvård 2/1991 innehöll en artikel – »Ständigt denna svengelska!« – där läsares insända exempel på engelskinfluerad svensk text presenterades i ett slags potpurri. I Språkvård 4/1991 fortsatte dock Svanlund och Westman på Telemans linje, genom att ställa Europafrågan jämte den om svenskans framtid: »Kommer svenska språkets funktionsområden att begränsas?« »Förstörs svenskan genom utländsk påverkan?« För-

fattarna beskrev ett allvarligt scenario som kunde bli verklighet till följd av Sveriges inträde i EU. I ett integrerat Europa, menade man, kunde svenska komma att användas allt mindre i samhällslivets sektorer, vilket skulle skapa djupa klassklyftor och göra nationen »dummare«. Från och med nu överläts frågan om inlåning och påverkan på ordnivå till insändarsidorna. I Språkvård 4/1992 framhöll Telemann att denna typ av frågor förvisso inte alls var problemfri ur språkfunktionell synpunkt, men att lånorden inte behöver innebära en försämring av språken. Ett allvarligare problem, framhöll Telemann, var *förlust av funktionsdomäner*, ett fenomen han beskrev som nära förbundet med andra processer och fenomen på makronivå, t.ex. diglossi. Telemann listade fyra funktionsdomäner: vetenskap och utbildning, politik och administration, näringslivet samt kultur och underhållning. Samtliga ansågs stå inför internationalisering, som en följd av den nationella autonomins försvagning.

Artikeln fick stor uppmärksamhet, både inom språkvården och i media. Termen domän, hämtad från strukturalist-funktionalistiska traditioner företrädda av Weinreich och främst Fishman, hade presenterats på svenska långt tidigare (Thelander 1974), men hade inte på detta vis applicerats på svenska förhållanden. Vad Telemann hade åstadkommit var att benämna företeelserna och därtill koppla dem till aktuella drivkrafter i utvecklingen, med förestående EU-medlemskap i centrum. I Danmark, där diskussionen gått i samma riktning, hade Lund (1989) benämnt fenomenet *domænetab*. Domänförlust blev också med ens ordet för dagen vid de nordiska språkkonferenserna.⁶ Det tycks som om Telemann med detta hade satt ord på en idé som redan fanns artikulerad bland vissa internationellt orienterade kollegor. Exempelvis hade Sigurd (Språkvård 1/1986:15) presenterat »en lista (hierarki) av språkviser ordnade (hypotetiskt) efter hur lätt de låter sig påverkas av ett främmande språk«.

Tidigt 1990-tal såg också utgivningen av »Linguistic imperialism« (Phillipson 1992) – även den med udden riktad mot maktens centrum. Det gav extra skjuts åt diskussionen både i Sverige och i nordiska sammanhang, och föranledde fler problemorienterade texter med domänförlust i centrum (t.ex. Laureys 1994 resp. Venås 1993). Från tvåspråkighetsforskningens håll gav sig Hyltenstam (1996a) in i diskussionen med den dittills mest grundliga genomgången av engelskans roll i Sve-

rige, där EU-medlemskapet och engelskans roll inom högre utbildning, gymnasium och skola sattes i ett vidare teoretiskt ramverk. Liksom flera andra var Hyltenstam influerad av en artikel av Krauss (1992) där den absoluta majoriteten av världens språk framhölls som utrotningshotade. Vinklingen var att svenskan i ett europeiskt perspektiv kunde sägas stå i minoritetsspråksställning, trots dess majoritetsspråksstatus i Sverige. På så sätt kunde svenskans situation i ett europeiskt perspektiv teoretiseras med paralleller till minoritetsspråken och den språkbytesproblematik som är utmärkande för flera av dem. I artikeln listades en rad stegvisa förändringar i minoritetsspråket som tenderar att uppstå i kontakten med ett dominerande språk. Dessa var 1) förlust av funktionsdomäner, 2) lån och interferens från majoritetsspråket och 3) reduktioner. Enligt Hyltenstam var det vanligen punkt 2 folk i gemen oroade sig för, medan 1 och 3 de facto utgjorde tecken på språkbyte. EU-medlemskapets försvagning av den politiska autonomin ansågs bereda väg för ett sådant språkbyte, något som kunde observeras i »den aktuella kampen om funktionsdomänerna« (s. 20). Här gjordes emellertid också ett påpekande som rörde användningen av »förlust av funktionsdomäner«, nämligen att den verkliga risken aktualiseras först när kommunikationen mellan svensktalande deltagare sker på engelska. Därmed kunde inte användningen av engelska i allsköns vetenskapliga verksamheter sägas ha något med förlust av funktionsdomäner att göra, eftersom bruket av övernationella språk för vissa funktioner alltid förekommit:

I vilken utsträckning avhandlingar författas på svenska eller övernationella språk vid en given tidpunkt torde i främsta rummet vara en spegling av hur givna vetenskaper uppfattar sin diskursiva kontext, som huvudsakligen nationell eller internationell. (Hyltenstam 1996a:20)

För språkvårdsfältets agenter hade ord som eliter och domäner på kort tid blivit självklara inslag i repertoaren. Detta illustreras av att Westman (1994) innehåller ett helt kapitel om engelsk språkpåverkan, »Tar engelskan över?«, med fokus enbart på olika typer av lexikala lån. Redan i Westman (1996) – »Har svenska språket en framtid?« – var detta perspektiv förbytt mot ett som i stället talade om hur en internationellt orienterad elit kunde komma att dominera vissa »funktions områden«.

EU framhölls som den grundläggande drivkraften i denna utveckling. Melander (1997) gjorde ett försök att nyansera denna hotbild, men kom likväl till slutsatsen att små språk och kulturer kunde komma att hotas av den ökade rörlighet som medlemskapet medför.

I Språkvård 2/1997 fångade Teleman och Westman upp de senaste årens diskussion med en fråga: Behöver vi en nationell språkpolitik? Angående svenskans ställning i Sverige kunde konstateras »en fortgående domänförlust för svenskan till förmån för allt engelskan» (s. 7). Ekonomi, vetenskap, populärvetenskap, politik och administration pekades ut som områden där balansen mellan svenska och engelska på senare år sades ha förskjutits till engelskans fördel, så att allt fler områden i samhällssfären »utarmas eller kommer i kläm» (ibid.; se även Westman 1996). För att bevara och stärka svenskan föreslogs två grundläggande mål för svensk språkpolitik: 1) svenska ska vara ett komplett språk i Sverige, 2) svenska ska fortsatt vara det samhällsbärande språket i Sverige samt ett officiellt språk i EU. Dessa mål presenterades i Språkvård 2/1998 i »Förslag till handlingsprogram för att främja svenska språket» (Svenska språknämnden 1998). Handlingsprogrammet var ett slags första utkast till dagens språkpolitik i Sverige, som regeringen efter ett par års diskussion i riksdagen – i sin tur, enligt Milani (2006:115), påverkade av språkvårdens diskurser – hade gett Språknämnden i uppdrag att ta fram (se även Milani 2007:172–175). Nämnden föreslog att svenskans ställning borde lagfästas, mot bakgrund av att språkets ställning blivit mindre självklar än den varit. Det var också det budskap man gick ut med i media (se Teleman & Westman i Språkvård 3/1999).

Domänundersökningar och definitionsproblem

Det har också funnits enstaka ansatser till att mildra bilden av svenskan som hotat språk. I Språkvård 1/1999 påpekade Andersson att svenskan stod stark i de allra flesta aspekter – särskilt i relation till jordens drygt 6 000 andra språk. Boyd (1999) publicerade samma år en artikel som var kritisk till mycket av den kunskap språkvårdsfältet hade producerat, både gällande framlagd empiri och pessimistiska slutledningar därav. Detta hade viss inverkan på diskussionen utan att för den sakens skull få den att byta kurs. Runt millennieskiftet började språkvården dock allt mer aktivt undersöka några av de områden man pekat ut som

särskilt utsatta för engelskans påverkan. I Språkvård 4/1999 presenterade Gunnarsson en enkätstudie om språksituationen vid Uppsala universitet (se Gunnarsson & Öhman 1997). Resultaten bekräftade bilden om engelskans starka ställning som medel för vetenskaplig skriftlig produktion, men visade också att engelska blev allt vanligare som undervisningsspråk, i synnerhet vid den teknisk-naturvetenskapliga och medicinska fakulteten. Det tolkades som ett allvarligt hot mot det svenska vetenskapliga språkets överlevnad.

År 2000 tog Josephson över som föreståndare för Språknämnden. I Språkvård 4/2000 tog han upp frågan om arbetslivets språkval och engelska som koncernspråk, vilket följdes upp av synpunkter i 1/2001. År 2001 utkom också rapporten »Domämförluster i svenskan« (Falk 2001). Rapporten gick igenom de domäner som hade utpekats som särskilt utsatta för engelskspråkig påverkan, och kunde bekräfta att engelska användes i stor utsträckning – särskilt inom naturvetenskapen. Rapporten kunde emellertid svårligen fastslå om domämförluster faktiskt förelåg, delvis på grund av avsaknaden av en entydig definition. Angående detta noterade utredaren följande i en fotnot mot slutet av rapporten:

Ordet domämförlust är komplicerat att hantera. Frågan om hur omfattande domämförlusterna är blir svår att svara på utan att först precisera vad ordet i varje enskilt sammanhang innebär. I detta sammanhang kan en domämförlust innebära en förlust för svenska språket inom olika sektorer men även inom olika delar av dessa sektorer. En domämförlust handlar alltså om de sammanhang/användningsområden där svenska språket har förlorat sin funktion som användbart språk. (Falk 2001:92)

Som Christensen (2006:53) påpekat föreligger en väsentlig skillnad mellan att ett språk inte används och att ett språk inte kan användas. Tio år efter begreppets lansering i Sverige fanns alltså ingen klar uppfattning om vilket tillstånd utmed detta kontinuum som domämförlust avsågs beteckna, eller om fenomenet i huvudsak rörde människors språkliga kompetenser eller de språkregimer som reglerar deras praktiker (se Hultgrens bidrag om distinktionerna process–resultat; kognitiv förmåga–social praktik i den danska debatten). Därmed var det likaledes oklart om domämförlust i första hand var ett problem för språket eller språkbrukarna. Det är tydligt också i betänkandet »Mål i mun«

(SOU 2002:27), vars förslag presenterades i Språkvård 2/2002 – ett i flera avseenden centralt nummer av Språkvård som med avstamp i »Mål i mun« skisserar framtidens språkvård i Sverige. »Mål i mun« har i sin tur domänförlustsproblematiken som övergripande utgångspunkt för sin uppläggning. Men trots att begreppet används ett trettiotal gånger i betänkandet ges det ingen vederhäftig definition. De definitioner som går att utläsa från de sammanhang där fenomenet beskrivs kan därtill ses som motstridiga. I vissa formuleringar tycks domänförlust föreligga då svenskan inte används i ett visst sammanhang:

Om situationen skulle uppstå att enbart engelska brukas i ett visst sammanhang har en s.k. domänförlust skett för svenskans del. (SOU 2002:27:48)

I andra formuleringar tycks domänförlust föreligga då svenska inte kan användas:

Går utvecklingen långt kan man hamna i en situation där man inte kan använda svenskan för att tala om vissa ämnen, utan *måste* använda engelska, även om det är lämpligt eller ej. (ibid.:50, kursiv i original)

Ungefär samtidigt utkom en rapport från Nordiska ministerrådet med titeln »Engelska språket som hot och tillgång i Norden« (Höglén 2002), i sin tur baserad på Falk (2001). Också här fanns en genomgång av engelskanvändning i Norden »domän för domän«. Inte heller här fanns någon operationaliserbar definition av domänförlust. Rapporten kunde inte desto mindre konstatera att domänförluster kunde vara nära förestående inom den naturvetenskapliga forskningen (s. 17).

I Språkvård 2/2003 redogjorde Sharp för de viktigaste resultaten i sin avhandling om engelska i talad svenska (se Sharp 2001). De bekräftade att engelskans inflytande fördelar sig ojämnt i samhället; exempelvis hade tjänstemän från den internationella affärssektorn en betydande andel engelskspråkiga inslag i sin muntliga svenska. Sharp ville dock inte se denna språkblandning som ett hot mot svenskan, en slutsats helt i linje med språkvårdens nya position i frågan. Den form av språkpåverkan som numera engagerade språkvårdens fält ägnades år 2004 utrymme i två böcker ur Svenska språknämndens skriftserie: exposén »Ju« (Josephson 2004b) och antologin »Engelskan i Sverige«

(Svenska språknämnden 2004). Domänförlust var centralt i båda böckerna. I »Ju« var beskrivningen av engelskans inflytande på svenskan den som vid det här laget hade blivit långods mellan svenska språkvetare: Att den yttrar sig i form av ordlån, kodväxling och domänförluster, men att enbart det sistnämnda är så allvarligt att det »hotar att så småningom ta död på svenskan« (s. 69). Bidragen i »Engelskan i Sverige« behandlade språkval och språksituationer inom områden som musik, företagskoncerner, skola samt högre utbildning och forskning. I inledningskapitlet (Josephson 2004a) placerades kapitlen in i diskussionen om domänförlust, där nuläget summerades som följer: Svenskan löper risk att förlora några centrala domäner, men det medför ingen omedelbar risk att svenskan försvinner helt inom en överblickbar framtid – däremot är det troligt att vi med tiden får ett samhälle som präglas av diglossi (s. 16–19).

Med småskriften började det även utkristalliseras vilka av dessa domäner språkvården fortsättningsvis skulle fokusera på. Melanders (2004b) bidrag visade att de svenska EU-delegaternas bruk av engelska och franska ökat betydligt sedan medlemskapet. Här påpekades emellertid att dessa tendenser inte nödvändigtvis gjorde gällande att situationen gick i riktning mot domänförlust:

De språkbrukssituationer som här är aktuella uppstod ju till allra största delen först i och med att Sverige gick med i EU. Man bör därför nog snarare karaktärisera situationen som att en ny domän inte tagits i anspråk fullt ut så mycket som det åtminstone teoretiskt vore möjligt att göra. En domänförlust i mer sträng mening borde ju innebära att svenska upphör att användas på områden där den tidigare gjort tjänst. (Melanders 2004b:177)

I och med detta verk fastställdes ordningen att domänförlust eller risk för domänförlust föreligger först och främst inom högre utbildning och forskning, i synnerhet inom naturvetenskap och medicin. Situationen inom detta område tas i antologin upp i Gunnarssons bidrag, där svenskans ställning som vetenskapligt språk ånyo beskrevs som allvarlig. Denna uppfattning stärktes ytterligare i och med en uppföljningsstudie av dessa resultat (Melanders 2004a), som visade att bruket av engelska i universitetssammanhang hade ökat. Forskning och högre utbildning hamnade i och med det i centrum för fältets blickfång, vilket ytterligare förstärktes av att engelska rapporterades ha blivit allt vanligare

som undervisningsspråk (ibid.). Med detta blev studenters förståelse och inlärning på andra språk än förstaspråket ett angeläget ämne för svensk språkvård. Hadenius kunde i Språkvård (3/2004) meddela att han »blev dummare på engelska«, ett argument mot engelska i universitets- och högskolevärlden som också framhållits av Engdahl (se t.ex. Isaksson 2006). Språkvård 2/2005 fortsatte på temat högre utbildning, där engelskans roll lyftes både i ledaren och i en artikel av Söderlundh, som visade att svenskspråkiga studenter förstår svenskspråkig kurslitteratur bättre än engelskspråkig.

I Språkvård 3/2005 presenterades de språkpolitiska mål som föreslagits till riksdagen, dvs. resultatet av »Mål i mun«. När Melander (2005) senare diskuterade innebörden av »ett komplett och samhällsbärande språk« beskrev han begreppet domänförlust som viktigt att arbeta vidare med, på grund av oklarheter gällande grunden för domänindelningen, gränser mellan lånord, kodväxling och domänförlust och kriterier för när en domänförlust kan sägas ha inträffat. Det var enligt Melander »långt ifrån självklart men får förstås stora följder för vilken bild vi får av domänförlusterna av svenskan« (s. 211).

Denna diskussion tycks återigen ha stannat vid ett påpekande. I Språkvård 1/2006 inleddes emellertid en närliggande debatt om engelskan i högskolan som skulle pågå under hela året. I stora drag förespråkade Norén, nordist, tillika dåvarande prorektor för Göteborgs universitet, en uppdelning för språkanvändningen vid universitetet: engelska för forskning, svenska för forskningsinformation och båda för undervisning. I Språkvård 2/2006 kom en kritisk replik från Melander och Thelander, båda professorer i nordiska språk, där domänförlust framhölls som den första fasen i språkdöd:

Språk dör inte över en natt utan genom en långsam process där man övergår till att använda andra språk i domän efter domän. Vi som känner Kerstin Norén vet att hon i grunden vill svenskan väl. Icke desto mindre är den modell för språkanvändning inom högskolan som hon förespråkar rena kokboksreceptet för hur man sätter igång en process som försvagar och i slutänden tar livet av svenskan. (s. 42)

I Språkvård 4/2006 gick de två lingvisterna Dahl och Boyd till angrepp mot Melander och Thelanders ståndpunkter. Kritiken riktade sig i huvudsak mot den vetenskapliga grund på vilken teorin om domänför-

lust vilar. Dahl och Boyd pekade på en rad svårigheter – däribland domänavgränsningen – men den avgörande kritiken riktade in sig mot att den »dominoteori« som hade anförts påstods sakna empirisk och vetenskaplig grund. Vidare hävdades att Melander och Thelander inte hade stöd hos de teoretiker de själva hänvisade till, då flera exempel, enligt Dahl och Boyd, hade visat att diglossi inte behöver leda till språkdöd. I svar på kritiken (4/2006) medgav Melander och Thelander att det ligger en del i kritiken om det bristfälliga stödet i empirisk forskning, men vidhöll att situationen trots allt motiverade en försiktighetsstrategi.

År 2007 blev det sista året för Språkvård. I sista numret (2/2007) framhöll Josephson att den kommande tjugoårsperioden skulle komma att bli avgörande för att säkra vetenskapssvenskans överlevnad. Noterbart är att det vid tiden nästan helt och hållet var inom högre utbildning och forskning man såg problemen (se t.ex. Jansson 2008); de andra domänerna diskuterades i betydligt mindre utsträckning.

Diskursernas producenter och ideologiska grogrund

Genomgången visar att språkvårdens diskurser om engelska har sett en förskjutning sedan efterkrigstiden, en kamp vars utfall under 1990-talet kan ses som en omorientering mot en högre sociolingvistisk skala (Blommaert 2007). Med fältets egen terminologi kan det förstås som en övergång från korpusinriktad till statusinriktad språkvård. »Mål i mun« framstår som en tydlig symbol för detta skifte. Att språkvården byter hållning är inte konstigare än att fält förnyas som ett resultat av sina strider, av samhälleliga förändringar och av att nya deltagare för in nya habitusprofiler i fältet. Vi ska komma ihåg att Wellanders huvudsakliga problembeskrivning i Språkvård 1/1965 handlade om vad han upplevde som allmän anarki kring predikatsfyllnadens kongruensregler. När fältets strider studeras historiskt blir det med ens uppenbart att språkvårdens auktoriteter från 1990-talet – Teleman, Westman m.fl. – själva har positionerat sig mot sina företrädare inom fältet. Framväxten av begreppet domänförlust kan därför inte skärsåddas avskilt från den diskursiva framväxten av en språkpolitik och de förhandlingar och strider som ägt rum om vad diskurser däri ska behandla. Så, i termer av tid och rum, bör också detta bidrag placeras. Vidare är de diskur-

ser om engelska som lyfts fram i detta bidrag inte de enda som gjort avtryck på språkets område, och korsande diskurser har likaså haft betydelse för dem som avhandlats här. Sedan 1970-talet och framåt har det förts diskussioner kring olika aspekter av Sverige som mångspråkigt land, och mer specifikt om människors rätt till språk (se Hyltenstam 1996b). I och med detta etablerades diskurser om andra språk än svenska i Sverige – inte minst om minoritetsspråkens erkännande och ställning – där diskussionen om svenskan uppfattades komma i skymundan. Detta illustreras tidstypiskt av Josephsons formulering i Språkvård (2/2000:35), apropå den kritiska diskussionen om svenska-centrering (t.ex. Boyd 1999; Boyd & Huss i Språkvård 3/1999) som uppstod efter Språknämndens handlingsprogram (1998):

Om den statliga minoritetsspråksutredningen – med all rätt – kan ägna närmare femhundra sidor åt minoritetsspråken utan att egentligen diskutera svenskan, så kunde väl Svenska språknämnden få ägna femton sidor åt svenskan! (Josephson, Språkvård 2/2000:35)

Frågan om relationen svenska–engelska och förskjutningen korpusstatus däri, ska alltså betraktas visavi andra frågor med anknytning till kampen om fältet, som ett slags fälteffekt av närliggande strider. Det går att hävda att språkpolitikens etablering i Sverige i vissa avseenden har gått via invandrar- och minoritetsspråken, och att diskussionen om svenskans ställning tagit rygg på diskurser knutna till de mindre språkens ställning. För svenskans del har brännpunkten med detta förflyttats från språkets renhet till dess sociala värde – från att svenskan ska hållas svensk till att svenska ska användas eller kunna användas för allt i Sverige. Svengelska respektive domänförlust har tjänat som representationer för dessa diskurser. De manifesterar båda vad Silverstein (1996) kallar »monoglottisk ideologi«, där svenskans förbindelse med Sverige är den ovedersägliga måttstock gentemot vilken språkliga fenomen kan evalueras som passande eller avvikande (Blommaert 1999b:19, se även 2010:164–171).

Svengelska representerar först och främst en diskurs om att svenskan är osvensk, vilket har sin grogrund i uppfattningen att svenskan i möjligaste mån ska hållas fri från inslag från andra språk. Denna restriktiva hållning, särskilt mot ordimport, har historiskt präglat språk-

kvården (se Ransgart 2004), även om purism på det hela taget aldrig varit officiell policy i Sverige (Vikør 2010). Den moderna språkvårdens inställning till diskursen om svenskans renhet har mestadels varit avståndstagande och undantagsvis ambivalent, då purismen med tiden kommit att få stå tillbaka till förmån för ett slags funktionalistiskt ideal (jfr Teleman 2003:182ff.). Också detta ideal bär emellertid ofta spår av fältets historia, där en allmän motvilja mot i synnerhet engelska uttryck blandas med pragmatiska argument om språklig anpassningsbarhet, så t.ex. i listningen »Onödig engelska« på språkradet.se, där »engelska och svengelska« listas i en kolumn och svenska ersättningsuttryck listas i den andra. Språkvårdens agenter i gemen – Språkrådet/Språknämnden inräknat – förefaller dock inte ha velat borga för påståenden om att lånord från engelskan utgör ett hot mot svenskan, åtminstone inte i det material som synats här. Melander (1997:106) menar vidare att alltför puristiskt motstånd mot t.ex. engelska termer kan öka risken för att svenskan i stället skulle överges helt och hållet.

Att lånords- och kodväxlingsfrågan frångicks i Sverige ska alltså ses i ljuset av spänningar som med tiden uppstått inom fältet. 1980-talet präglades av tvåspråkighetsforskningens fältinverkan, samtidigt som språkforskningen i det stora hela kom att nedskriva lånordsfrågans relevans som grund för hot mot svenskan (t.ex. Chrystal 1988). Därtill kom vidare sociopolitiska strömningar i samhället att förändra frågor nas sociala inbäddning i och med att de kopplades samman med inflytande från invandrarspråken. Diskurser om osvenskheter i svenskan blev därför minerad mark när de vid åren kring 1990 sammankopplades med diskurser om svenskhet i Sverige.

Det står klart att strömningar i tiden sammanfaller på komplexa sätt. Icke desto mindre ska noteras att Cassirers koppling mellan språkvård och rasism kom samtidigt som främlingsfientliga övertoner manifesterades i skånska Sjöbo, och strax före det skede av svensk samtidshistoria då det högerpopulistiska, invandrings- och invandrar-kritiska partiet Ny demokrati tog plats i riksdagen. Cirkulationen av samhälleliga och politiska diskurser om nationell etnicitet blev därmed del av språkfrågornas diskursiva praktik. I Sverige mobiliserade sig snabbt folkliga massrörelser mot xenofobi, rörelser som vid denna tid dels ännu inte var försvagade, dels hade sina agendor sanktionerade av ett slags officiellt institutionaliserad antirasistisk ideologi (Löw 1994).

Själva plötsligheten i dessa skeenden kan ha gjort antirasism mer mainstream i Sverige än den varit i Norge och Danmark, vars populistiska fremstegspartier skördade nationella framgångar redan under 1970-talet (Rydgren 2005). Det gjorde det åtminstone viktigt för svensk språkvård att värja sig mot det släktskap som Cassirer antytt, och gav fältets agenter skäl att tydligt skilja mellan olika former av språkpåverkan som kunde hota svenskan. Länkningen i DN mellan etnonationalism och hävdandet av svenskan och dess renhet, kan vidare tänkas ha varit symboliskt obekvämt särskilt för agenter från nordistiken – en disciplin som har »en väsentlig sida av sitt historiska ursprung i romantikens tankevärld» (Wollin 1988:33). Framväxten av nordistiken hänger samman med framväxten av Sverige som nationalstatsprojekt; disciplinen blev därmed med sin etablering i 1800-talets Uppsala en »spridningshård för purismen» (Hellberg 1986:190) med romantiska ideal om det ursprungliga språket och dess renodlat nationella karaktär som ett uttryck för den nationella identiteten (Lindberg 1986).

Renhetsfrågor kopplade till svenskans språkdräkt övergavs så småningom som symbolisk resurs till förmån för diskurser om svenskans status och ställning – diskurser som från vissa positioner framhävdades genom att göra dem till fråga för svenskans överlevnad. Förskjutningen från svengelska till domänförlust vid 1990-talets början kan ses i ljuset av svenska språkvetares strävan efter att akademisera – och därmed ta över – frågan om relationen svenska–engelska, och samtidigt rikta udden bort från vanliga människor och deras »språkliga hygien» (t.ex. Cameron 2007). Det kan delvis sägas ha haft just det pedagogiska syftet att motsäga fältexterna föreställningar om att invandrarspråk förstör svenskan (se Josephson 2004b:61). Domänförlust framstod därmed som språkvetarnas representation och ett för fältet mer legitimt sätt att tala om hot mot svenskan. Det har förvisso förts en kamp mellan positioner som beskrivit svenskan som hotad och sådana som menat att så inte är fallet, men ingendera har satt ifråga existensen av domänförluster. Uppfattningen att större språk kunde hota mindre språk fanns långt före myntandet av termen domänförlust. Därför kan begreppets framväxt förstås som en entextualiseringsprocess, där en redan befintlig diskurs tog form vid det nordiska språkmötet 1988, för att genom replikering och smärre förändringar av sig själv – via frasen »förlust av funktionsdomän» – vid tidigt 1990-tal etableras genom den

nya lexikala beteckningen domänförlust. Språkvårdens fält ger intryck av att ha varit mycket mottagligt för ett nytt sätt att tala om engelskans inflytande, och en del av framgången av lanseringen av begreppet ligger troligen i att det slagit också utanför fältet, t.ex. på andra håll i vetenskapen där det uppfattats ha begripliggjort ett välbekant fenomen. Bourdieu menar att »det finns en lingvistisk marknad när någon producerar en diskurs med tanke på mottagare som förmår värdera den, uppskatta den och ge den ett pris« (1991:137). Och det fanns en marknad för domänförlust som representation, så väl i form av teoretiska traditioner som i retoriken. Inte minst fanns vid tiden ett gynnsamt politiskt klimat.

Diskussionen om användningen av engelska förefaller därmed handla om mer än bara språk – ett drag som snarare är regel än undantag för språkideologiska debatter (se t.ex. bidragen i Blommaert 1999a; Duchêne & Heller 2007). Att nöja sig med att konstatera att strider som utspelar sig på språkets marknad egentligen handlar om något annat är emellertid en otillräcklig analys (Woolard & Schieffelin 1994:62) och kan här inte förklara att blickfånget i stället kom att riktas mot mäktigare aktörer – Europasamarbetet, universiteten, företagskoncernerna. Detta behöver förstås i relation till ett motstånd mot vad man upplevt som kulturimperialism och av globaliseringen uppluckrade nationsgränser.

Det första manifesteras i materialet i det fortlöpande bruket att referera till engelska som »angloamerikanska« (bland otaliga, se Svenska språknämnden 1998), som ett sätt att projicera en särskild uppsättning indexikaliteter på ett språk, dvs. peka ut engelska som förbundet med såväl tillgjordhet som eftergivenhet för nordamerikansk konsumism och maskultur. Det kan ses som en motvikt mot den positiva sociala laddning som engelskan upplevts stå för i samhället: som emblem för professionalism, kosmopolitism och modernitet. Så spelas indexikaliteterna ut mot varandra; med engelska som symbol för kulturell övermakt kan engelska språkdrag tolkas som uttryck för undfallenhet inför amerikaniserade kulturyttringar. Antipati mot engelska kan därför till skillnad från antipati mot invandrar- och minoritetsspråken betraktas som att »sparka uppåt«.

Det andra manifesteras i sättet att tala om EU. Ett av nej-sidans argument på kulturområdet var att svenska språket hotas (Elgemyr & Hedlund 1994:143). I språkvårdsfältets argumentation för svenskans sak blir det dock stundom oklart om diskussionen handlar om en-

gelskt inflytande eller EU-medlemskap. Språkfrågan verkar närmast sekundär:

Med den ökande europeiseringen måste rimligen det nationella självbestämmandet försvagas. Det är ju grundidén. Allt fler viktiga beslut som angår oss kommer att fattas utanför landet efter förhandlingar som knappast förs på svenska. (Westman 1996:185)

Som Stråth (1992:322) påpekar var det i debatten om EU den unionskritiska vänstern som kom att bli försvarare av de nationella värdena, vilket skapat en för Sverige säregen men inte unik koppling mellan vänsterrörelsen och ett senmodernt nationellt identitetsbygge. Det pekar på förbindelsen mellan politisk vänster och värnandet av nationalspråket, som med Lindbergs (2005) formulering snarast är grundad »i den modernitets-nationalism (sic) som blivit vänsterns svenska självbild«. Svenska Akademiens roll i diskussionen gör det dock svårt att utan förbehåll betrakta värnandet av svenskan som ett vänsterprojekt. Det tyder snarare på att språkideologier inte med nödvändighet överensstämmer med andra ideologier och att höger-vänster-skalan förlorat mening när den transformerats in i fältet. Cassirers kritik mot klistermärkena satte fingret på hur värnandet av svenskan kan tangera andra, mer bekanta uttryck för nationalism, en ideologisk ordning som historiskt upprätthållits från både höger och vänster, och som måhända motsägelsefullt visat sig vara på frammarsch i globaliseringens tidevarv (Hettne m.fl. 2006:7). Oakes (2005) ser det spirande intresset för svenska språket som ett uttryck för ett nationalistiskt återuppvaknande. Mot bakgrund av detta är det förstås intressant att hotet mot svenskan kommit att konstrueras kring hotet mot Sveriges nationella autonomi (t.ex. Hyltenstam 1996a). Värnandet av svenskan tycks vara lika mycket fråga om ett motstånd mot försvagat självstyre med kulturell likriktning och kulturpolitisk underordning gentemot USA som följd – knappast gentemot mot England eller resten av det brittiska samväldet – vilket realiserats som en aversion mot engelska.

Det är alltså inte någon slump att diskussionen om domänförlust uppstod samtidigt som den om Europasamarbetet. Tvärt om är det ytterligare ett lager i frågans inbäddning, som närmast illustrerar hur stöd av yttre förändringar som strävar åt samma håll, är oundgängligt

för den som söker förändra ett fält och dess symboliska styrkeförhållanden (Bourdieu 2000a:198). Med EU skapades enligt denna logik en ny marknad för språkvården att utöva försvar för svenskan. Med dessa förändringar skedde en förskjutning i riktning mot en ny uppsättning föreställningar om sociala och språkliga förhållanden, nämligen att språkanvändning inom nationalstaten ska vara (åtminstone också) på nationalspråket – med parenteserna som en symboliskt viktig utveckling från den monoglottiska tankevärd som ideologin härstammar ur. »Svenska för allt i Sverige« manifesterar en nygammel ideologi som har sina rötter i framväxten av nationalstaten Sverige och svenska språket som diskursivt projekt, där latinet under 1700- och 1800-talet fick ge plats för nationalspråket, bl.a. vid universiteten (se t.ex. Tengström 1974). Grundvalen för att vid 1990-talets början framställa svenskan som hotad var för det första insikten att man i verksamheter inom Sveriges territoriella gränser storskaligt orienterar sig mot marknader där andra språk än svenska är värdefullt språkligt kapital. På så vis har villkoren mellan språk och stat åter kommit att omförhandlas, då nya krafter under benämningen globalisering destabiliserat nationalstatens språkregim, genom att öppna upp för marknader som ligger bortom nationalstatens kontroll, och där nationalspråket inte har samma värde (jfr Blommaert 2007). För det andra växte insikten att även värdet av andra främmande språk så som tyska och franska hade devalverats, eller åtminstone tappat mark som gångbara världsspråk för bl.a. vetenskaplig publicering (se Salö 2010). Det stod klart att språken på dessa nya, globala marknader innefattar både vinnare och förlorare, och många i Sverige har upplevt att deras egna språkliga resurser fått allt mindre värde i dessa globaliserade miljöer (Blommaert 2010:3).

Det måste påpekas att debatten svenska–engelska har förts också utanför språkvårdens fält. Det har sålunda uppstått ett slags polaritet mellan ytterlighetspositioner, vars diskurser haft effekter också inom språkvårdsfältet, då de markerat debattens yttersta gränser. En sådan har utgjorts av nationalekonomen Radetzki, som fått överraskande mycket utrymme i pressen med sitt budskap om att avskaffa svenskan.⁷ Som antagonist i det avseendet kan nämnas nätverket Språkförsvaret, som lobbar eftertryckligt för att svenskan på närapå alla nivåer behöver försvaras från engelskans globala utbredning (se Lindblom & Rubenson 2011, särsk. s. 28–42). Gentemot dessa positioner har språkvår-

dens problemformulering framstått som en rimlig mellanväg, och följaktligen har nya kedjor av traditionsbärare bidragit till att sprida och därmed legitimera begreppet domänförlust också efter Språkvårds sista nummer (t.ex. Melander 2007; Salö 2010; Stålhammar 2010). Det har bidragit till att ge begreppen domän och diglossi en framskjuten roll i diskussionen. De framställs i materialet som okomplicerade och ideologiskt neutrala, trots att den tradition de kommer ifrån kritiserats hårt för sin beskrivning av språk och samhälle som statiska enheter styrda av rigida och deterministiska definitioner av språksituationer som bättre speglar analytikerns strukturalist-funktionalistiska världsbild än de kommunikativa praktiker de ämnar beskriva (Martin-Jones 1989; se även Williams 1992). I den svenska diskussionen har hänvisningar till internationella storheter från traditionen – särskilt Fishman och Ferguson – kunnat nyttjas för att reproducera diskursen om att svenskan är hotad, men också för att i kritiken mot begreppet domänförlust argumentera att vissa domäner är mer avgörande än andra och att det finns flera exempel på stabila diglossisituationer där »språkdöd» inte är att vänta (se t.ex. Dahl och Boyd i Språkvård 4/2006). Perspektivet har på så sätt kommit att vridas mot språket som sådant, och därmed bort från språkbrukarna, deras praktiker, kompetenser och repertoarer (jfr Simonsen 2002:7).

Det råder inga tvivel om att förbindelsen mellan ett enskilt språk och en enskild nation är en historisk, ideologisk konstruktion (Woolard & Schieffelin 1994:60). Utmärkande för språkhotsdiskurser är att överbetona banden mellan språk och kultur, och språkets roll som bärare av nationell identitet (Cameron 2007). Dock är »foreställningen om, at identitet er bundet op på et bestemt modersmål, [...] en romantisk opfindelse, udviklet som en reaktion på den moderne udvikling» (Østergård 1992:49). Under 1990-talet fanns utrymme för att framhålla sådana idéer inom svensk kultur- och språkpolitik, och positionen manifesteras också inom språkvårdens fält (t.ex. Svenska språknämnden 1998:13; se Milani 2007 om kulturbegreppet i »Mål i mun»). Sådan retorik reproducerar ett monoglottiskt ideal som det i takt med bredare politiska och ideologiska utvecklingar i samhället blivit allt mer naturligt att distansera sig från, därav Josephsons (2011) uppmaning »se upp med för mycket kultur!» (se även Josephson 2004b om enspråkighetstänkande). Detta tomrum har man inom språkvårdens fält fått

fylla med en typ av ställföreträdande, mer rumsrena argument, som de pedagogiska argumenten inom den högre utbildningen och mer generellt det s.k. demokratiargumentet. Båda dessa har drivits fram ur diskursen som ett resultat av att man i försvaret av svenskan medvetet negligerat språkets kultursida och egenvärde som uttryck för identitet (jfr Lindberg 2005). Båda argumenten kan vidare problematiseras, bl.a. för att de bär spår av ett visst perspektiv. Det demokratiska argumentet är en del av språkvårdares habitus sedan en lång tid tillbaka och har i olika tappningar använts mot både latinanvändning och engelsk ordimport (se Tengström 1974 resp. Brunstad 2001). Från 1990-talet och framåt är utgångspunkten i argumenten den som framhålls hos Teleman & Westman i Språkvård 2/1997: att kunskaper i engelska är ojämnt fördelade över olika sociala grupper, och att man genom att främja bruket av svenska kan motverka orättvisa och ojämlikhet (se även Melander 2007; SOU 2002:27). Kritikern kan invända att ojämn distribution förstås också gäller för kunskaper i svenska, liksom för ämnesspecifik kunskap mer generellt. Mer intressant är det dock att se det som en illustration av hur diskurser opererar reflexivt: när de väl har identifierats och etablerats, så kommer folk att orientera sig mot dem, och argument konstrueras i syfte att underbygga en på förhand uppsatt slutsats.

Trots viss fältintern kritik av begreppet tyder genomgången på att det har saknats en bred vilja att diskutera dess vetenskapliga kvaliteter. Det kan delvis förklaras av att frågan om styrkeförhållandet engelska–svenska inte varit någons huvudsakliga vetenskapliga nisch. Därtill har frågan för det mesta behandlas i genrer där begreppets teoretiska och empiriska giltighet inte varit i fokus, vilket gjort att kraven på förankring i sociolingvistisk teori inte varit särskilt högt ställda. Med tiden har begreppet fått eget liv i diskursen, för vad det verkar utan konceptuell klarhet eller ens behov av sådan, och inte stött på patrull förrän det på allvar granskats i relation till praxis – då ofta utanför det omedelbara nätverk av intressenter där det som representation förvärvat sitt värde. På det hela taget har domänförlust inte behandlats som en metafor i Sverige, utan tolkats i mer egentlig mening: språk har domäner, domäner kan förloras. Som auktoritet i Språksverige har »Mål i mun« spelat en nyckelroll för denna naturalisering. Betänkandets dispositionella uppläggning är sett till flera kapitel en spegling av

den domändiskussion som fördes under 1990-talet. Betänkandet var vidare parlamentariskt och ger därmed uttryck för en språksyn och problembeskrivning med bred politisk förankring. Därutöver fanns hög språkvetenskaplig kompetens både i kommittén, bland sakkunniga och bland remissinstanserna.

En viktig poäng hos Bourdieu (1977:651) är att den som strävar efter att försvara hotat kapital måste börja med att försvara marknaden. Att domänförlust som representation trots allt inte ådragit sig mer kritisk granskning i det svenska fältet kan därför också tolkas i relation till strategier, dvs. människors, grupper eller institutioners försök att bevara eller öka värdet på det egna kapitalinnehavet och därmed slå vakt om sina positioner, något som inom Bourdieus författarskap kan, men inte behöver, implicera medvetenhet (Broady 1991). Fältteorins redskap kommer här till användning för sina egenskaper att visa vad människor och institutioner utifrån sina positioner och ackumulerade kapital har att vinna respektive förlora på social förändring, och hur strategier utvecklas för att med språket som medel skydda eller stärka sådana investeringar. Det måste understrykas att sådant inte ska betraktas som positionsförsvarande i någon karriärsmening; det är fråga om övertygelse och hängivenhet, inte egenintresse, som ytterst drivs av den sociolingvistiska truismen att människor har starka känslor för sina modersmål. Om man accepterar bilden av svenskan som ett diskursivt projekt är heller inte t.ex. Svenska språknämndens position remarkabel, då man på ett helt annat sätt än Språkrådet var en nämnd för svenskan. Det har därmed varit en naturlig position att ligga i frontlinjen för svenskans försvar. Det oaktat bör en bourdieusk analys inbegripa både hur diskurser konstruerats och getts auktoritet och hur diskurserna länkar till sina producenter. Det inbegriper att knyta vad som framförts till de positioner varifrån det framförts, och till dem som besitter dessa.

Med detta sagt är det symptomatiskt att diskursen om hotet mot svenskan har producerats av högprominenta språkvetare som befolkas språkvärdens fält – de som Blommaert och Verschueren (1998) kallar »ideology brokers« – som utifrån sina positioner i vetenskapliga fält gått in som borgenärer för problembeskrivningens legitimitet. Tidskriften Språkvård och Språknämndens övriga skrifter utgör också exempel där producenter och legitimerare antingen är samma aktör eller hör

till samma krets, vilket garanterat fortsatt ackumulering av symbolisk makt (jfr Kauppi 1998:470). Språklig expertis och auktoritet är fältspecifikt symboliskt kapital i Bourdieus mening endast därför att det finns en marknad i Sverige där språk och kunskaper om språk – särskilt gällande svenskan – tillmätts stort värde. Språkvetare har med andra ord stort intresse av att svenska värderas så högt som möjligt, eftersom »innehavarna av en viss bestämd kompetens försvarar sitt eget värde som lingvistiska producenter genom att försvara en marknad för sina lingvistiska produkter» (Bourdieu 1991:139). Det går även att betrakta representationen domänförlust som i sig laddad med många former av kapital. För fältets agenter ligger flera års investeringar i begreppet, som i takt med språkpolitikens formering och etablering blivit en symbol för fältets gemensamma sak. Att förespråka engelska – eller ifrågasätta språkvårdens motmedel – är i förlängningen att krympa språkvårdens marknad, och därmed undergräva dominerande positioner. När sådant förespås av en betydelsefull agent från språkvårdens eget fält – som Norén – utgör det ett brott mot fältets logik och doxa. Det avvikande i en sådan nyutvecklad habitus markeras också i termer av det sociala kapital som konstituerar fältet.

I överlappande fält är frågan om vad som räknas som värdefullt kapital särskilt komplicerad, eftersom kapital får sitt värde på den marknad där det investeras. Därmed uppstår spänning mellan olika positioner och former av fältspecifikt kapital. Empiriska belägg och förankring i sociolingvistisk teori utgör kapital som värdesätts högre i renodlat vetenskapliga fält än i språkvårdens. Att jobba för den sak som förenar fältet har därigenom varit viktigare än att ifrågasätta medlen med vilka det gjorts, vilket bäddat för en kamp mellan mer ideologiskt anstrukna övertygelser och det slags reflexivitet som ofta värdesätts i vetenskapliga sammanhang. Också denna laddning synliggjordes i den strid som utspelades i Språkvård 2006. Som nämnts hade Melander (2004b, 2005) själv anfört viss kritik mot domänförlustbegreppet. Trots det var invändningen att språk inte dör av att förlora domäner beklämmande, eftersom sådan kritik – särskilt i ett forum som Språkvård – riskerar att skriva ner värdet på många års insatser i diskursen och samtidigt sätta flera deltagares vetenskapliga habitus på spel. Det pekar på att det finns regler för in- och utförsel av symboliskt kapital mellan positioner i fält och närliggande fält. Införsel av nya former av symboliskt kapital kan

användas som en strategi inom fältet, exempelvis genom att låta professorer i naturvetenskapliga ämnen vittna om språkliga missförhållanden inom de egna ämnena (se Språkvård 2/2006). Hög växelkurs för ett fält som språkvårdens har också hårdfakta om engelskanvändning, i form av siffror och statistik (t.ex. Salö 2010). Det har också varit återkommande att tillföra diskussionen vetenskapligt kapital genom att försöka koppla befintliga språkbytesmodeller till svenska förhållanden (se Melander 1997; Josephson 2004a för exempel). Att det är problematiskt att tillämpa sådana på ett starkt nationalspråk som svenskan är kritik som Melander (2005) själv framför. Inte desto mindre har översättning av teman och diskussioner som importeras från omvärlden till fältets egen logik tjänstgjort som ett fältspecifikt sätt att producera kunskap inom språkvården (jfr Broady 2002). Det exemplifieras också väl i resonemanget hos Hyltenstam (1996a), som menar att svenskan är ett hotat språk – om vi ser det som ett minoritetsspråk. Allmänlingvistiska bidrag från hans position i fältet har kunnat omsättas till vetenskapligt kapital med högt värde, och hans avsaknad av nordiskt arv har vidare befast detta värde, då sådant arv som kapitalform i detta sammanhang kan ligga innehavaren i fatet. För nordister riskerar alla utsagor om svenskan att värderas i relation till den egna ämnestraditionens historia.

Domämförlust och framtiden

I ett nordiskt perspektiv går det med fält som verktyg att se de senaste årens diskussion om domämförlustbegreppet som stridigheter om den hegemoniska förståelseramen för det offentliga samtalet om engelskans ställning kontra nationalspråkens. Från den utmanande positionen, som förefaller vara särskilt stark i Danmark (t.ex. Preisler m.fl. 2005), ligger tonvikten vid att kritisera begreppets vetenskaplighet. Till begreppets försvar framhålls då ofta att domämförlust främst ska ses som ett politiskt begrepp – en metafor så god som någon – och att dess vetenskapliga giltighet därmed är av sekundär relevans. Många med denna hållning förefaller vara beredda att acceptera vissa brister med begreppet, men framhåller att alltför hård för kritik mot det riskerar att tas för ett förnekande av den problematik som begreppet med viss framgång lyckats belysa, och som med tiden trots allt vunnit politiskt

gehör. Denna senare hållning öppnar upp för en jämförelse med begreppet halvspråkighet, som cirkulerade i den svenska debatten under 1970- och 1980-talet. Begreppet har fått kritik som liknar kritiken av domänförlust: det vilar på tvivelaktiga antaganden om språk (Hyltenstam & Stroud 1982; Stroud 1978) och har som språklig teori beskrivits som »halvbakad« (Martin-Jones & Romanie 1986). Stroud (2004) ser vidare begreppet som en språkideologisk konstruktion som reproducerar social orättvisa. Skutnabb-Kangas, som framstått som en av begreppets främsta förespråkare, tillkännagav emellertid tidigt att hon inte betraktade begreppet som vetenskapligt utan som politiskt, och vidhöll att det fortsatt borde användas för att inte ta fokus bort från det fenomen det pekar på:

Jag anser inte att dubbel halvspråkighet egentligen är ett språkligt, eller rättare sagt språkvetenskapligt begrepp. Enligt mitt sätt att se det är det ett politiskt begrepp, vars utvecklande tills vidare är på ett förvetenskapligt stadium. Det är en fråga om makt och förtryck, men det borde vara forskarnas skyldighet gentemot dem som nu drabbas av det att försöka göra det till föremål för vetenskapliga studier. (Skutnabb-Kangas 1981:259)

Distinktionen mellan vetenskapliga begrepp och politiska begrepp är emellertid hårfin och inte alls oproblematiserad (jfr Cibulka 1995:118). En sådan gränsdragning bygger nämligen på föreställningen om att det finns ideologiskt neutrala representationer. Det är samtidigt belysande för vad Bourdieu (2000a:305) beskriver som det vetenskapliga subjektets tvång genom dess bindningar till det empiriska subjektets intressen och hjärtefrågor. Huruvida domänförlustbegreppets oklara status är fördelaktig kan diskuteras, då det lätt blir problem när sådana begrepp i diskursen sätts i rörelse, plockas upp och tas i bruk av forskare, lobbygrupper, beslutsfattare och andra aktörer som ser dem som vetenskapliga, och därmed »förblir instängda i ett synsätt de inte uppfattar som ett sådant« (ibid. s. 304). Domänförlust blir med detta en typ av politisk representation som i sig naturaliserar – och därigenom maskerar – det konstruktionsjobb som ligger bakom synsätten (jfr Mehan 1996:274). Det får effekt när deras representationer i normaliserad form tar plats i utredningar, propositioner och lagar vilket inlåter oss i en diskurs som reproducerar befintliga strukturer av auktoritet, kunskap och social kontroll (Shapiro 1988:12).

Domänförlust har det gemensamt med andra ideologiska beteckningar som halvsvårighet och rinkebysvenska (se Stroud 2004) att de kan ses som sätt att hantera diversiteten i ett allt mer globaliserat samhälle. De är representationer för diskurser om globaliseringens effekter som tvingar oss att ompröva föreställningar om Sverige, svenska och svenskhet. När domänförlust syns på en sådan hög skalnivå ger det sken av att vara ett nationalstatsbegrepp som först och främst rör förlust av kontroll, och som strävar efter att ringa in problemen som uppstår till följd av globalisering, där vad man upplever som nationella händelser i allt mindre utsträckning knyts till vad man upplever som nationella språk. Globalisering kan med detta synsätt sägas utmana hela nationalstatsparadigmet, bland annat på grund av att språkens roll som nationella symboler och resurser för social identifikation blir sekundär (Pujolar 2007:75).

Analogin med halvsvårighet inbjuder vidare till tolkningen att också domänförlust kan ses som en produkt av politisk vilja och som symbolisk tillgång inom svensk språkpolitik, som i en tid av nationell stress lanserats utan vidare anspråk på långvarighet eller för att klara en granskning som vetenskapligt begrepp. Som del av ett slags pedagogisk och politisk retorik har domänförlust visserligen fyllt sin funktion fram till dagen av språklagens införande i Sverige; det är en viktig framgång för fält att få sina frågor förankrade i staten. Efter språklagen förefaller begreppet dock ha förhållandevis lite att tillföra om målet är att förstå den semiotiska komplexitet som finns i det sociala livet och dess praktiker. Att överge begreppet kan bli ett sätt att förnya fältets verktyg och perspektiv, där vi utvecklas kunskapsmässigt genom det vi lämnar därhän. Genom att utmana vad som verkligen menas med domänförlust kan man alltså paradoxalt nog med mer specificitet uppmärksamma några av de problem som finns i praxis men som döljs av representationens ideologiska töcken. Från egen position – som förstås inte är ovidkommande i en bourdieusk analys – hoppas jag att detta går att genomföra med respekt för fältets historia och dess forna strider, för »det är genom kampen som fältet får sin plats i tiden« (Bourdieu 2000a: 238).

Om författaren

Linus Salö är doktorand vid Centrum för tvåspråkighetsforskning, Stockholms universitet.

E-post: linus.salo@biling.su.se

Noter

- * Tack för synpunkter på detta manus riktas till L. Hanell och särskilt en av *Nordands* två anonyma granskare, samt till följande tre konstellationer: O. Josephson och medlemmarna i nätverket *Parallelsprogghed i Norden*, D. Broady och deltagarna på forskarkursen *Kapital och fält* vid Uppsala universitet våren 2012 samt K. Hyltenstam och resten av kollegiet vid Centrum för tvåspråkighetsforskning, Stockholms universitet.
- ¹ Intervju med L. Salö.
- ² <http://www.ne.se/sve/domämförlust> (21 september 2012).
- ³ Materialet från Språkvård listas inte i källförteckningen. Utgivare har i tur och ordning varit Nämnden för svensk språkvård, Svenska språknämnden och Språkrådet, samtliga i Stockholm. Se t.ex. Lindgrens bidrag i Språkvård 2/2007 för en historik.
- ⁴ Det ska genast understrykas att denna artikel inte utgör en fältanalys av språkvården, och att fältbegreppet enbart tillämpas som del av en vidare sociologisk modell. En fullödig kartläggning av ett fält kräver att man grundligt och med olika infallsvinklar karaktäriserar fältets positioner och agenterna som besitter dem, samt belyser hur kapitalformer värderas och distribueras inom fältet (se t.ex. Bourdieu 2000a).
- ⁵ Ett undantag är dock Hollqvist (1984) om verksamhetsspråk i tre transnationella företag.
- ⁶ B. Lindgren, personlig kommunikation.
- ⁷ T.ex. i Aftonbladet 2006-02-02; DN 2007-06-28.

Litteratur

- Arnstad, Maria 2011: Coola ner! Engelska är okej. *Språktidningen*, 1, 32–34.
- Bauman, Richard & Charles Briggs 1990: Poetics and Performance as Critical Perspectives on Language and Social Life. *Annual Review of Anthropology*, 19, 59–88.
- Bauman, Zygmunt 1987: *Legislators and Interpreters*. Cambridge: Polity Press.
- Bergman, Gösta 1954: Nämnden för svensk språkvård. I: *Språkvård. Redogörelser och studier utgivna till språkvårdsnämndens tioårsdag 1954*. Stockholm: Norstedts. 1–31.
- Bergsten, Nils 1915: Om engelska lånord i svenskan. *Språk och stil*, 15, 53–87.
- Blommaert, Jan & Jef Verschueren 1998: *Debating Diversity. Analysing the Discourse of Tolerance*. London/New York: Routledge.
- Blommaert, Jan (red.) 1999a: *Language Ideological Debates*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Blommaert, Jan 1999b: The debate is open. I: Blommaert, Jan (red.), *Language Ideological Debates*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. 1–38.

- Blommaert, Jan 2007: Sociolinguistic scales. *Intercultural Pragmatics*, 4, 1–19.
- Blommaert, Jan 2010: *The Sociolinguistics of Globalization*. New York: Cambridge University Press.
- Bourdieu, Pierre 1977: The economics of linguistic exchanges. *Social Science Information*, 16(6), 645–668.
- Bourdieu, Pierre 1991: *Kultur och kritik. Anföranden av Pierre Bourdieu*. Göteborg: Daidalos.
- Bourdieu, Pierre 2000a: *Konstens regler. Det litterära fältets uppkomst och struktur*. Stockholm: Symposion.
- Bourdieu, Pierre 2000b: *Pascalian Meditations*. Cambridge: Polity Press.
- Boyd, Sally 1999: Transatlantic connections. Attitudes towards (Anglo-American) English in Sweden in the 1990s. I: *Migration och mångfald: Essäer om kulturkontakt och minoritetsfrågor tillägnade Harald Runblom*. Uppsala: Centrum för multietnisk forskning. 233–247.
- Broady, Donald 1991: *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. Stockholm: HLS Förlag.
- Broady, Donald 2002: Nätverk och fält. I: Gunneriusson, Håkan (red.), *Sociala nätverk och fält*. Historiska institutionen, Uppsala universitet. 49–72.
- Brunstad, Endre 2001: *Det rene språket. Om purisme i dansk, svensk, færøysk og norsk*. Nordisk institutt, Universitet i Bergen.
- Cameron, Deborah 2007: Language endangerment and verbal hygiene: History, morality and politics. I: Duchêne, Alexandre & Monica Heller (red.), *Discourses of Endangerment. Ideology and Interest in the Defence of Languages*. London: Continuum. 268–285.
- Cassirer, Peter 1987: »Bevara svenskan blandad«. *Dagens Nyheter*. 8 augusti 1987, 5.
- Christensen, Martin 2006: *Danske universiteters udbud af engelsksproget undervisning. En undersøgelse af et felt i hastig udvikling*. Institut for Engelsk, Germansk og Romans, Københavns universitet.
- Chrystal, Judith-Ann 1988: *Engelskan i svensk dagspress*. Stockholm: Esselte studium.
- Cibulka, James 1994: Policy analysis and the study of the politics of education. I: Scribner, Jay D. & Donald H. Layton (red.), *The Study of Educational Politics*. Washington DC/London: The Falmer Press. 105–125.
- Cooper, Robert 1989: *Language Planning and Social Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- De Geer, Vilhelm 1962: *Svenska språkets engelska sjuka*. Stockholm: Andrén & Holm.
- Duchêne, Alexandre & Monica Heller (red.) 2007: *Discourses of Endangerment. Ideology and Interest in the Defence of Languages*. London: Continuum.
- Elgemyr, Anders & Ewa Hedlund 1994: *JA eller NEJ till EU? Argumenten för och emot ett svenskt medlemskap*. Stockholm: Fritzes.
- Ellegård, Alvar 1989: Engelskan i svenskan. *Språk i Norden* 1989, 67–76.
- Falk, Maria 2001: *Domänförluster i svenskan*. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet. URL: www.sprakradet.se/servlet/GetDoc?meta_id=2316 (21 september 2012).
- Foucault, Michel 1972: *The Archaeology of Knowledge. And The Discourse on Language*. New York: Vintage Books.
- Grillo, Ralph 1985: *Ideologies and Institutions in Urban France: the Representation of Immigrants*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gunnarsson, Britt-Louise & Katarina Öhman 1997: *Det internationaliserade universitetet. En studie av bruket av engelska och andra främmande språk vid Uppsala universitet*. (TeFa, 16.) Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Haberland, Hartmut 2005: Domains and domain loss. I: Preisler, Bent, Anne Fabricius, Hartmut Haberland, Susanne Kjaerbeck & Karen Risager (red.), *The Consequences of Mobility*. Department of Language and Culture, Roskilde University. 227–237.
- Hellberg, Staffan 1986: Kanaler och konsekvenserna. Om språkstyrning i det svenska skriftspråket under 1800-talet. I: *De nordiske skriftspråkens utveckling på 1800-tallet 3. Ideologier och språkstyrning*. Oslo: Nordisk språksekretariat. 178–199.

- Hettne, Björn, Sverker Sörlin & Uffe Østergård 2006: *Den globala nationalismen*. Stockholm: SNS Förlag.
- Hollqvist, Håkan 1984: *The Use of English in Three Swedish Companies*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Hyltenstam, Kenneth & Christopher Stroud 1982: Halvspråkighet – ett förbrukat slagord. *Invandrar- & Minoriteter*, 3, 10–13.
- Hyltenstam, Kenneth (red.) 1996b: *Tvåspråkighet med förhinder? Invandrar- och minoritetsundervisning i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.
- Hyltenstam, Kenneth 1996a: Svenskan, ett minoritetsspråk i Europa – och världen? *Svenskans beskrivning*, 21, 9–33.
- Höglén, Renée 2002: *Engelska språket som hot och tillgång i Norden*. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.
- Irvine, Judith 1989: When Talk Isn't Cheap: Language and Political Economy. I: Brenneis, Donald & Ronald K.S. Macaulay (red.), *The Matrix of Language*. Boulder: Westview Press. 258–283.
- Isaksson, Curt 2006: Ständig sekreterare tror på civil ohörsamhet. *Universitetsläraren*, 10/11.
- Jansson, Erland (red.) 2008: *Vetenskapssvenska – med svensk kvalitet?* Stockholm: Språkrådet, Högskoleverket och Södertörns högskola.
- Josephson, Olle 2004a: Engelskan i 2000-talets Sverige. *Svenska språknämnden*, 7–24.
- Josephson, Olle 2004b: »Ju« Ifrågasatta självklarheter om svenskan, engelskan och alla andra språk i Sverige. Stockholm: Norstedts.
- Josephson, Olle 2011: Se upp med för mycket kultur. *Svenska Dagbladet*. 7 mars 2011, 6.
- Kauppi, Niilo 1998: Intellektuell multipositionalitet: exemplet Tel Quel (1963–1971). I: Broady, Donald (red.), *Kulturens fält*. Göteborg: Daidalos. 467–476.
- Krauss, Michael 1992: The world's languages in crisis. *Language*, 68, 4–10.
- Laureys, Godelieve 1994: Det svenska språket i ett europeiskt perspektiv. *Svenskans beskrivning*, 20, 24–37.
- Lewin, Leif 2002: *Ideologi och strategi. Svensk politik under 130 år*. Stockholm: Norstedts.
- Lindberg, Bo 1986: Nationalromantik och språkstyrning. *De nordiske skriftspråkernes udvikling på 1800-tallet 3. Ideologier og språkstyrning*. Oslo: Nordisk språksekretariat. 51–64.
- Lindberg, Bo 2005: Det nya Sverige och språket vi ärvde. *Svenska Dagbladet* 21 mars 2005, 4.
- Lindblom, Per-Åke & Arne Rubensson (red.) 2011: *Svenskan – ett språk att äga, älska och ärga. En antologi*. Stockholm: Språkförsvaret.
- Ljosland, Ragnhild 2008: *Lingua franca, prestisjespråk og forestilt fellesskap. Om engelsk som akademisk språk i Norge: et kasusstudium i bred kontekst*. Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap, Norges teknisk-naturvetenskaplige universitet.
- Ljung, Magnus 1985: *Lam anka – ett måste? En undersökning av engelskan i svenskan, dess mottagande och spridning*. Stockholms universitet.
- Ljung, Magnus 1988: *Skinheads, hackers & lama ankor. Engelskan i 80-talets Sverige*. Stockholm: Trevi.
- Lund, Jørn 1989: *Okay? Amerikansk påvirkning af dansk sprog*. Köpenhamn: Dansklærerforeningen.
- Lundberg, Allan 1960: Om bruket av fula ord. *Industria*, 10, 24–28.
- Lønsmann, Dorte 2010: *English as a corporate language: language choice and language ideologies in an international company in Denmark*. The Department of Culture and Identity, Roskilde University.
- Lööw, Heléne 1994: För en ny antirasistisk strategi. *Ord & Bild*, 1–2, 4–11.
- Madsen, Mia 2008: »Der vil altid være brug for dansk«. *En undersøgelse af 11 naturvidenskabelige forskeres grunde til at vælge henholdsvis dansk og engelsk i deres arbejde*. Köpenhamns universitet.
- Martin-Jones, Marilyn & Suzanne Romanie 1986: Semilingualism: A Half-Baked Theory of Communicative Competence. *Applied Linguistics*, 7(1), 26–38.
- Martin-Jones, Marilyn 1989: Language, power and linguistic minorities: the need for an alternative approach to bilingualism, language maintenance and shift. I: Grillo,

- Ralph (red.), *Social Anthropology and the Politics of Language*. London/New York: Routledge. 106–125.
- Mehan, Hugh 1996: The construction of an LD student: a case study in the politics of representation. I: Silverstein, Michael & Greg Urban (red.), *Natural Histories of Discourse*. Chicago/London: The University of Chicago Press. 253–276.
- Melander, Björn 1997: De språken i den europeiska gemenskapen. *Språk och stil*, 17, 91–113.
- Melander, Björn 2004a: Engelska och svenska vid Uppsala universitet – en uppföljning. I: Bäcklund, Ingegerd, Ulla Børestam, Ulla Melander Marttala & Harry Näslund (red.), *Text i arbete/Text at work. Festskrift till Britt-Louise Gunnarsson den 12 januari 2005*. Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. 135–143.
- Melander, Björn 2004b: Vinna eller förlust? Om svenskans användning i EU-samarbete. *Svenska språknämnden 2004*. 157–179.
- Melander, Björn 2005: Ett komplett och samhällsbärande språk. Hur ser man på svenskan i Sverige? *Svenskans beskrivning*, 27, 193–213.
- Melander, Björn 2006: Funktion eller kultur – vad ska svensk språkpolitik syfta till? *Språk i Norden* 2006, 43–55.
- Melander, Björn 2007: Språkpolitik och språkvård. I: Sundgren, Eva (red.), *Sociolinguistik*. Stockholm: Liber. 310–335.
- Mickwitz, Åsa 2010: *Anpassning i språkkontakt. Morfologisk och ortografisk anpassning av engelska lånord i svenska*. Finska, finskugriska och nordiska institutionen, Helsingfors universitet.
- Milani, Tommaso 2006: Language Planning and National Identity in Sweden: A Performativity Approach. I: Mar-Molinero, Clare & Patrick Stevenson (red.), *Language Ideologies, Policies and Practices*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 104–117.
- Milani, Tommaso 2007: Voices of endangerment: A language ideological debate on the Swedish language. I: Duchêne, Alexandre & Monica Heller (red.), *Discourses of Endangerment. Ideology and Interest in the Defence of Languages*. London: Continuum. 169–196.
- Norrby, Catrin & Gisela Håkansson 2010: *Introduktion till sociolinguistik*. Stockholm: Norstedts.
- Oakes, Leigh 2005: From internationalisation to globalisation. Language and the nationalist revival in Sweden. *Language Problems & Language planning*, 29(2), 151–176.
- Phillipson, Robert 1992: *Linguistic Imperialism*. Oxford: Oxford University Press.
- Phillipson, Robert 2008: *English, panacea or pandemic? Keynote vid Language issues in English-medium universities: a global concern*. University of Hong Kong 18–20 June 2008.
- Preisler, Bent 2005: Deconstruction »the domain of science« as a sociolinguistic entity in ELF societies: The relationship between English and Danish in higher education and research. I: Preisler, Bent, Anne Fabricius, Hartmut Haberland, Susanne Kjaerbeck & Karen Risager (red.), *The Consequences of Mobility*. Department of Language and Culture, Roskilde University. 238–248.
- Preisler, Bent 2009: Complementary languages. The national language and English as working languages in European universities. *Angles on the English-Speaking World* 9, 10–28.
- Preisler, Bent, Anne Fabricius, Hartmut Haberland, Susanne Kjaerbeck & Karen Risager (red.) 2005: *The Consequences of Mobility*. Department of Language and Culture, Roskilde University.
- Price, Glanville 1984: *The Language of Britain*. London: Edward Arnold.
- Pujolar, Joan 2007: Bilingualism and the nation-state in the post-national era. I: Heller, Monica (red.), *Bilingualism: A Social Approach*. London: Palgrave. 71–95.
- Ransgård, Martin 2004: Den svenska språkvårdens syn på importord under 1800- och 1900-talet. I: Sandøy, Helge & Jan-Ola Östman, »Det främmande« i nordisk språkpolitik. *Om normering av utländska ord*. Oslo: Novus forlag. 175–218.H
- Rask Madsen, Mikael: Reflexivity and the construction of the international object: The

- case of human rights. *International Political Sociology*, 5, 259–275.
- Ravnholt, Ole 2008: Domænetab, parallelsprog- lighed og engelske lån. *Nyt fra Sprognæv- net*, 2, 7–12.
- Rydgren, Jens 2005: *Från skattemisshöje till etnisk nationalism. Högerpopulism och par- lamentarisk högerextremism i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.
- Salö, Linus 2010: *Svenska eller engelska? En kartläggning av språksituationen inom högre utbildning och forskning*. Stockholm: Språ- krådet.
- Schieffelin, Bambi, Kathryn Woolard & Paul Kroskrity (red.) 1998: *Language Ideologies. Practice and Theory*. New York/Oxford: Ox- ford University Press.
- SFS 2009:600 2009: *Språklag*. Svensk författ- ningssamling. Stockholm: Kulturdeparte- mentet.
- Shapiro, Michael 1988: *The Politics of Represen- tation. Writing Practices in Biography, Pho- tography, and Policy Analysis*. Madison: The University of Wisconsin Press.
- Sharp, Harriet 2001: *English in Spoken Swedish. A Corpus Study of Two Discourse Domains*. Stockholm: Almqvist och Wiksell.
- Sigurd, Bengt 1977: Språk och framtid – nå- gra spekulationer. I: *De nordiska språkens framtid. Bidrag vid en konferens*. Stockholm: Esselte studium. 132–147.
- Silverstein, Michael & Greg Urban (red.) 1996: *Natural Histories of Discourse*. Chi- cago/London: The University of Chicago Press.
- Silverstein, Michael 1996: Monoglot »stan- dard« in America: Standardization and metaphors of linguistic hegemony. I: Brenneis, Donald & Ronald K.S. Macau- lay (red.), *The Matrix of Language*. Boulder: Westview Press. 284–306.
- Simonsen, Dag 2002: Å velge bort norsk. Om begrepene »domene« og »domenetap« an- vendt på skandinaviske land. *Norsklæra- ren*, 2, 5–17.
- Simonsen, Dag 2005: Over the fence – and into English? Reflections on adolescents, academics, linguistics development and language policy in Norway in the early 2000s. I: Preisler, Bent, Anne Fabricius, Hartmut Haberland, Susanne Kjaerbeck & Karen Risager (red.), *The Consequences of Mobility*. Department of Language and Cul- ture, Roskilde University. 249–271
- Skutnabb-Kangas, Tove 1981: *Tvåspråkighet*. Lund: Liber.
- SOU 2002:27 2002: Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket. Stockholm: Fritzes.
- SOU 2008:26 2008: Värna språken – förslag till språklag. Stockholm: Kulturdeparte- mentet.
- Stroud, Christopher 1978: The concept of se- milingualism. *Working Papers in Linguistics*, 16, 153–172. Lund University, Depart- ment of General Linguistics.
- Stroud, Christopher 2004: Halvspråkighet och rinkebysvenska som språkideologiska be- grepp. I: Hyltenstam, Kenneth & Inger Lindberg (red.), *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur. 329–357.
- Stråth, Bo 1992: *Folkhemmet mot Europa. Ett historiskt perspektiv på 90-talet*. Stockholm: Tidens förlag.
- Ståhle, Carl Ivar 1962: De främmande orden och den svenska ordbildningen. I: Dahl- stedt, Karl-Hampus, Gösta Bergman & Carl Ivar Ståhle (red.), *Främmande ord i nusvenskan*. Stockholm: Bonniers. 48–73.
- Stålhammar, Maj 2010: *Engelskan i svenskan. Åttahundra år av lånade ord och språkliga in- fluenser*. Stockholm: Norstedts.
- Svenska språknämnden 1998: Förslag till handlingsprogram för att främja svenska språket. URL: www.sprakradet.se/2284 (21 september 2012).
- Svenska språknämnden 2004: Engelskan i Sverige. Språkval i utbildning, arbete och kulturliv. Stockholm: Norstedts.
- Söderberg, Barbro 1983: Från rytters och cowboys till tjuvstrykers. S-pluralen i svenskan. En studie i språklig interferens. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Teleman, Ulf 1989: Det nordiska språksamar- betet. Idéer och framtidsuppgifter. *Språk i Norden* 1989, 14–32.
- Teleman, Ulf 2003: Tradis och funkis. Svensk språkvård och språkpolitik efter 1800. Stockholm: Norstedts.

- Tengström, Emin 1974: *Latinet i Sverige. En kulturhistorisk översikt*. Stockholm: Bonniers.
- Thelander, Mats 1974: *Grepp och begrepp i språksociologin*. Lund: Studentlitteratur.
- Venås, Kjell 1993: Domenetap for norsk? *Språk i Norden* 1993, 13–32.
- Vikør, Lars 2010: Language purism in the Nordic countries. *International Journal of the Sociology of Language*, 204, 9–30.
- Wellander, Erik 1939: *Riktig svenska. En handledning i svenska språkets vård*. Stockholm: Svenska Bokförlaget P.A. Norstedt & Söner.
- Westman, Margareta 1994: *Språkets lustgård och djungel*. Stockholm: Norstedts.
- Westman, Margareta 1996: Har svenska språket en framtid? I: Moberg, Lena & Margareta Westman (red.), *Svenskan i tusen år. Glimtar ur svenska språkets utveckling*. Stockholm: Norstedts. 182–194.
- Williams, Glyn 1992: *Sociolinguistics. A Sociological Critique*. London/New York: Routledge.
- Wollin, Lars 1988: Nordiska språk – ett modernt 1800-talsämne? Några glimtar ur en disciplins historia. I: Svensson, Jan (red.), *Nordistiken som vetenskap. Artiklar om ämnets historia, teorier och metoder*. Lund: Studentlitteratur. 31–46.
- Woolard, Kathryn & Bambi Schieffelin 1994: Language Ideology. *Annual Review of Anthropology*, 23, 55–82.
- Østergård, Uffe 1992: *Europas ansigter. Nationale stater og politiske kulturer i en ny, gammel verden*. Köpenhamn: Rosinante.

Anna Kristina Hultgren

Københavns Universitet

Domænetab i Danmark: En undersøgelse af sammenhængen mellem »engelsk i stedet for dansk« og »engelsk i dansk«*

Sammendrag

Denne artikel forsøger at kaste lys over en skelnen som især har været kendetegnende for den danske domænetabsdebat: »engelsk i stedet for dansk« (sprogskifte) over for »engelsk i dansk« (låneord). Data består af naturligt forekommende talt dansk fagsprog optaget på grunduddannelsen i kemi, fysik og datalogi på Københavns Universitet og analysen kombinerer kvantitative og kvalitative sociolingvistiske metoder. Resultaterne tyder for det første på at der ikke synes at være nogen kausal korrelation mellem brugen af engelsk og omfanget af lån fra engelsk i dansk. Endvidere rejser analysen spørgsmål ved om det overhovedet er muligt at opretholde en operationel distinktion mellem »engelsk« og »dansk« på enkeltordsniveau. Til sidst diskuteres resultaterne i lyset af den danske domænetabsdebat.

Nøgleord: domænetab, engelsk i dansk, engelsk i stedet for dansk, engelsk påvirkning, terminologi, fagsprog

Indledning

I Danmark, ligesom i de øvrige nordiske lande, har begrebet »domænetab« – foreløbig defineret som at dansk »taber terræn« til engelsk – længe været på den politiske, journalistiske og forskningsmæssige dagsorden. Danmark tilhører ligesom Island, Norge, Sverige og Finland en gruppe af lande hvor engelsk bliver mere og mere udbredt men (endnu?) ikke har officiel status. I det videregående uddannelsessystem bruges engelsk i stigende grad som undervisnings- og forskningsformidlingssprog¹ (Jarvad 2001, 2008; Kulturministeriet 2003, 2004, 2008, 2009; Danmarks Evalueringsinstitut 2010), ligesom det også ofte er det officielle sprog i multinationale virksomheder i Danmark (Lønsmann 2011). Den store rolle som engelsk er kommet til at spille inden for sådanne samfundsområder har vakt opmærksomhed blandt danske

sprogfolk, politikere og andre interesserede (Phillipson & Skutnabb-Kangas 1986; Haberland mfl. 1991; Jarvad 2001, 2008; DSN 2003, 2007; Kulturministeriet 2003, 2004, 2008, 2009; Christensen 2006; Ravnholt 2008; Kirchmeier-Andersen 2008; Davidsen-Nielsen 2009a; Harder 2009; Siiner 2010; Hultgren i tryk).

Størstedelen af de bekymringer der har været udtrykt om domænetab har rettet sig mod fænomenet »engelsk i stedet for dansk«, dvs. den situation der opstår når engelsk fuldkommen erstatter dansk som arbejdssprog inden for visse domæner (Davidsen-Nielsen 2009a; Harder 2009). Dette er blevet kontrasteret med fænomenet »engelsk i dansk« (Davidsen-Nielsen 2009a), dvs. en situation hvor der er en øget forekomst af engelsk på enkeltordsniveau i dansk, for eksempel hvis man bruger udtryk som »bungee jumping« eller »key account manager« i stedet for »elastikspring« og »storkundeansvarshaver« (Davidsen-Nielsen 2009a; for en diskussion af dette fænomen i norsk, se Kristiansen denne publikation). Selv om fænomenet »engelsk i stedet for dansk« er blevet anset for et langt alvorligere problem, er »engelsk i dansk« også blevet opfattet som et problem blandt fremtrædende danske sprogfolk, enten i sig selv eller fordi det er blevet opfattet som værende tæt forbundet med og potentielt set bidragende til »engelsk i stedet for dansk« (Davidsen-Nielsen 2005, 2009a, 2009b; Kirchmeier-Andersen 2008; Haberland mfl. 1991).

Formålet med denne artikel er at kaste lys over hvordan »engelsk i dansk« hænger sammen med »engelsk i stedet for dansk«. Undersøgelsen forsøger at få svar på to spørgsmål. For det første undersøges om den stigende brug af engelsk på danske universiteter, som uden tvivl finder sted (Jarvad 2001, 2008; Kulturministeriet 2003, 2004, 2008, 2009; Danmarks Evalueringsinstitut 2010), har medført en øget forekomst af »engelsk i dansk«. Dette undersøges ved at foretage en kvantitativ sammenligning mellem engelske lån i naturligt forekommende talt dansk fagsprog og engelske lån i naturligt forekommende talt dansk hverdagsprog. Talt dansk fagsprog og talt dansk hverdagssprog antages således i denne artikel at repræsentere to forskellige domæner. For at sammenligne forekomsten af engelske lån i talt dansk fagsprog og talt dansk hverdagssprog har det været nødvendigt at benytte samme definition af engelske lån i de to typer af talesprog. I analysen af hverdagssproget er definitionen på et engelsk lån at det ifølge diverse ordbøger er kommet

ind i dansk efter 1850 (Rathje 2010) og derfor benyttes samme definition i den analyse af fagsproget der her fremlægges. Det skal imidlertid vise sig at denne definition er problematisk, ikke mindst fordi mange ord kommer via engelsk fra et andet sprog, fx græsk eller latin. For det andet undersøges hvilken type af ikke-danske fagtermer der benyttes – igen i naturligt forekommende talt dansk fagsprog – og i hvilken grad de eventuelt indlemmes i det danske sprog. Det talte danske fagsprog der ligger til grund for analysen er optaget på undervisningen på bachelorniveau i fagene kemi, fysik og datalogi på Københavns Universitet.

Resultaterne af undersøgelsen udgør en mulighed for at supplere og revidere eksisterende viden om det omdiskuterede fænomen »domænetab« i Danmark, og måske også i de øvrige nordiske lande. Ved empirisk at undersøge sammenhængen mellem »engelsk i dansk« og »engelsk i *stedet for dansk*« er det forhåbentligt muligt at komme et skridt videre i vores forståelse af hvilke konsekvenser den øgede brug af engelsk på de nordiske universiteter har for nationalsprogene. Dermed kan det måske også blive klarere hvilken type af initiativer der måtte være brug for på danske universiteter, en diskussion som rutinemæssigt er på den (sprog)politiske dagsorden (Rektorkollegiet 2003, 2004; Kulturministeriet 2003, 2004, 2008, 2009; Universitets- og Bygningsstyrelsen 2009). I Danmark og Norge har der for eksempel været tale om at udøve »corpus planning« (Kloss 1967; Kaplan og Baldauf 1997) og oprette termbanker for at sikre fagsprogets udvikling (Språkrådet 2005; Kulturministeriet 2008; DSN 2012). Hvis det imidlertid viser sig at fagsproget ikke er så påvirket af engelsk som hidtil antaget, og at sprogbrugere af sig selv langt hen ad vejen »integrerer« eventuelle termer, kan sådanne resurser frigøres og sættes ind på andre områder.

»Domænetab« i Norden og i Danmark

For at forstå distinktionen mellem »engelsk i dansk« og »engelsk i *stedet for dansk*« er det nødvendigt at se den i forhold til den mere generelle debat om domænetab, både den danske og den nordiske. Sprogpolitiske debatter kan opfattes som intertekstuelle diskurser der bygger på foregående debatter (McCarty 2011; Menken & García 2010; Hult 2012). Den danske debat om domænetab kan spores tilbage til starten af 1990'erne (Haberland mfl. 1991), mens den samlede skandinaviske

debat nok snarere begyndte at konsolidere sig i starten af 2000-tallet i en række sprogpoltiske tiltag som kulminerede i en fælles nordisk sprogdeklaration i 2007 (Nordisk Ministerråd 2007; Statens Offentliga Utredningar 2002; Kulturministeriet 2003, 2004, 2008, 2009; Språkrådet 2005). Centralt i den nordiske eller i hvert fald den skandinaviske debat står begreber som »komplet og samfunds bærende sprog«, »parallelsproglighed« og »domænetab« (Nordisk Ministerråd 2007; Statens Offentliga Utredningar 2002; Kulturministeriet 2003, 2004, 2008, 2009; Språkrådet 2005). Sådanne begreber bygger på en ideologi om overensstemmelse mellem nation og nationalsprog (Duchêne & Heller 2007; Joseph 2004), og de sigter på at bevare de nationale nordiske sprog som fuldt udviklede sprog der kan bruges til at tale og skrive i og om alle samfundsområder (»domæner«) uden at nogen går »tabt«. Et sprogpoltisk bud på at undgå en sådan skæbne er at satse på »parallelsproglighed«, dvs. en jævnbyrdig brug af både engelsk og dansk uden at det ene sprog fortrænger det andet.

På trods af den brede nordiske enighed om vigtigheden af at undgå domænetab er der dog forskelle på hvordan begrebet er blevet brugt i de nordiske lande.² Tabel 1 forsøger at give et overblik over de mange dimensioner begrebet synes at rumme. Domænetab kan forstås som en »social konstruktion« eller et »politisk slagord« altså en form for optik eller retorik, som ikke nødvendigvis modsvares af en »empirisk realitet« eller et falsificerbart »sprogvidenskabeligt begreb«. Herudover synes begrebet at kunne forstås både som »kognitiv formåen« eller som »social praksis«. En sådan distinktion kan eksemplificeres ved argumenter som at årsagen til at forskere ikke publicerer på nationalsproget, er at de ikke længere er i stand til at udtrykke det de vil (kognitiv formåen) eller at den bibliometriske forskningsindikator ansporer dem til at skrive i internationale tidsskrifter, hvilket *de facto* betyder at skrive på engelsk uden at dette dog nødvendigvis siger noget om hvorvidt de *kan* skrive på dansk (social praksis) (se Thøgersen 2010 for en lignende distinktion i forbindelse med begrebet »parallelsproglighed«; om bibliometriske forskningsindikatorer, se Gazzola 2012). Hertil kommer en opfattelse af domænetab som enten en »proces« (som noget man er på vej hen imod) eller et »resultat«, dvs. at domænetab praktisk taget allerede har fundet sted inden for fx publiceringsområdet i de hårde videnskaber da stort set ingen længere bruger de lokale sprog til dette

formål. Samtidig kan domænetab forstås på både »mikro«- og »makroniveau«, hvor førstnævnte interesserer sig for individuelle taleres sprogvalg, mens makroniveau har at gøre med sprogkonstellationer på større samfunds-, domænemæssigt eller politisk plan. Sidst men ikke mindst er der en dimension af domænetab der tilsyneladende har været specifik for den danske debat, og som skelner mellem »låneord« og »sprogskifte« også kaldet »engelsk i dansk« og »engelsk i stedet for dansk« (Davidsen-Nielsen 2009a; se også Ravnholt 2008; Hultgren 2011). Til sidst skal det understreges at disse seks dimensioner af »domænetab« i sig selv kan være tæt forbundne.

Tabel 1 Dimensioner af »domænetab«.

social konstruktion	empirisk realitet
politisk slagord	sprogvidenskabeligt begreb
kognitiv formåen	social praksis
proces	resultat
makro	mikro
låneord	sprogskifte

I denne artikel beskæftiger jeg mig direkte med den sidste dimension af »domænetab«, dvs. om forholdet mellem »låneord« og »sprogskifte« fordi den synes at have været særlig karakteristisk for den danske debat og derfor egner sig til den komparative nordiske dimension af foreliggende temanummer. Direktøren for Dansk Sprognævn har for eksempel antydnet at den stigende brug af engelsk på universiteterne kan medføre at man kommer til at mangle danske ord. Denne mangel på danske ord kan på længere sigt føre til at folk vælger at bruge engelsk da det bliver for besværligt at kommunikere på dansk:

Både på det biovidenskabelige fakultet på Københavns Universitet og på Danmarks Tekniske Universitet undervises der i dag næsten udelukkende på engelsk på overbygningsuddannelserne.

Hvis denne udvikling fortsætter og breder sig til andre fakulteter og universiteter, risikerer vi at det fremover vil blive vanskeligt at udtrykke sig på dansk om samfundsvigtige områder som landbrug, miljø og ny teknologi. I starten kan man ikke komme i tanke om de danske ord, derefter

vil de helt mangle, og til sidst vil det blive så besværligt at udtrykke sig præcist at man opgiver og i stedet vælger at bruge engelsk. (Kirchmeier-Andersen, *Jyllands-Posten* 7. april 2008)

»Domænetab« synes her at opfattes som en proces hvor de to stadier, »låneord« og »sprogskifte«, er tæt forbundne og gensidigt forstærkende. Sprogskiftet på engelsk på universiteterne fører med andre ord til mangel på danske ord, som igen fører til en øget brug af engelsk (se figur 1).

SPROGSKIFTE $\longleftrightarrow$ LÅNEORD

Figur 1 Forholdet mellem låneord og sprogskifte.³

Kirchmeier-Andersens argumentation forekommer mig ikke uoverbevisende (selv om den repræsenterer en minoritetsholdning blandt tosprogetsforskere, som snarere ser lån og kodeskift som en umarkeret norm; se fx García & Baetens Beardsmore 2008; Jørgensen mfl. 2011; Baker 2011). Jeg har imidlertid selv gentagne gange befundet mig i en situation som den Kirchmeier-Andersen her ridser op, ikke mindst under udarbejdelsen af denne artikel. Da jeg oftere skriver om min forskning på engelsk end, som her, på dansk har jeg indimellem ledt efter danske ord og vendinger for det jeg ville udtrykke. For eksempel ledte jeg længe efter gode danske udtryk for de engelske »for the sake of the argument« og »conceivably«. Bl.a. af den grund ville jeg have foretrukket at skrive denne artikel på engelsk. Jeg godtager med andre ord Kirchmeier-Andersens ræsonnement om at manglende ord på ét sprog kan medføre et ønske hos taleren/skriveren om helt og holdent at slå over i et andet sprog. Også den tidligere formand for Dansk Sprognævn, Niels Davidsen-Nielsen, har argumenteret for en tæt sammenhæng mellem engelsk på enkeltordsniveau (låneord) og sprogskifte (i hans egen terminologi »engelsk i dansk« og »engelsk i stedet for dansk«) som to sider af samme sag (Davidsen-Nielsen 2009a; se også Haberland mfl. 1991), om end årsagssammenhængen ikke er ligeså ekspliciteret som hos Kirchmeier-Andersen. At der er en sammenhæng mellem låneord og sprogskifte er også i det store hele alment anerkendt inden for den internationale forskning i kontaktlingvistik (Winford 2003).

Selv hvis »engelsk i dansk« ikke nødvendigvis bliver præsenteret som en proces der kan føre til eller forstærke »engelsk i *stedet for* dansk«, kan det også opfattes som et problem i sig selv. I en kronik i det danske dagblad Berlingske Tidende reagerer Davidsen-Nielsen således på en kronik af Olesen Larsen, professor i biokemi, som efterlyser at der fra Dansk Sprognævns side »arbejdes systematisk for på en fornuftig måde at bringe disse [mange tusinde nye ord] ind i det danske sprog« for at »undgå en vælling af dansk og engelsk«.

det der efterlyses, [må] vel være tilpasning af ordene så de staves, udtales og bøjes på dansk og dermed ophører med at være fremmede fugle. Et eksempel på et således tilpasset fagord kunne være klorid (jf. fx engelsk chloride og italiensk cloruro), der staves på dansk i Retskrivningsordbogen, der udtales med tryk på anden stavelse og med stød og blødt d, og som bøjes kloridet og klorider. Sprognævnet bidrager gerne med vejledning i hvordan fagord på disse tre måder kan assimileres, men vi har ikke naturvidenskabelige forudsætninger for at løse denne opgave alene; nævnet beskæftiger sig først og fremmest med almensproget og kun i begrænset omfang med fagsprogene. (Davidsen-Nielsen, *Berlingske Tidende* 19. maj 2005)

Det skal understreges at fænomenet »engelsk i dansk« ofte på overfladen fejles af vejen som værende ufarligt og/eller trivielt (i modsætning til »engelsk i *stedet for* dansk«) som betragtes som et betydelig væsentligere problem. Ikke desto mindre bygger citater som ovenstående fra fremtrædende danske sprogfolk, som har spillet en betydelig rolle i den danske domænetabsdebat, på en antagelse om at fænomenet »engelsk i dansk« er et reelt problem, enten i kraft af sig selv eller fordi det kan føre til en øget brug af den allerede omfattende brug af engelsk. Hertil kommer det tidligere nævnte faktum at der i både Danmark og Norge er blevet stillet forslag om at oprette såkaldte »termbanker« som registrerer og opdaterer videnskabelige termer på nationalsprogene (se fx Kristiansen *dette nummer*; DSN 2012). Opretholdelsen af et komplet fagsprog synes således at være en vigtig bestanddel i hvad det vil sige at sikre et »samfunds bærende sprog«.

Data og metoder

Forskningsdesign og korpusser

For at kaste empirisk lys over om den øgede brug af engelsk på universiteterne har medført en mere omfattende engelskpåvirkning af fagsproget på enkeltordsniveau (sammenlignet med hverdagssproget) samt anskueliggøre om og hvordan eventuelle ikke-danske ord indlemmes i det danske sprog, var det nødvendigt at indsamle naturligt forekommende talt dansk fagsprog. Det Naturvidenskabelige Fakultet på Københavns Universitet ansås for at udgøre en passende kontekst for at indsamle talt fagsprog. Dette fakultet har da også især været fremholdt som værende særlig udsat for domænetab. Da jeg var interesseret i talt dansk fagsprog, blev det besluttet at optage undervisningssituationer. Inden for det videnskabelige domæne forekommer talt dansk sprog også i andre situationer, fx uformelt blandt kolleger (Madsen 2008), ved møder og i administration, men emnerne i disse situationer er ikke nødvendigvis relateret til videnskab. Det ville da også være betydeligt vanskeligere at få adgang til og optage den slags talesprog på en systematisk måde.

For at øge de indsamlede datas repræsentativitet for »det videnskabelige domæne« (her altså defineret som talt dansk fagsprog), optoges talen fra tre fag: kemi, fysik og datalogi. Kemi og fysik blev valgt fordi disse fag kendetegnes af en hurtig udvikling som især skyldes store fremskridt inden for nanoteknologien. Dette øger sandsynligheden for at det danske fagsprog ikke vil være fuldt udviklet. Datalogi blev valgt (skønt det ikke i egentlig forstand er et naturvidenskabeligt fag) fordi tidligere undersøgelser tyder på at fagsproget her er særligt udsat for påvirkning fra engelsk (Greiffenstern 2010; Crystal 2006). Det blev besluttet at optage kursusmoduler på andet år på bachelorniveau. Da modulerne skulle være på dansk, var det nødvendigt at fravælge moduler på tredje år og opefter da mange af disse udbydes på engelsk i kraft af at de ikke er obligatoriske. Også førsteårsmoduler blev fravalgt da fagterminologien her formodedes at være for grundlæggende, og dermed sandsynligvis ikke synderlig påvirket af engelsk. Inden for hvert fag udvalgte to moduler til optagelse. På kemi optoges modulerne grundlæggende kemi (»KemiF2«) og matematisk og fysisk kemi (»MatFysk«); på fysik optoges »Kvantemekanik« og »Videnskabsteori og Etik for Fysikere« og på datalogi optoges modulerne »Datalogiens Videnskab« og »Oversættelse«.

For hvert modul optog jeg henholdsvis en forelæsning og en øvelsestimer. Baggrunden for at inkludere begge typer af undervisningssituationer var at den mere spontane, uforberedte og interaktive samtale som forventedes at kendetegne øvelsestimerne til forskel fra forelæsningsningerne eventuelt kunne føre til en større hyppighed af engelske termer. Forelæsningsningerne ansås dog også at være vigtige at optage da de typisk sigter mod at give studerende et overblik over centrale fagtermer. At forelæsningsningerne og øvelsestimerne handlede om samme emne, blev sikret ved at optage dem i samme uge. Underviseren varierede dog pga. kutymen med at uddelegere undervisningen i øvelsestimer til forskningsstuderende, hvorimod forelæsningsninger typisk holdes af en fastansat medarbejder. Alle undervisere har dansk som deres førstesprog og alle er mænd med undtagelse af én. Alt i alt var det overordnede princip for forskningsdesignet at optage naturligt forekommende talesprog som ville være så repræsentativt som muligt for fagsproget, altså »det videnskabelige domæne«.

Da den første del af undersøgelsen bestod i at sammenligne forekomsten af engelske lån i fagsproget (dvs. i det ovenfor beskrevne korpus af naturligt forekommende talt sprog fra »det videnskabelige domæne«) med et talesprogskorpus fra »et ikke-videnskabeligt domæne«, måtte et sådant sammenligningskorpus identificeres. Her danner et korpus indsamlet af den danske lingvist Marianne Rathje sammenligningsgrundlaget. Rathje optog i forbindelse med sin ph.d.-afhandling spontane samtaler mellem to samtalepartnere i tre forskellige københavnske caféer. Samtalerne fandt sted mellem 24 talere (alle kvinder) som ikke kendte hinanden i forvejen, mens de indtog forfriskninger.⁴ Samtaleemnerne, som blev bestemt af samtalepartnerne, handlede om informanternes motivation for at deltage i undersøgelsen, deres arbejde og uddannelse, deres hjemstavn, Anden Verdenskrig, politik, sygdom, busser, partnere, jalousi, børn og børnebørn, fuldskab og ferier. Som Rathje (som ikke selv var til stede under optagelserne) skriver: »Altså helt almindelige hverdagsemner« (2010: 68). Dette hverdagssprogskorpus antages altså at repræsentere et ikke-videnskabeligt domæne.⁵ I Rathjes korpus af talesprog fra dette »ikke-videnskabelige domæne« udgør andelen af engelske lån 0,6 % af det totale antal af ord. Dette betyder med andre ord at hvis bekymringerne om en svækkelse af det danske fagsprog skal bekræftes, skal andelen af lån i »det videnska-

belige domæne« være højere end det som Rathje fandt for »det ikke-videnskabelige domæne«, dvs. 0,6 %.

Dataindsamling og udskrivning

Det naturligt forekommende talte fagsprog blev optaget i løbet af to uger i november og december i 2010. Dekanen for Det Naturvidenskabelige Fakultet på Københavns Universitet og institutlederne for hvert af de tre fag gav tilladelse til at undersøgelsen blev gennemført, og de deltagende videnskabsfolk gav alle forud for optagelserne deres skriftlige samtykke til at deltage i undersøgelsen. Jeg endte med lydoptagelser af i alt 11 undervisningsséancer (dvs. kun én mindre end de planlagte 12). En ud af de 11 séancer er på engelsk og er derfor ikke inkluderet i denne undersøgelse.) Den første eller de to første timer af hver trettimers lange undervisningsséance blev optaget. Jeg var selv til stede under optagelserne for at håndtere optagelsesudstyret og tage noter. To optagelsesinstrumenter blev brugt som sikkerhedsforanstaltning: en minidiskoptager med langtrækkende mikrofon og en laptop med indbygget mikrofon.

Udskrifter blev lavet af fem minutter af hver lydoptagelse med softwaren Express Scribe. Denne varighed blev nøje vurderet til at være tilstrækkeligt lang til at kunne opfange omfanget af engelske lån med en nødvendig grad af pålidelighed og samtidig håndterbar. I praksis betød det at jeg holdt op med at skrive ud når der ikke længere fremkom nye engelske lån i data. Regnet i antal af ord (i token-, ikke typeform) opløb dette til mellem 545 og 1072 ord per undervisningssession (se præcise tal i Tabel 2). Hele fagsprogskorpusset består af 6952 ord. Korpusset indeholder kun fagsprog da udskrivningen startede fra det øjeblik underviseren begyndte at tale om selve faget, dvs. at jeg undlod at udskrive eventuelle indledende bemærkninger om kursusstruktur, undervisningsmetoder, osv. For øvelsestimerne, som af natur var mere interaktive end forelæsningerne, var det kun forelæserens tale der blev udskrevet da fokus for undersøgelsen er dennes og ikke de studerendes brug af engelske lån. Der er derfor heller ikke indsamlet samtykkeerklæring fra de studerende.

Kodningsprocedurer

Under kodningen af dataene, dvs. når det skulle besluttes om et givent ord skal klassificeres som et lån eller ej, benyttedes samme principper som i Rathje 2010 idet de to korpusser skulle være sammenlignelige. Da det under denne kodning imidlertid blev klart at en gruppe lån (proprier, akronymer og hybrider), som måtte udelades af hensyn til at følge kodningsprincipperne for hverdagskorpusset, udgjorde en overvældende andel af lån inden for faget datalogi, men ikke inden for fysik og kemi, ansås det for vigtigt at foretage yderligere en sammenligning inden for fagsproget.

For at foretage den første kvantitative sammenligning (mellem fagsprogskorpusset og hverdagssprogskorpusset) benyttede jeg mig som nævnt af samme kodningsprincipper som Rathje (2010). Rathje tæller som nævnt forekomster og ikke typer. For at tage et eksempel fra mine egne data, betød dette at OK (udtalt »åwkej«), smart og start (og afledninger) er blevet talt hver gang de forekommer. Rathje betragter endvidere alle engelske ord som »efter alt at dømme er kommet ind i dansk efter 1850« (Rathje 2010: 161) som lån. I mine egne data betyder det at jeg har talt smart, starte, matche og test (substantiv) som lån selvom de sandsynligvis ikke længere »føles« fremmede for de fleste dansktalende. Én slags ord som ikke bliver talt som lån af Rathje (og dermed heller ikke i det kodningssystem som ligger til grund for sammenligningen mellem fagsproget og hverdagssproget), er »hybride lån« (Sørensen 1973: 85; Jarvad 1995: 81), dvs. sammensætninger bestående af et engelsk og et dansk element, e.g. bookingkontor eller hovedstatement, hvor et af elementerne er på engelsk og det andet på dansk. Herudover udelades proprier og akronymer fra optællingen samt såkaldte ad hoc lån og kodeskift som fx (i Rathjes data) the love of my life. I mit eget datamateriale er der eksempler som goodie-oh og yes, som på samme måde ikke er blevet talt som lån. OK er derimod talt med (i Rathjes og dermed også min egen optælling) da Rathje ikke opfatter det som et såkaldt ad hoc-lån.

For den kodning som ligger til grund for sammenligning inden for fagsproget var kodningsprincipperne i udgangspunktet de samme som allerede beskrevet, dog med den væsentlige, og tidligere nævnte, undtagelse at proprier, akronymer og hybrider blev talt med som lån. Dette skyldtes at disse typer af lån viste sig at forekomme særligt hyppigt i fa-

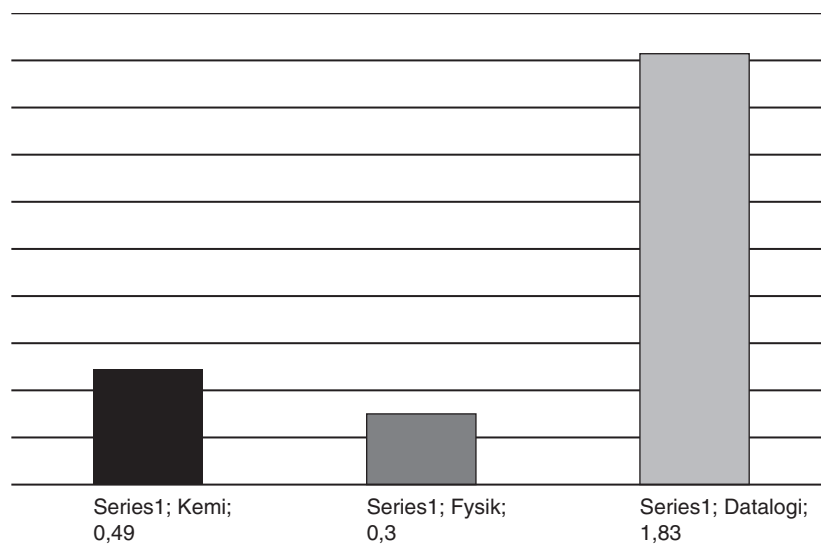
get datalogi, og det ansås derfor som vigtigt at tælle dem med.⁶ Disse to kvantitative analyser blev derefter suppleret med en kvalitativ analyse hvor der blev set nærmere på hvilken type af lån der forekom.

Resultater

Som det fremgår af tabel 2 er den gennemsnitlige forekomst af leksikalske lån fra engelsk til dansk i fagsproget 0,6 %. Fagsproget er med andre ord ikke mere påvirket af engelske lån end hverdagssproget, hvor andelen af engelske lån er nøjagtig den samme, nemlig 0,6 %. Tabellen giver et overblik over typen af lån og antallet af gange de forekommer. Som det vil fremgå, tilhører de lånte ord alle en kategori af lån som er forholdsvis veletablerede og leksikaliserede. Man kan derfor spekulere i om de overhovedet opfattes som låneord af størstedelen af dansktalende. Lånene er ydermere forholdsvis udbredte og tilhører alle det almene ordforråd (eventuelt med undtagelse af elektronerne, hvor den engelske ækvivalent blev dannet i 1891 af den irske fysiker George J. Stoney ved at kombinere »electric« og suffikset »-on« fra »ion« (Harper 2011)).⁷ Den forholdsvis hyppige forekomst af tre af lånene, OK, start og smart, ses i antallet af gange disse forekommer i korpusset (henholdsvis 20, 14 og 4). OK og start står altså for over halvdelen af forekomsterne, fulgt af smart. I det store hele kan man sige at der ikke er noget specielt mærkværdigt ved antallet og typen af de låneord som forekommer i fagsprogskorpusset sammenlignet med dem vi kender fra hverdagssproget. Herudover ser vi, når fagsproget deles op i de tre fag kemi, fysik og datalogi, at der er langt større variation inden for fagsproget end der er mellem fagsproget og hverdagssproget. Forekomsten af engelske lån er (måske ikke overraskende) langt større i datalogi (1,83 %) end den er i fysik og kemi (hvor den er henholdsvis 0,30 % og 0,49 %) (se figur 2). Med andre ord: bortset fra datalogiundervisningen er engelske låneord stort set ikke eksisterende i danske fagfolks sprog. Og de ord som de bruger, er faktisk yderst tvivlsomme som lån.

Tabel 2 Typer og forekomster af lån fra engelsk til dansk i fagsproget (proprier, akronymer og hybrider ekskluderet i analogi med Rathje 2010). Totalt antal ord er 6952.

Type låneord	Antal forekomster i korpus
OK	20
start (and derivatives)	14
Smart	4
Tjekke	1
Matcher	1
elektronerne	1
Test	1
Total	42 (0,6 %)

Figur 2 Engelske lån fra engelsk til dansk (procentdel af ord) opdelt på tre fag (proprier, akronymer og hybrider inkluderet). Figur tilpasset efter Hultgren (i tryk).

Hvis vi går videre til at se på hvorfor sprogbrugere benytter engelske lån, fremgår det tydeligst i det datalogiske fagsprog (se tabel 3). Her vil det fremgå at det udelukkende drejer sig om nye ord, som er blevet nødvendiggjort af den rivende udvikling der er sket inden for computerteknologien. Vi har betegnelser for computerbegreber (*IFX*, *Unicode* og *ASCII-definitionen*), operatorer (*IF*, *in-data* og *garbage in garbage out*).

princip) samt navne på programmeringssprog (*Javadoc-kommentarer*, *C++* og *Fortran*) og tekstredigeringsprogrammer (*Vi* og *Emacs*).⁸ Disse termer bruges altså til at betegne begreber som ikke tidligere har eksisteret. De udgør med andre ord den type af lån som mange debattører nok ville betegne som »ufarlige« og »nødvendige« og som desuden også i høj grad præger hverdagssproget (Greiffenstern 2010), jf. ord som *iPad*, *Facebook* og *Twitter*. (I modsætning hertil er ord som allerede har en eller anden form for betydningsmæssig ækvivalent i modtagerssproget, som for eksempel det engelske »sale« som er optaget ved siden af det eksisterende danske ord »udsalg«.) Det der synes at være den primære årsag til at sprogbrugere benytter termer fra engelsk, er altså at der ikke i forvejen findes danske termer.

En ting som fortjener en særlig kommentar, er den usædvanligt høje forekomst af *OK* i datalogi-korpusset. En enkelt taler er ansvarlig for at producere 12 forekomster af *OK*. (Taleren er i tyverne, hvilket understøtter Rathjes (2010) og andres observation, nemlig at yngre talere har større tendens til at låne ord fra engelsk (Preisler 1999)), selvom man naturligvis ikke kan drage for store konklusioner ud fra denne ene taler. Hvis vi udelader denne idiosynkratiske brug og undlader at tælle *OK*erne fra de tre fagsprogskorpusser, er procentdelene 0,36 for kemi, 0,07 for fysik og 1,32 for datalogi. Selv når *OK* udelades, er der med andre ord stadig en væsentligt højere forekomst af lån i datalogi end i de andre to fag.

Når det drejer sig om hvorvidt og hvordan disse ord indlemmes i det danske sprog, synes mange af dem allerede nu at være både fonologisk og morfologisk tilpassede. Som det fremgår af tabel 3, er en stor del af dem hybrider, dvs. et engelsk element kombineres uproblematisk med et dansk (i tabellen er dette visuelt repræsenteret med en bindestreg, fx *C++-beregning*, *Javadoc-kommentarer* og *ASCII-alfabetet*; i det talte korpus kan det ses ved at sammensætningen udtales med ét hovedtryk). De eneste undtagelser fra brugen af dansk udtale var *Emacs* og *Unicode* samt de første fire dele i den engelsk/danske hybridsammensætning *garbage in garbage out-princip(et)* som blev udtalt på engelsk. I resten af tilfældene var der sammenfald mellem den danske og den engelske udtale (i den første del af ordet). Disse var *ASCII-alfabetet* og *in-data (in data)* hvor *ASCII* og *in* udtales (stort set) ens på engelsk og dansk.

Tabel 3 Typer af engelske låneord i dansk fagsprog opdelt i fag: kemi, fysik og datalogi (proprier, akronymer og hybrider inkluderet). Totalt antal ord og talere for hvert fag er angivet i parentes. Tabel tilpasset efter Hultgren i tryk.

Låneord	Forekomster			
	Kemi (3084; 4)	Fysik (1354; 2)	Datalogi (2508; 4)	Total (6946; 10)
OK	4	3	13	20
start (og afledninger)	7	0	7	14
Smart	2	1	1	4
Unicode	0	0	3	3
garbage in garbage out-princip (og afledninger)	0	0	2	2
JAVA-streng (og afledninger)	0	0	2	2
IFX	0	0	2	2
Tjekke	1	0	0	1
Matcher	0	0	1	1
Elektronerne	0	0	1	1
Test	0	0	1	1
Cykelpumpe	1	0	0	1
ASCII-alfabetet	0	0	1	1
ASCII-definition	0	0	1	1
ASCII-tegn	0	0	1	1
in-data	0	0	1	1
IF	0	0	1	1
Javadoc-kommentarer	0	0	1	1
Fortran	0	0	1	1
Vi	0	0	1	1
Emacs	0	0	1	1
C++-beregning	0	0	1	1
C++-specifikationen	0	0	1	1
C-streng	0	0	1	1
Turing-test (udtalt 'tju-')	0	0	1	1
Total	15 (0,49 %)	4 (0,30 %)	46 (1,83 %)	65 (0,94 %)

Diskussion

Resultaterne af ovennævnte analyse tyder på at det danske fagsprog som benyttes på universitetsdomænet som helhed ikke synes at være mere påvirket af engelske lån end det danske hverdagsprog. At frekvensen af engelske lån ikke er højere, og at de engelske ord desuden ikke primært tilhører fagsproget, men er ganske almindelige og vel-etablerede (eventuelt med undtagelse af computerterminer) er måske et overraskende resultat. Tilsyneladende går det fint at diskutere de aktuelle emner uden at benytte et stort omfang af engelske termer. Et lignende resultat, dog med omvendte sprogfortegn, findes i Hedda Söderlundhs doktorafhandling fra 2010 om brugen af svensk på engelsksprogede kurser. Her vises det at de studerende synes at være bekendte med de svenske fagtermer, og at hypoteserne om det svenske sprogs vigende funktionalitet dermed ikke bekræftes (Söderlundh 2010).

Den store variation der forekommer inden for fagsproget, tyder endvidere på at man ikke umiddelbart kan sige noget om omfanget af engelske låneord på baggrund af en i øvrigt omfattende brug af engelsk inden for universitetsområdet, som man må formode er lige så udbredt på fysik og kemi som på datalogi. Det forekommer mere sandsynligt at brugen af engelske termer er et produkt af den udvikling der er sket inden for computerteknologien, og som i høj grad også præger hverdagssproget. Den direkte sammenhæng mellem »engelsk i stedet for dansk« og »engelsk i dansk« der her blev testet, synes altså ikke umiddelbart at kunne bekræftes af denne analyse. Hermed ikke sagt at det engelske sprogs stigende brug i Danmark ikke kan ses i en øget forekomst af engelske lån (for udførlige studier af dette, se fx Kristiansen og Sandøy 2010; Gottlieb 2011). Det der synes at være afgørende er at der ikke foreligger en årsagssammenhæng mellem »engelsk i stedet for dansk« og »engelsk i dansk« hvor førstnævnte stadie påvirker sidstnævnte. I stedet synes det at være tilfældet at begge stadier er forskellige udtryk for det engelske sprogs dominerende rolle i verden, hvad Davidsen-Nielsens (2009a) i virkeligheden også synes at mene. Ikke desto mindre har (dele af) den danske domænetabsdebat netop bygget på en udokumenteret antagelse om at det engelske sprogs øgede anvendelse udarmer den danske terminologi.

Som vi så, synes den primære årsag til at sprogbrugere benytter termer fra engelsk at være at der ikke i forvejen findes danske termer. Det-

te ses tydeligst inden for datalogi. Hvis det er terminologi der tænkes på, er metaforer som »domænetab« og »dansk taber terræn til engelsk« altså ikke særlig dækkende, da det danske sprog ikke kan tabe noget det aldrig har haft.⁹ Man kan naturligvis stadig have den holdning, som Davidsen-Nielsen og Kirchmeier-Andersen har, at det er problematisk at der ikke eksisterer »dansk« terminologi for nye ord, noget som man i så fald måske snarere må betegne som »mangel på domænegevinst«.¹⁰ Dette bygger dog på en antagelse om at det er uproblematisk at afgøre hvilke ord der er danske og hvilke er engelske, og om vi overhovedet har at gøre med lån.

Som resultaterne viste, er langt størstedelen af de engelske lån der benyttes inden for datalogi, allerede fonologisk og morfologisk assimileret til dansk. Hvis man bruger grad af assimilation som kriterium for »danskhed«, er mange af dem altså allerede »danske«. Desuden så vi at mange af de »engelske« lån i datalogien er *proprier* og/eller akronymer, og det er derfor tvivlsomt om de overhovedet skal betragtes som »lån«. Man ville i hvert fald kunne argumentere for at hvis de skal opfattes som lån, så skal *Paris*, *FN* og *AIDS*, som vi jo normalt ikke opfatter som lån, også. For alle fagtermer, uanset om det drejer sig om kemi, fysik eller datalogi, gælder endvidere at det i høj grad kan diskuteres om det overhovedet er rimeligt at betragte dem som »engelske« ord. Mange af dem kommer kun indirekte fra engelsk, »elektron« kommer fx oprindeligt fra latin »*electrum*« eller græsk »elektron« (Harper 2011; Bang 1986), og det samme gælder mange termer inden for nanoteknologien. Til sidst skal det siges at selv hvis nye ord umiddelbart betragtes som »fremmede«, er der ikke nogen grund til at formode at de ikke med tiden kommer til at føles ligeså lidt »udanske« som ældre lån som *okay*, *elektron* og *kiks*. Klassifikationsproblemer som disse rejser uundgåelige og vigtige spørgsmål om muligheden af overhovedet at opretholde en operationel forskel mellem sprogene på enkeltordsniveau. Hvis dette argument godtages, falder begrebet »engelsk i dansk« til jorden.

Til sidst skal der gøres opmærksom på nogle af denne undersøgelses begrænsninger og på områder som med fordel kan belyses af fremtidig forskning. I analysen blev manglen på dansk terminologi operationaliseret som en øget forekomst af engelske lån. Dette er en operationalisering der kan diskuteres da mangel på danske termer også kan manifestere sig i andet end lån fra engelsk, fx omskrivninger på dansk.

Data bestod endvidere af det fagsprog der bliver benyttet på andet år på bachelorniveau, og det er muligt at dansk fagterminologi er mindre udviklet i andre situationer. En fysiker som deltog i dette studie fortalte for eksempel at når han vejledte ph.d.-studerende som arbejder på et forskningsmæssigt banebrydende område, var omfanget af engelske lån langt højere end i hans undervisning på bachelorniveau. Forskning fra Norges Teknisk-Naturvidenskabelige Universitet i Trondheim har også fundet belæg for at norske ækvivalenter af engelske fagtermer sommetider ikke eksisterer (Ljosland 2008). Den slags spredte oplysninger tyder på at der er god grund til at undersøge forekomsten af engelske lån i det fagsprog der bruges i frontforskningen. Desuden kan det heller ikke udelukkes at der på længere sigt vil være en større forekomst af engelske lån end der er på nuværende tidspunkt. Dog skal det huskes at tiden også kan medvirke til at lån fra andre sprog ikke længere kommer til at opfattes som hørende til andre sprog, men som fuldt integrerede i det danske ordforråd. Det vil også være interessant for fremtidig forskning at forsøge at få svar på om den stigende brug af engelsk på universiteterne har andre konsekvenser for dansksprogsbrugere end at de mangler »danske« fagtermer. Dette ville i givet fald kunne handle om noget i stil med manglende registerkompetence eller en eller anden form for kognitiv dissociation mellem dansk og produktion af fagtekster som gør det vanskeligt for dansksprogsbrugere at formulere sig på dansk. Dette må imidlertid forblive på spekulationsniveau indtil forskningen har givet os svaret.

Konklusion

Denne artikel har undersøgt en mulig sammenhæng mellem begrebet »engelsk i dansk« og »engelsk i stedet for dansk« som dele af den danske domænetabsdebat synes at have bygget på. Datamaterialet udgjorde naturligt forekommende talt dansk fagsprog i de tre fag kemi, fysik og datalogi i undervisningen på bachelorniveau på Københavns Universitet. Resultaterne viste at den øgede brug af engelsk på Københavns Universitet generelt ikke synes at have medført en stærkere påvirkning fra engelsk på enkeltordsniveau i den type undervisning end den man ser i hverdagssproget. Der var ydermere stor variation *inden for* fagsproget, med datalogi som det fag der var mest påvirket af engelske lån

(sammenlignet med kemi og fysik). På baggrund af disse resultater blev der rejst spørgsmålstejn om den antagne årsagssammenhæng mellem »engelsk i dansk« og »engelsk i *stedet for dansk*«. Men vigtigst af alt var at vi så adskillige problemer forbundet med at opretholde en operationel skelnen mellem de to sprog som ligger til grund for begrebet »engelsk i dansk«.

På baggrund af denne kombinerede kvantitative og kvalitative analyse af forholdet mellem »engelsk i dansk« og »engelsk i *stedet for dansk*« er denne artikel således et bidrag til andre forfatteres problematisering af begrebet »domænetab« (Haberland 2005; Preisler 2005; Madsen 2008; Preisler 2009; Jørgensen og Holmen 2011). Hermed siges der ikke noget om at den stigende brug af engelsk på universiteterne ikke finder sted og at den ikke medfører potentielle problemer som man må forholde sig til. Men resultaterne af denne undersøgelse tyder på at det er vigtigt ikke at drage for hastige og simplificerede konklusioner med hensyn til det danske sprogs terminologiske skæbne.

Om forfatteren

Anna Kristina Hultgren er postdoc på Center for Internationalisering og parallelsproglighed (CIP), Institut for Engelsk, Germansk og Romansk, Københavns Universitet.

Email: akhultgren@hum.ku.dk

Noter

- * Forfatteren anerkender med stor taknemmelighed økonomisk støtte fra Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation. Artiklen er blevet væsentligt styrket af diskussioner med deltagere i netværket *Parallelsproglige Mål for Nordens Internationaliserede Universiteter* (finansieret af Nordisk Ministerråd) og deltagere ved konferencen *The English language in Europe: debates and discourses*, Sheffield, 20–22 april 2012 (finansieret af The Leverhulme Trust). Frans Gregersen, Olle Josephson, Linus Salö, Jacob Thøgersen og *Nordands* to anonyme bedømmere takkes varmt for deres indsigtfulde kommentarer på en tidligere version af artiklen. Til sidst takkes informanterne for deres deltagelse i undersøgelsen.
- ¹ Som forskningsformidlingssprog har engelsk fortrængt tysk og fransk og kun i mindre omfang dansk; denne proces startede meget tidligt (for naturvidenskaberne efter første verdenskrig, for humaniora først efter anden verdenskrig). Som undervisningssprog har engelsk delvis fortrængt dansk (men ikke tysk og fransk), og dette skete først meget senere (i 1990'erne) (Mortensen & Haberland 2012). Forfatteren takker den ene af *Nordands* to anonyme fagfællebedømmere for denne præcisering.

- ² Det er interessant at notere sig hvordan begrebet er blevet brugt som et led i den aktuelle politiske dagsorden i det pågældende land (Blommaert 1999). Således kan man, groft sagt, observere at den svenske sprogpoltiske debat i højere grad har relateret sig til Sveriges indtræden i EU (Milani 2007), mens dele af den danske debat er blevet approprieret af Dansk Folkepartis xenofobiske diskurs (Thøgersen 2009).
- ³ Figuren antyder at forholdet mellem engelsk *i stedet for* dansk og engelsk i dansk er et vekselvirkningsforhold. Ikke alle de citerede diskursdeltagere betragter det dog som et vekselforhold; nogle har ret tydelige præferencer for en påvirkning i den ene eller den anden retning. Det handler i grund og bund om hvorvidt engelsk i dansk fører til engelsk *i stedet for* dansk, eller omvendt, eller begge dele? Processerne hænger således sammen, men er ikke de samme. Forfatteren takker den ene af Nordands to anonyme bedømmere for præciseringen.
- ⁴ Nogle ville måske indvende at det at hverdagskorpuset udgøres af samtaler mellem kvinder og fagsprogskorpuset (med undtagelse af én taler) er produceret af mænd, kan påvirke resultaterne. En sådan indvending bygger dog på en antagelse om at talerens køn påvirker deres sprogbrug. Nyere forskning inden for sprog og køn finder dog at det er kontekst og ikke køn der er afgørende for sprogbrugen (Eckert & McConnell-Ginet 1992; Cameron 2010).
- ⁵ Da Rathje især var interesseret i kommunikation mellem generationer, varierede informanternes alder mellem 16 og 78.
- ⁶ En konsekvens af denne inklusion var at det totale antal af ord også blev revideret. Dette fordi et lån som hybriden *garbage in garbage out-princip*, som optrådte én gang i ubestemt og én gang i bestemt form i fagsprogskorpuset, og som består af hele fire elementer bør betragtes som en semantisk helhed og dermed kun kan tælles som én forekomst og ikke fire. Af denne grund er procenterne for sammenligningen *inden for* fagsproget baseret på et revideret antal af totale ord, nemlig fra henholdsvis 6952 til 6946 (for hele fagsprogskorpuset) og fra 2514 til 2508 (for datalogikorpuset, hvor dette lån optrådte). Der er med andre ord trukket 6 fra hvert korpus.
- ⁷ Det kan diskuteres om *elektron* er et lån fra engelsk. At en irer har opfundet ordet, betyder ikke i sig selv at det er et engelsk lån i dansk. Udtalen og tryk taler imod det; det er snarere et almindeligt dannelseslån fra oldgræsk som følger mønstret for disse. Forfatteren takker den ene af Nordands to anonyme bedømmere for præciseringen.
- ⁸ Notér at proprier, akronymer og hybrider blev talt med som lån i sammenligningen *inden for* fagsproget.
- ⁹ De fleste diskursdeltagere ville dog nok opfatte begrebet »domænetab« som dækkende over mere end kun et *terminologisk* tab.
- ¹⁰ Jeg takker Olle Josephson for dette dækkende udtryk.

Litteratur

- Baker, Colin 2011: *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. Bristol: Multilingual Matters.
- Bang, Jørgen 1986: *Gyldendals Tibinds Leksikon*. København: Gyldendal.
- Blommaert, Jan (red.) 1999: *Language Ideological Debates*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Cameron, Deborah 2010: Sex/gender, language and the new biologism. *Applied Linguistics*, 31(2), 173–192.
- Christensen, Martin 2006: *Danske universiteters udbud af engelsksproget undervisning – en undersøgelse af et felt i hastig udvikling*. København: Københavns Universitet.
- Crystal, David 2006: *Language and the Internet* (anden udgave). Cambridge: Cambridge University Press.
- Danmarks Evalueringsinstitut 2010: *Engelsksproget undervisning på danske kandidatuddannelser*. Danmarks Evalueringsinstitut. Tilgængelig på www.eva.dk (20. januar 2012).
- Davidsen-Nielsen, Niels 2005: Debat: Fagsprog skal assimileres. *Berlingske Tidende* 19. maj 2005.
- Davidsen-Nielsen, Niels 2009a: *Moders stemme, fars hammer. En debatbog om dansk sprogpolitik*. København: Dansklærerforeningens forlag.
- Davidsen-Nielsen, Niels 2009b: Danish under pressure: Use it or lose it. I: Harder, Peter (red.), *English in Denmark: Language Policy, Internationalization and University Teaching*. (Angles on the English-Speaking World Vol. 9.) København: Museum Tusculanum Press. 138–140.
- DSN (Dansk Sprognævn) 2003: *Notat om dansk sprogpolitik*. København: Dansk Sprognævn.
- DSN (Dansk Sprognævn) 2007: *Notat om dansk sprogpolitik*. København: Dansk Sprognævn.
- DSN (Dansk Sprognævn) 2012: *Dansk sprogs status 2012*. København: Dansk Sprognævn.
- Duchêne, Alexandre & Monica Heller 2007: *Discourses of Endangerment: Ideology and Interest in the Defence of Languages*. London: Continuum.
- Eckert, Penelope & Sally McConnell-Ginet 1992: Think practically and look locally: Language and gender as community-based practice. *Annual Review of Anthropology*, 12, 461–490.
- García, Ofelia & Hugo Baetens Beardsmore 2008: *Bilingual Education in the 21st Century: A Global Perspective*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Gazzola, Michele 2012: The linguistic implications of academic performance indicators: general trends and case study. *International Journal of the Sociology of Language*, 216, 131–156.
- Gottlieb, Henrik 2009: Parallelism or convergence? The English influence on Danish. I: Harder, Peter (red.), *English in Denmark: Language Policy, Internationalization and University Teaching*. (Angles on the English-Speaking World Vol. 9.) København: Museum Tusculanum Press. 68–94.
- Greiffenstern, Sandra 2010: *The Influence of Computers, the Internet and Computer-Mediated Communication on Everyday English*. Berlin: Logos Verlag.
- Haberland, Hartmut, Carol Henriksen, Robert Phillipson & Tove Skutnabb-Kangas 1991: Tak for mad! Om sprogæderi med dansk som livret. I: Jørgensen, Jens Normann (red.), *Det danske sprogs status år 2001, Er dansk et truet sprog?* København: Danmarks Pædagogiske Universitet. 111–138.
- Haberland, Hartmut 2005: Domains and domain loss. I: Preisler, Bent, Anne Fabricius, Hartmut Haberland, Susanne Kjærbeck & Karen Risager (red.), *The Consequences of Mobility*. Roskilde: Roskilde Universitet. 227–237.
- Haberland, Hartmut, Janus Mortensen, Anne Fabricius, Bent Preisler, Karen Risager & Susanne Kjærbeck (red.) 2008: *Higher Education in the Global Village: Cultural and Linguistic Practices in the International University*. Roskilde: Roskilde Universitet.

- Harder, Peter (red.) 2009: English in Denmark – Language Policy, Internationalization and University Teaching. (*Angles of the English-Speaking World* Vol. 9.) København: Museum Tusculanum Press.
- Harper, Douglas 2011: *Online Etymology Dictionary*. Tilgængelig på www.etymonline.com (16. maj 2012).
- Hult, Francis 2012: English as a transcultural language in Swedish policy and practice. *TESOL Quarterly*, 46(2), 230–257.
- Hultgren, Anna Kristina 2011: Fup og fakta i debatten om domænetab. *Nyt fra Sprog-nævnet*, 1, 5–8.
- Hultgren, Anna Kristina i tryk: Lexical borrowing from English into Danish in the sciences: An empirical investigation of »domain loss«. *International Journal of Applied Linguistics*.
- Jarvad, Pia 2001: *Det danske sprogs status i 1990'erne med særligt henblik på domænetab*. København: Dansk Sprognævn.
- Jarvad, Pia 2008: *De nordiske sprog og engelsk ved nordiske universiteter, højskoler og andre højere læreanstalter*. København: Dansk Sprognævn.
- Joseph, John E. 2004. *Language and Identity: National, Ethnic, Religious*. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Jørgensen, Jens Normann & Anne Holmen 2011: Sprogs status i Danmark 2010. I: Jørgensen, Jens Normann & Anne Holmen (red.), *Sprogs status i Danmark 2021*. København: Københavns Universitet. 5–16.
- Jørgensen, Jens Normann, Martha Sif Karrebæk, Lian Malai Madsen & Janus Spindler Møller 2011: Polylinguaging in superdiversity. *Diversities*, 13(2), 23–38.
- Kachru, Braj B. 1985: Standards, codification and sociolinguistic realism: the English language in the outer circle. I: Quirk, Randolph & Henry G. Widdowson (red.), *English in the World: Teaching and Learning the Language and Literatures*. Cambridge: Cambridge University Press. 11–36.
- Kaplan, Robert B. & Richard B. Baldauf Jr. 1997: *Language Planning: From Practice to Theory*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Kirchmeier-Andersen, Sabine 2008: Lov til dansk? *Jyllands-Posten*. 7. april 2008.
- Kloss, Heinz 1967: »Abstand« languages and »ausbau« languages. *Anthropological Linguistics*, 9(7), 29–41.
- Kristiansen, Tore & Helge Sandøy 2010: Introduction: The linguistic consequences of globalisation: The Nordic laboratory. *International Journal of the Sociology of Language*, 204, 1–7.
- Kulturministeriet 2003: Sprog på spil. Et udspil til en dansk sprogpolitik. Kulturministeriet.
- Kulturministeriet 2004: Sprogpolitisk redegørelse. Kulturministeriet.
- Kulturministeriet 2008: Sprog til tiden: Rapport fra Sprogudvalget. Kulturministeriet.
- Kulturministeriet 2009: Sprog til tiden: Regeringens opfølgning på sprogudvalgets rapport. Kulturministeriet.
- Ljosland, Ragnhild 2008: Lingua franca, prestisjespråk og forestilt fellesskap: Om engelsk som akademisk språk i Norge. Et kasusstudium i bred kontekst. Ph.d.-afhandling. Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Lønsmann, Dorte 2011: English as a Corporate Language: Language Choice and Language Ideologies in an International Company in Denmark. Ph.d.-afhandling, Roskilde: Roskilde Universitet.
- Madsen, Mia 2008: »Der vil altid være brug for dansk« – En undersøgelse af 11 naturvidenskabelige forskeres grunde til at vælge henholdsvis dansk og engelsk i deres arbejde. København: Københavns Universitet.
- McCarty, Teresa L. (red.) 2011: *Ethnography and Language Policy*. New York: Routledge.
- Menken, Kate & Ofelia García 2010: Introduction. I: Menken, Kate & Ofelia García (red.), *Negotiating Language Policies in Schools: Educators as Policymakers*. New York: Routledge. 1–10.
- Milani, Tommaso M. 2007: Voices of endangerment: A language ideological debate on the Swedish language. I: Duchêne, Alexandre & Monica Heller (red.), *Discourses of Endangerment: Ideology and Interest in the Defence of Languages*. London: Continuum. 169–196.

- Mortensen, Janus & Hartmut Haberland 2012: English – the new Latin of academia? Danish universities as a case. *International Journal of the Sociology of Language*, 216, 175–197.
- Nordisk Ministerråd. 2007. *Deklaration om nordisk sprogpolitik*. Nordisk Ministerråd.
- Olesen Larsen, Peder 2005: Dansk Sprognævn rammer ved siden af. *Berlingske Tidende* 8. maj 2005.
- Phillipson, Robert & Tove Skutnabb-Kangas 1986: English: the language of wider colonisation. I: Phillipson, Robert & Tove Skutnabb-Kangas (red.), *Linguicism Rules in Education*. Roskilde: Roskilde Universitet. 344–377.
- Preisler, Bent 1999: *Danskerne og det engelske sprog*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Preisler, Bent 2005: Deconstructing »the domain of science« as a sociolinguistic entity in EFL societies: the relationship between English and Danish in higher education and research. I: Preisler, Bent, Anne Fabricius, Hartmut Haberland, Susanne Kjærbeck & Karen Risager (red.), *The Consequences of Mobility*. Roskilde: Roskilde Universitet. 238–248.
- Preisler, Bent 2009: Complementary languages: The national language and English as working languages in European universities. I: Harder, Peter (red.), *English in Denmark: Language Policy, Internationalization and University Teaching. (Angles on the English-Speaking World Vol. 9.)* København: Museum Tusculanum Press. 10–28.
- Rathje, Marianne 2010: Generationssprog. Ph.d.-afhandling. København: Dansk Sprognævn.
- Ravnholt, Ole 2008: Domænetab, parallelsproglighed og engelske lån. *Nyt fra Sprognævnet*, 2, 7–13.
- Rektorkollegiet 2003: Internationalisering af de danske universiteter, vilkår og virkemidler fra 2004. Rektorkollegiet.
- Rektorkollegiet 2003: Sprogpolitik på de danske universiteter: Rapport med anbefalinger. Rektorkollegiet.
- Siiner, Maarja 2010: Hangovers of globalization: a case study of laissez-faire language policy in Denmark. *Language Problems & Language Planning*, 34(1), 43–62.
- Språkrådet 2005: Norsk i hundre! Norsk som nasjonalspråk i globaliseringens tidsalder: Et forslag til strategi. Språkrådet.
- Statens Offentliga Utredningar 2002: Mål i mun – Förslag till handlingsprogram för svenska språket. Statens offentliga utredningar.
- Söderlundh, Hedda 2010: Internationella universitet – lokala språkval: Om bruket av talad svenska i engelskspråkiga kursmiljöer. Doktorsavhandling, Uppsala Universitet.
- Sørensen, Knud 1973: *Engelske lån i dansk*. København: Dansk Sprognævn.
- Thøgersen, Jacob 2009: *Den danske debat om sprog på universiteterne – og CIP*. Oplæg på Hanaholmen, marts 2009.
- Thøgersen, Jacob 2010: »Parallelsproglighed« i teori og praksis. *Nyt fra Sprognævnet*, 4, 1–5.
- Universitets- og Bygningsstyrelsen 2009: Universiteternes sprogstrategier. Universitets- og Bygningsstyrelsen.
- Winford, Donald 2003: *An Introduction to Contact Linguistics*. Oxford: Blackwell.

Marita Kristiansen

Norges Handelshøyskole (NHH)

Hvordan ivareta et norsk fagspråk i en internasjonaliserende hverdag. Om domenetap og parallellspråklig terminologiutvikling i høyere utdanning

Sammendrag

Artikkelen diskuterer hvordan en kan ivareta norsk fagspråk i høyere utdanning samtidig som institusjonene har som mål å bli stadig mer internasjonale. Først gis det en kort oversikt over bakgrunnen for målkonflikten mellom internasjonaliseringen av institusjonene, som implisitt medfører mer engelsk, og institusjonenes eksplisitte forpliktelse til å ivareta norsk fagspråk. Videre diskuteres begrepene *domenetap* og *parallellspråklig* slik disse defineres i den norske språkpolitiske debatten. Deretter presenteres resultater fra en korpusbasert undersøkelse av nyordsdanning i norske aviser med fokus på finansterminologi (Kristiansen 2012a). Et av målene med undersøkelsen har vært å se i hvilken grad det utvikles nye norske termer for fenomener som i stor grad diskuteres internasjonalt og i engelsk språkdrakt. Til sist skisseres et forslag til hvordan en kan arbeide nasjonalt for å videreutvikle og ivareta parallellspråklig terminologi på norsk og engelsk for å motvirke domenetap i høyere utdanning. Som eksempel på løsning presenteres et initiativ til å bygge en nasjonal terminologisk infrastruktur.

Nøkkelord: internasjonalisering, domenetap, parallellspråklig, nyordsdanning, finansterminologi

Innledning

Internasjonalisering har de siste årene vært et strategisk mål for norske universiteter og høyskoler som følge av Norges tilpasning til Bologna-deklarasjonen gjennom *Kvalitetsreformen* (2003, Regjeringen.no). Dette målet er også understreket i *St.meld. nr. 14 (2008–2009) om internasjonalisering av utdanning*, som fokuserer på blant annet viktigheten av en

internasjonal campus, studentutveksling og *internasjonalisering hjemme*. Tilpasningen til et mer internasjonalt undervisnings- og forskningsmiljø har ført til økt bruk av engelsk i den fagspråklige kommunikasjonen. Engelsk har dermed blitt stadig viktigere som lingua franca i en rekke fagområder (Anderman & Rogers 2005). Samtidig har mange institusjoner etablert språkstrategier for å ivareta norsk fagspråk. Dette er i tråd med Språkrådets rapport *Norsk i hundre!* (2005) og *St. meld. nr. 35 (2007–2008) Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk* (Språkmeldingen). Fra og med 2009 er institusjonene også pålagt å ivareta og videreutvikle norsk fagspråk gjennom et tillegg i Universitets- og høyskoleloven:

§ 1-7. Ansvar for vedlikehold og videreutvikling av norsk fagspråk

Universiteter og høyskoler har ansvar for vedlikehold og videreutvikling av norsk fagspråk.

En har dermed en målkonflikt i høyere utdanning mellom behovet for å tenke internasjonalisering, som jo ofte medfører mer engelsk, og behovet for å opprettholde norsk på et slikt nivå at blant annet norsk terminologi utvikles og brukes. I denne artikkelen gis det først en kort oversikt over bakgrunnen for denne målkonflikten.

To begreper som har stått sentralt i den norske språkpolitiske debatten, er *domenetap* og *parallellspråklighet*. I artikkelen vil domenetap og parallellspråklighet bli diskutert i tilknytning til resultatene fra en korpusbasert studie av termdanning i norske aviser innen fagområdet finans (Kristiansen 2012a, Kristiansen 2012b; Kristiansen & Andersen 2012). Finans hører til de økonomisk-administrative fagområdene, og er preget av at det meste av teoriutviklingen skjer via engelsk. Den faglige debatten er også i stor grad internasjonal. Finans er derfor et fagområde hvor det er relevant å undersøke i hvilken grad det dannes faguttrykk, eller terminologi, som navngir finansbegrepene på norsk.

Til sist vil jeg presentere en skisse til hvordan en kan etablere en terminologisk parallellspråklighet innen økonomisk-administrative fag i Norge. Fokuset vil være på hvordan en kan fremme parallellspråklig terminologisk kompetanse for å sikre at norsk fagspråk fortsatt vil bli ivaretatt og videreutviklet, i høyere utdanning spesielt, og dermed også i samfunnet generelt.

Strategisk målkonflikt i høyere utdanning

De siste årene har fokuset på språkpolitikk økt i Norge, og spesielt ønsket om å ivareta og videreutvikle norsk terminologi diskuteres nå nasjonalt. Et eksempel på nasjonale initiativer kan tilskrives Universitets- og høyskolerådet (UHR), det nasjonale samarbeidsorganet for norske universiteter og høyskoler, og Språkrådet, som sammen arrangerte seminaret *Idéseminar om norsk fagspråk med søkjelys på løysingar*, høsten 2011.¹ Et annet eksempel er et seminar om læreboksituasjonen i academia med tittelen *Språk – læringskvalitet – formidling* som også ble arrangert høsten 2011. Initiativtakerne her var Norsk studentorganisasjon, Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening, Den norske Forleggerforening, Den norske Bokhandlerforening og Forskerforbundet.² Et sentralt tema på begge seminarene var frykten for domenetap på flere områder hvor engelsk etter hvert tar mer og mer over som det foretrukne kommunikasjonsspråket innen forskning og undervisning på universiteter og høyskoler, og til dels i samfunnet generelt.

Domenetap som prosess

Begrepet *domenetap* går igjen i den nasjonale debatten om engelsk versus norsk språk. Det brukes både om prosessen der et gitt språk gradvis presser et annet til side innenfor et fagområde, og om resultatet der et språk har gått ut av bruk innenfor et gitt fagområde:

Omgrepet domenetap blir nytta både om prosessen der eit språk gradvis trengjer eit anna til sides innanfor eit domene, og om resultatet der eit språk er gått ut av bruk på eit domene. I ein slik prosess blir parallellspråk den typiske situasjonen: at fleire språk blir nytta om kvarandre. Økonomisk, politisk og ideologisk makt blir avgjerande for utfallet av slike prosessar. (St.meld. nr. 35 (2007–2008), Mål og meining, 5.6.2)

I en artikkel om domenedynamikk definerer Laurén mfl. (2003) domenetap på følgende måte:

Statusendring som fører med seg tap av uttryksmiddel innanfor eit kunnskapsområde for eit språk, på grunn av manglande (vidare)utvikling av dei fagspråklege uttryksmidla (2003:60).

Konsekvensen av en slik språksituasjon kan lett bli at en etter hvert ikke vil ha tilgang til norske termer som kan brukes til å beskrive begreper på enkelte fagområder. I denne artikkelen vil dermed *domenetap* forstås som en prosess som er påbegynt dersom det ikke lenger utvikles norske termer innen enkelte fagområder:

Vanskane oppstår når **engelsk språk tek over for norsk på eit område i samfunnet slik at språkleg kompetanse går tapt**, og kritisk blir det dersom dette området er eit sentralt og prestisjefyllt område. Då vil ikkje norsk utan vidare lenger utvikla seg som eit moderne kulturspråk i all si breidd. Norsk mister ein del av den språklege berekrafta si, og på nokre område risikerer ein at bruken av engelsk skyt fart slik at norsk etter kvart blir eit mindre brukt språk (St.meld. nr. 35 (2007–2008), Mål og meining, 5.6.3, min utheving).

Eksempler på dette kan være fagområdene finans eller IKT hvor uttrykk som «subprime», «hedgefond», eller «touch screen» og «podcast» har blitt dagligtale, og hvor norske termer ikke ser ut til å kunne utkonkurere anglisismene (Kristiansen & Andersen 2012). Studien av term-danning i finans som presenteres i denne artikkelen, vil ikke være en analyse av en situasjon hvor resultatet per i dag er domenetap, det vil si en analyse av i hvilken grad engelsk har tatt over som kommunikasjonsspråk i *alle* situasjoner der finans diskuteres, slik som i forskning, undervisning, i næringslivet osv. I hvilken grad det utvikles norske faguttrykk eller terminologi vil likevel være en indikasjon på om norsk er i ferd med å tape terreng som kommunikasjonsspråk til fordel for engelsk. En rekke norske bedrifter bruker nå i stor utstrekning engelsk som det daglige kommunikasjonsspråket (se for eksempel oppslag om Statoil som dropper norsk (aftenposten.no)). Dette kan igjen forsterke en prosess mot domenetap innen de økonomisk-administrative fagområdene som er sentrale i næringsvirksomhet. For en mer teoretisk diskusjon av selve begrepet *domenetap*, se f.eks. Laurén mfl. (2004); Salö (denne publikasjonen).

Selvforsterkende språkholdninger

Undersøkelsen av bruksspråk i finans (se neste hovedavsnitt) fokuserer på den faktiske språkbruken innen finans i norske aviser i dag og

tilbake i tid. For å kunne antyde noe om utviklingen framover, vil det være relevant å se på språkholdninger i et sosiolingvistisk perspektiv. I forbindelse med etableringen av språkpolitiske retningslinjer ved Norges Handelshøyskole (NHH), ble det hevdet at «det engelske fagspråket ofte er meir presist og kjent, og at det difor ikkje nødvendigvis fins fullgode erstatningar på norsk.» (K7 Bulletin, NHHs studentavis 7. mars 2010). Sitatet gir uttrykk for en holdning til engelsk som det foretrukne språket. Engelskens framvekst kan dermed forsterkes gjennom at vi generelt har en mer positiv holdning til dette språket enn til norsk. Dette samsvarer med Kristiansen & Vikørs (2006) nordiske undersøkelse av språkholdninger i samfunnet generelt. Den positive holdningen til engelsk som et mer nyansert og presist språk enn det aktuelle morsmålet, står også sterkt blant forelesere ifølge en undersøkelse gjennomført ved Københavns Universitet (Jensen mfl. 2009). En nylig gjennomført undersøkelse av holdninger til bruken av engelsk blant bachelorstudenter ved Universitetet i Bergen og NHH viser at økonomistudenter også har en positiv holdning til engelsk (Bukve 2012).

Haberland (2009) diskuterer framveksten av engelsk som et resultat av globalisering – ikke som en bevisst manipulasjon av bruksspråk, men som en selvforsterkende prosess hvor vi som språkbrukere velvillig aksepterer engelsk som det foretrukne språket (2009:25). Dette hevder han understrekes gjennom en hegemonidiskurs, som blant annet brukes i språkpolitiske dokumenter, hvor framvekst av engelsk hevdes å være naturlig, uunngåelig og en klar fordel (Haberland 2009:34). Tilsvarende diskurs finner en også i norsk akademia, som illustrert i følgende innlegg på en av NHHs forskningsblogger. Her framheves bruken av norsk som lite hensiktsmessig:

It **simply does not work** for a top business school to pretend that foreign competition should not affect the school's curriculum and the language in which it is taught. A former colleague in the U.S. used to say that Norwegian is a **luxury language** that can be used for friends and family, but which has **little relevance** to a top-level academic environment. (blogg. nhh.no/focus, min utheving)

På samme måte slår *St.meld. nr. 14 (2008–2009) om internasjonalisering av utdanning* fast at internasjonalisering, og da indirekte bruk av engelsk, i seg selv vil være kvalitetsfremmende:

Internasjonalisering av utdanning gir viktige bidrag til arbeidslivet i form av bedre språkferdigheter, internasjonal orientering og flerkulturell kompetanse ... Gjennom å sette en standard og legge an et bredere perspektiv vil internasjonalisering av utdanning virke kvalitetsfremmende på undervisning, fagutvikling og institusjonsbygging ... (s. 6–7)

Siden jeg har valgt å gjøre en kvantitativ analyse basert på faktisk språkbruk, vil jeg imidlertid ikke gå videre med en analyse av språkholdninger til finans her.

Parallellspråklighet

Internasjonaliseringen skal i henhold til St.meld. nr. 14 (2008–2009) styrkes gjennom såkalt *internasjonalisering hjemme*, som innebærer at studenter og ansatte som *ikke* reiser på ulike former for utveksling, også skal få internasjonale impulser. For studentenes del kan dette skje ved blant annet å utvikle flere kurstilbud på engelsk. I 2009 studerte for eksempel 27 prosent av norske masterstudenter på engelskspråklige program (NIFU STEP Rapport nr. 36/2009). I tillegg brukes ikke-norskspråklig pensum i stor grad i norskspråklige kurs på både bachelor- og masternivå på. Denne praksisen samsvarer med den som kan observeres i de andre nordiske landene (se Saarinen 2011, 2012 om internasjonalisering av finsk høyere utdanning).

I *Språkmeldingen* understrekes det at arbeidet med å utvikle og holde levende et fullverdig vitenskapelig fagspråk på norsk peker seg ut som en språkpolitisk hovedutfordring i årene framover, og at forskning og høyere utdanning i så måte er den strategisk viktigste samfunnssektoren. Arbeidet for å motvirke domenetap for norsk språk i akademia må derfor stå i forgrunnen i den nasjonale språkpolitikken. Meldingen legger til grunn at universitetene og høyskolene utformer egne språkstrategier som tar utgangspunkt i den språkpolitiske plattformen som ble etablert av UHR i 2005 (UHR.no). Denne plattformen slår fast at undervisningsspråket ved universiteter og høyskoler til vanlig bør være norsk, men at studenter på høyere nivå skal kjenne til og kunne bruke fagspråk både på norsk og på engelsk. UHR anbefaler derfor prinsippet om *parallellspråklighet*. Parallellspråklighet innebærer i denne sammenhengen at en i tillegg til norsk bruker engelsk eller et annet fremmedspråk når det er formålstjenlig, som beskrevet i *Norsk i hundre!*:

Parallellspråklighet ... vil vi bruke om domener der to eller flere språk er i bruk, og der ett språk, i vårt tilfelle norsk, alltid vil være det foretrukne språkvalget når det ikke er nødvendig å bruke et fremmedspråk. (*Norsk i hundre!* 2005:16)

En bør dermed unngå ureflektert og automatisk bruk av engelsk. Siden engelsk nyter godt av en positiv symbolfunksjon, vil dette kunne bidra til å fortrenge bruk av norsk der norsk vil være det mest naturlige og hensiktsmessige språkvalget (Ot.prp. nr. 71 (2008–2009)). Parallellspråklighet betyr imidlertid ikke at det beste forsvar mot domenetap vil være å arbeide for at norsk skal ta tilbake sin posisjon som eneste språk. Spørsmålet da er hvordan studentene kan opparbeide en parallellspråklig kompetanse gjennom en bachelor- og masterutdanning. Prinsippet om *parallellspråkbruk* bør være førende, men norsk skal fremdeles være hovedspråket. Dette er også understreket i *Språkmeldingen* (avsnitt 7.1.8.6 om *Parallellspråkdugleik*):

Vi kan også seia at språkbrukarane må bli parallellspråklege, dvs. at dei blir i stand til å meistra begge dei aktuelle språka, norsk og engelsk, så godt at dei kan bidra til at vi i Noreg kan tryggja norsk fagspråk og kunnskapsformidling og samstundes delta på fullverdig måte i alle former for internasjonalt samkvem. Særleg er denne parallelliteten viktig å utvikla innanfor forskning og høgare utdanning og den internasjonalserte delen av næringslivet.

I den norske språkpolitiske debatten kan det synes som om begrepet *parallellspråklighet* har et noe sterkere fokus på bruken av morsmål vs. engelsk enn det som framkommer i Harder (2008), nemlig at «Parallelsproglighed betegner en situation: 1. hvor to sprog bruges side om side, 2. uden at det ene er underordnet eller marginaliseret i forhold til det andet». Harder understreker at parallellspråklighet innebærer en tospråklig praksis innenfor et bestemt fagområde eller domene, «Parallelsproglighed er balanceret domænespecifik tosprogethed» (ibid.). Dette er en avgrensing jeg mener er viktig å gjøre for å kunne vurdere i hvilken grad domenetap er en reell trussel eller ikke. Dette fordi det er stor variasjon fra fagområde til fagområde når det gjelder bruksspråk. Og som det framgår av sitatet fra NHHs forskningsblogg ovenfor, er det ikke selvsagt at parallellspråklighet som prinsipp står like sterkt innen alle fagområder og -miljøer i akademien.

En rekke norske universiteter og høyskoler har de siste årene fulgt opp anbefalingen fra UHR ved å etablere lokale språkpolitiske retningslinjer for sine institusjoner (se lenke til lokale retningslinjer, UHR.no). Sentralt i disse dokumentene står prinsippet om parallellspråklighet og viktigheten av å ivareta norsk samtidig som en skal styrke internasjonaliseringen. Som det slås fast i *Utreddning om litteratur- og språkpolitiske virkemidler* (utarbeidet for Kulturdepartementet i 2012), har institusjonene dermed en målkonflikt som det gjenstår å løse:

Mange fag er internasjonale og engelskkunnskap [er] viktig for å lykkes. Det kan derfor være målkonflikt mellom et ønske om økt internasjonalisering av fagområdet og et ønske om utvikling av norsk språk. (2012:8)

Undersøkelse av bruksspråk i finans

Ser en på de økonomisk-administrative fagene, vil det meste av teoriutviklingen skje via engelsk i anerkjente internasjonale tidsskrifter som *Academy of Management*, *Accounting Review*, *American Economic Review*, *American Journal of Sociology* og *Journal of Marketing Research*, for å nevne noen. Den faglige debatten og begrepsutviklingen skjer dermed i stor grad gjennom en internasjonal og engelskspråklig debatt. Et eksempel på et fagområde hvor teoriutviklingen er drevet via engelsk, kan være regnskapsfaget, som de siste årene har vært preget av mange begrepsdiskusjoner i kjølvannet av Norges innføring av de internasjonale regnskapsstandardene (IFRS.org). Tidligere har regnskapsfaget i Norge i stor grad blitt påvirket av den tyske regnskapstradisjonen. Gjennom innføringen av de internasjonale regnskapstandardene er nå begreps- og terminologiutviklingen i stor grad preget av anglo-amerikansk tenkning (Monsen 2010). Et annet fagområde er finans, som er preget av hurtige markedsendringer, av sammenslåing av institusjoner og markeder på tvers av landegrenser, og at det utvikles stadig nye finansprodukter, slik som strukturerede spareprodukter. Finans er, som regnskapsfaget, også underlagt standardisering med henblikk på internasjonal harmonisering og gjennomsliktighet på tvers av landegrensene (Kristiansen 2011).

Denne situasjonen gjør det aktuelt å undersøke nærmere i hvilken grad norsk fremdeles er bruksspråk i de økonomisk-administrative fag-

områdene. Det er gjort en rekke studier av engelskens påvirkning av norsk allmennspråk. (Graedler 1995, 2004; Sandøy 1997, 2000; Andersen 2005). Graedler (1995) slår fast i en studie av anglisisme i norske aviser at innlån av anglisisme er mest vanlig innen nyere fagområder, men at anglisismene som en finner i blant annet norske aviser, har kort levetid siden de forsvinner igjen når temaet ikke lenger er aktuelt. De siste årene har imidlertid presset fra engelsk økt vesentlig på grunn av blant annet mer bruk av engelsk både i forskning og undervisning. I tillegg har enkelte fagområder, som nevnt ovenfor, gjennomgått en internasjonal harmonisering og standardisering som gjør at bruken av engelsk har økt. I tillegg har fagspesialister, som nevnt tidligere, en positiv holdning til engelsk som kommunikasjonsspråk.

For å undersøke om det dannes nye norske termer for begreper som i stor grad diskuteres internasjonalt, har jeg derfor analysert en rekke finansbegreper som har vært spesielt sentrale under den globale finanskrisen (2007–2011), inkludert *finanskrise*, *kredittskvis*, *subprime*, *hedgefond*, *strukturert spareprodukt* og *short selling*. Et overordnet mål med studien har vært å få mer kunnskap om behovet for språkplanlegging og da spesielt terminologiplanlegging.

Jeg vil nedenfor presentere metoden og korpuset som er anvendt i analysen, samt resultatene sammen med noen eksempler på hva slag informasjon som finnes i korpuset. Videre vil jeg diskutere i hvilken grad denne informasjonen er relevant som data i for eksempel termbase- og ordboksressurser som kan bidra til å ivareta en parallellspråklig kompetanse innen finansfaget.

Metode og materiale

For å gjennomføre en korpusdrevet terminologisk analyse, for eksempel mellom engelsk og norsk, vil en ideell metode være å etablere parallellspråklige eller sammenlignbare korpora bestående av domenespesifikke tekster. Ved å parallellstille tekstene på de to språkene vil en lett kunne ekserpere terminologi og ekvivalenter (Innselset mfl. 2008). Når det gjelder *finans* er det imidlertid vanskelig å finne relevante parallelltekster, og spesielt tekster som omhandler finanskrisen. Årsaken er at fagområdet er i stadig endring, relativt dynamisk og at det karakteriseres av stadig nye begreper og termer (Kristiansen 2011). Norske

aviser har derimot diskutert finanskrisen inngående de siste årene, og data derifra bør kunne være en viktig ressurs. Derfor har Norsk avis-korpus (NAK, <http://avis.uib.no/>) blitt brukt for å kunne analysere utbredelsen av anglismer og eventuelle norske avløserord som betegner de aktuelle finansbegrepene. NAK, som ble etablert i 1998, er et selv-ekspanderende korpus (nærmere 900 millioner ord) som består av tekster fra norske nettaviser. Korpuset oppdateres automatisk daglig, og analysen tar utgangspunkt 10 av de mest sentrale avisene i Norge. I studien har jeg brukt NAK for å søke etter termvarianter som brukes for å beskrive kjente begreper slik som *subprime* og *finanskrise*. Analysen viser for eksempel at så mange som 24 termvarianter brukes for å navngi begrepet *subprime*, inkludert ortografiske varianter slik som «høyrisiko boliglån» og «høyrisiko-boliglån» (Kristiansen 2012a:268), som vist i eksemplene (1)–(4) (termvariantene er uthevet). Avisene utdragene er hentet fra, er angitt i parentes sammen med publikasjonsdato, f.eks. «DN080606», som refererer til Dagens Næringsliv, 6. juni 2008. En oversikt over hvilke aviser de ulike forkortelsene står for, finnes på <http://avis.uib.no>.

(1) ... alt som lukter **subprime** og andre typer amerikanske boliglånsprodukter ... (DN080606)

(2) ... en kommende finanskrise basert på subprime lån ... (DB080704)

(3) ... USA, som veltet verden ut i en finanskrise med **råte boliglån** ... (DA080710)

(4) ... boligmarkedet og markedet for **høyrisiko-boliglån (subprime)**. (DN080409)

Basert på de utvalgte finansbegrepene har jeg kartlagt hvilke termer som er brukt for å representere begrepene, inkludert blant annet anglismer («subprime»), norvagiserte uttrykk slik som hybridtermer (engelsk + norsk, f.eks. «hedgefond») eller norske avløsertermer («kredittskvis»). Kartleggingen har blitt gjort manuelt ved søk basert delvis på oppslag i eksisterende fagordbøker som Lind & Hansen (2010) og dels på varianter som har blitt introdusert i kollokasjonsutdragene som har blitt ekstrahert automatisk fra NAK.

Oppsummering av resultatene fra analysen

Jeg vil nå presentere resultatene fra begrepsanalysen, med fokus på et snevert utvalg av begrepene for at diskusjonen ikke skal bli for omfattende. Begrepene som vil bli beskrevet her er *subprime*, *hedgefond* og *strukturert spareprodukt*. En mer omfattende diskusjon av hele analysen gis i Kristiansen (2012a, 2012b.) og Kristiansen & Andersen (2012).

For å kunne si noe mer om utviklingen over tid, har jeg analysert et sett med finansbegreper over en lengre tidsperiode (dvs. 1998–2011), selv om disse også har vært sentrale under finanskrisen. Av disse vil jeg her presentere begrepet *short selling*.

Subprime – subprimelån

Begrepet *subprimelån* er kanskje det som ble mest diskutert i den første fasen av finanskrisen. Det beskriver praksisen med å gi lån til personer som ikke vil kunne få de beste lånerentene fordi de ikke er betalingsdyktige. Anglisismen «subprime» forekom for første gang i NAK i mars 2007. Siden den gang har mer enn 24 termvarianter eller forklarende parafraseringer vært brukt i korpuset. I eksemplene (5)–(7) vises tre ulike varianter som alle representerer begrepet *subprimelån*, som på engelsk omtales som «subprime lending». Av disse er det kun det populariserte uttrykket «råttent boliglån» (6) som forekommer alene uten henvisning til «subprime» (merk at uttrykket alltid forekommer i flertall i avistekstene), i motsetning til det som er tilfellet for «høyrisikolån» (7) (se også Kristiansen 2012a:270).

(5) Typisk for **subprimelån** var en superlav velkomstrete som ble justert til markedsnivå etter to år. (DN100105)

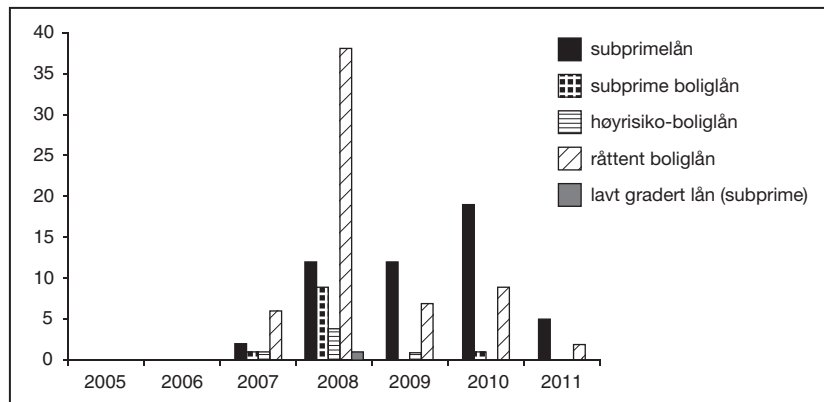
(6) Tiltakene skal redde de store irske bankene, som sliter med **råttne boliglån**, og redusere landets budsjettunderskudd. (AA101127)

(7) I året som fulgte, begynte utlånere av **høyrisikolån** (såkalte «**subprimelån**») å melde seg konkurs. (DA090106)

De forskjellige variantene forekommer i ulik grad i NAK, som vist i figur 1, hvor bruken av fem ulike varianter i perioden 2005–2011 vises, inkludert «subprimelån», «subprime boliglån», «høyrisiko-boliglån» /

«høyrisiko boliglån», «råttent boliglån» og «lavt gradert lån (subprime)». Av disse er «subprimelån» og «råttent boliglån» de mest frekvente. Som det framgår av figur 1, er hybridtermen «subprimelån» mer frekvent enn det norske uttrykket «høyrisiko-boliglån» (se også Kristiansen 2012b).

Figur 1 Termvarianter for begrepet subprime i NAK i perioden 2005–2011.

Mot slutten av 2009 lå det en stund an til at begrepet *subprime* skulle dø ut som fenomen både fra NAK og fra den globale finansdiskusjonen. Men etter hvert som finanskrisen utviklet seg til en global, samfunnsøkonomisk krise, har avisene nok en gang begynt å diskutere fenomenet, blant annet i forbindelse med begrepet *statsgjeld*.

(8)I USA satt bankene på **råtten subprime**, i Europa sitter bankene på **statsgjeld** fra Piigs-landene (DN110808)

Eksempler på andre uttrykk som har blitt dannet i tilknytning til begrepet *subprime*, er «subprimemarked», «subprimelåntaker» og «suprimeboble».

Hedge fund – hedgefond

Ifølge *Oslo Finans* finnes det ingen presis definisjon av hva et hedgefond er. Hedgefond kan sies å omfatte ulike investeringsstrategier. Det vil si at en ikke bare investerer i utvalgte verdipapirer som aksjer og rentebærende instrumenter, men også i valuta, råvarer og andre instrumenter. Et hedgefond benytter seg av finansielle derivater som opsjoner, futures

og «shortsalg» av verdipapirer (*Oslo Finans*) (se nedenfor for en diskusjon av begrepet *shortsalg*). Eksempel (9) og (10) viser typisk bruk av begrepet *hedgefond* i NAK:

(9) Målet for nordmennene er å finne frem til «**hedge funds-forvaltere**».
(AP000409)

(10) **Hedgefond** blir ofte betegnet som **risikofond**. (DN050316)

Uttrykket «hedgefond» (engelsk: «hedge fund») er en hybridterm bestående av engelsk i første ledd og norsk i andre ledd. Dette uttrykket har etablert seg som den foretrukne termen i NAK som vist i tabell 1. Likevel forekommer det en rekke ortografiske varianter samt to norske avløsertermer som til en viss grad fremdeles er i bruk.

Tabell 1 Termvarianter og antall for begrepet *hedgefond* i NAK.

Begrep	Termvarianter	Antall
Hedgefond	hedge fund	9
	Hedgefund	7
	hedge fond	7
	Hedgefond	886
	Sikringskontrakt	16
	Risikofond	22
	Totalt	947

Termene «sikringskontrakt» og «risikofond» har vært etablert lenge i norsk. Bruken av disse i NAK er imidlertid relativt lavfrekvent i forhold til «hedgefond». Termen «sikringsfond» er også en term som brukes som synonym til «hedge fund» i norske tekster. Denne termen forekommer også hyppig i korpuset, men da i betydningen *Bankenes sikringsfond*, som er et fond som garanterer for innskudd i norske banker.

Strukturert spareprodukt

Uttrykket «strukturert produkt» er en samlebetegnelse for finansielle produkter som er knyttet opp mot verdiutviklingen i et underliggen-

de marked. Det kan for eksempel være utviklingen i én eller flere aksjer, eller i kreditt-, råvare-, indeks- eller valutamarkedet (Navigea.no). Strukturerte produkter består enten av en innskudds- eller gjeldsdel. Eksempel (11) viser en typisk måte å introdusere begrepet på i NAK:

(11) ... såkalte strukturerte spareprodukter, som også blir omtalt som garanterte spareprodukter eller råtne spareprodukter. (DN060111)

Handel i strukturerte produkter er relativt nytt i Norge og ble introdusert på det åpne markedet på midten av 1990-tallet. Som det framgår av tabell 2 har så mange som 11 norske termvarianter blitt dannet de siste årene basert på bruken i NAK (se Kristiansen & Andersen 2012).

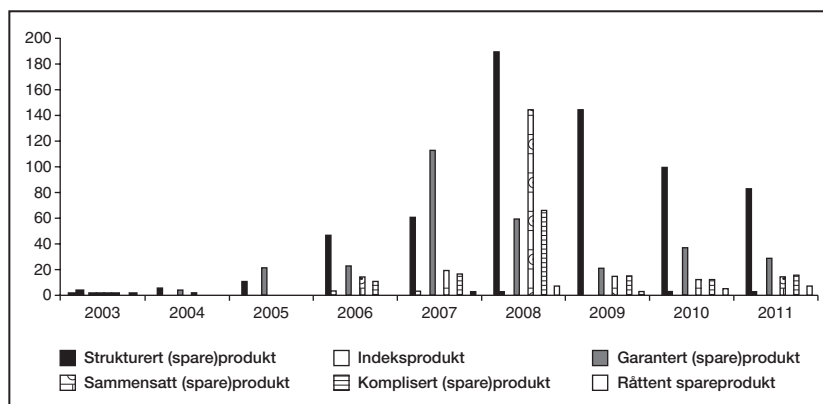
Tabell 2 Termvarianter og antall for begrepet strukturert produkt i NAK.

Begrep	Termvarianter	Antall
<i>strukturert produkt</i>	strukturert product	302
	strukturert spareprodukt	347
	garantert product	41
	garantert spareprodukt	273
	sammensatt product	159
	sammensatt spareprodukt	63
	komplisert product	53
	komplisert spareprodukt	89
	Indeksprodukt	8
	råttent product	1
	råttent spareprodukt	53
	Totalt	1.389

Termvariantene «strukturert produkt/strukturert spareprodukt» – hvor den første er en klippet versjon av den andre – er de som brukes hyppigst, med totalt 649 forekomster, mens «garantert produkt/garantert spareprodukt» og «sammensatt produkt/sammensatt spareprodukt» også forekommer relativt ofte med henholdsvis 314 og 222 forekomster. Termvariantene «komplisert produkt/komplisert spareprodukt»

er mindre frekvente (142). Termen «indeksprodukt» er faktisk den som best kommuniserer disse produktenes særtrekk, det vil si er mest motivert, ved at de er koblet opp mot et underliggende marked (indeksregulert) som påvirker avkastningen. Dette uttrykket er likevel ikke særlig ofte brukt. Til sist kan det nevnes at termvariantene «råttent produkt/spareprodukt» har en klart negativ konnotasjon og disse er også relativt lite brukt. De er dannet analogt med det populariserte uttrykket som oppstod i en tidlig fase av finanskrisen som en ekvivalent til «sub-prime», nemlig «råttent boliglån» (Kristiansen 2012a). Termen «råttent (spare)produkt» ble først brukt i 2007 i NAK, noe som nok reflekterer investorenes reaksjon på produktene da disse hadde løpt en periode.

I figur 2 vises termdanningen i NAK over tid (2003–2008). Begrepet *strukturert produkt* er mest omtalt i år 2008. Dette er som forventet siden mange småinvestorer som hadde tapt penger på disse produktene, saksøkte finansselskapene, noe som ble hyppig omtalt i avisene i 2007–2008.

Figur 2 Bruk av ulike termvarianter for begrepet *strukturert produkt* i NAK 2003–2011.

Oversikten over de ulike termvariantene over tid gir et interessant innblikk i hvilke neologismer som vinner terreng over tid, og hvilke som ser ut til å dø ut. Termen «indeksprodukt», for eksempel, har kun blitt brukt en eller to ganger per år i løpet av analyseperioden. Oversikten gir dermed et nyttig grunnlag for å vurdere hvilke termer som skal inkluderes i for eksempel terminografiske eller leksikografiske ressurser som norsk(e) term(er) for å beskrive begrepet.

Short selling – shortsalg

Som nevnt ovenfor viser studier at anglisismen avtar over tid i allmennspråket (Graedler 2004). For å kunne si noe mer om hvorvidt dette skjer i finansspråket, har jeg undersøkt forekomsten av noen begreper i den perioden aviskorpuset har eksistert, det vil si perioden 1998–2011. Ett av disse begrepene er *short selling*.

Begrepet *short selling* (også kalt «blankosalg», «shortsalg», «mangel-salg», «stuttsalg», «lånesalg» eller «kortsalg» (Wikipedia.org)) innebærer salg av varer eller verdipapirer uten at selgeren eier dem på salgstidspunktet. Selgeren spekulerer i pris- eller kursfall og kjøper selv varene eller verdipapirene først når prisfallet er inntruffet (eller når levering skal finne sted) (*Store norske leksikon*), eller som forklart med bruk av typisk sjargong i eksempel (12) i NAK:

(12) Et hedgefond kan for eksempel gå long, det vil si kjøpe og selge aksjer det eier, og det kan gå **short**, det vil si selge lånte aksjer for å tjene på et eventuelt verdifall. (DN080228)

Den norske termen «blankosalg» (13) brukes aldri alene i aviskorpuset. Termen brukes enten som forklaring til hybridtermen/anglisismen når denne brukes først (13, 15), eller så har den med den engelske ekvivalenten som forklaring i etterkant (14). Eksempel (16) viser sjargong som brukes hyppig i tilknytning til begrepet, nemlig det å «ligge long» (se også eksempel (12)):

(13) **Shortsalg**, også kalt **blankosalg** ... (NL080919)

(14) ... et midlertidig forbud mot såkalt **blankosalg**, eller **short-selling**, av finansaksjer. (AA080918)

(15) ... som en reaksjon på det tyske forbudet mot såkalt **naked short selling** eller **udekket blankosalg**. (AA100519)

(16) Det er fullstendig hull i posen. Folk har **ligget long** og ventet på et recovery. (DN080122)

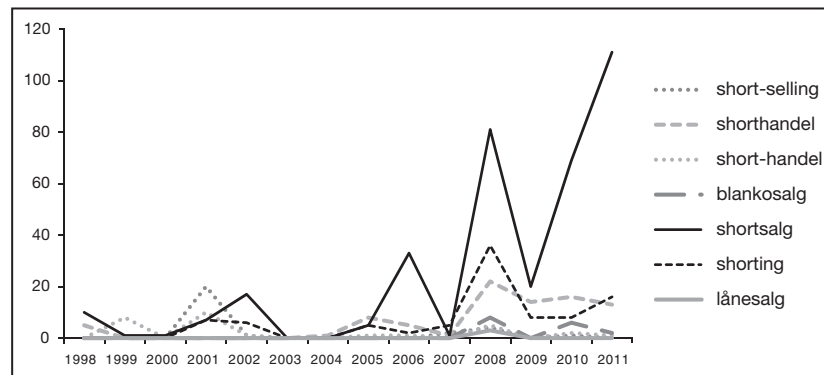
I tabell 3 vises antall forekomster av de ulike termvariantene som brukes i NAK for å beskrive begrepet *short selling*. Hybridtermen «short-

salg» (engelsk + norsk) er helt klart den mest foretrukne termen. Andre uttrykk er likevel relativt mye brukt, slik som «shorthandel» (med og uten bindestrek) og den rene anglismen «shorting».

Tabell 3. Termvarianter og antall for begrepet *short selling* i NAK.

Begrep	Termvarianter	Antall
<i>short selling</i>	short-selging (short selling)	1
	short-selling (short selling)	8
	short-trading (short trading)	1
	shorthandel (short trade)	72
	short-handel (short trade)	28
	blankosalg (short selling)	14
	shortsalg (short sale)	252
	ordinært shortsalg (ordinary short sale)	1
	shorting (shorting)	76
	lånesalg (borrowing sale)	3
	short-posisjon (short position)	57
	short-selge (short sale)	3
	Totalt	516

Ser vi på utviklingen over tid (1998–2011) av varianter for *short selling*, viser resultatene at bruken av «shortsalg» ikke avtar over tid, men derimot øker i forhold til de andre variantene i løpet av de siste årene. Figur 3 viser forekomsten av de mest brukte uttrykkene over tid, inkludert «short-selling», «shorthandel», «short-handel», «shortsalg» og «shorting». I tillegg er uttrykkene «lånesalg» og «blankosalg» tatt med siden disse to er de eneste norske avløsertermene.

Figur 3 Forekomsten av ulike termvarianter for begrepet *short selling* i NAK over tid.

De andre termvariantene er alle enten anglisismer eller hybridtermer. Som det framgår av figur 3, ligger «blankosalg» jevnt lavt sammen med termen «lånesalg». Hybridtermer ser ut til å vinne terreng, mens anglisismene også består. Dette taler for språkplanlegging om en ønsker å påvirke utviklingen av finansspråket i retning av norsk.

For å oppsummere kort, viser analysen av termdanning i norske aviser at norske termer eksisterer parallelt med engelske uttrykk og hybridtermer, og at denne variasjonen vedvarer i hele analyseperioden. Det eksisterer altså norske termer som kan brukes om en ønsker det. Det som mangler, er en planlagt og regelmessig ivaretagelse samt vide-reutvikling og tilgjengeliggjøring av termer på nasjonalt nivå.

Utvikling av parallellspråklig kompetanse

Med økt internasjonalisering av undervisningen, ligger det en utfordring i å skape god kunnskapsoverføring til studentene. På individplanet er språket et redskap for organisering av vår indre forståelse. Ifølge den amerikanske psykologen Gagné innebærer det å lære ny kunnskap eller nye begreper, å la et språklig uttrykk, slik som en term, stå i stedet for en gruppe fenomener eller hendelser som har noe felles (Gagné 1977). Terminologien som tilhører det aktuelle fagområdet er en viktig brikke i fagspråklig kommunikasjon. Uheldig valg av språk og faguttrykk vil derfor kunne skape hindringer i undervisningssituasjonen slik at kommunikasjonsprosessen brytes. Bruker en i tillegg et annet språk enn morsmålet, vil dette kunne øke faren for kommunikasjonsbrudd.

Den økte bruken av engelsk i høyere utdanning og arbeidslivet skaper et behov for styrket engelskkompetanse generelt, noe som blant annet Airey (2009) påpeker, og engelsk fagspråk spesielt, gjennom undervisning i ikke-språkfag på engelsk (Hellekjær 2010). Forskning viser at til tross for at både forelesere og studenter vurderer sin egen engelskkompetanse som meget god (Jensen mfl. 2009), og ikke mener det er forskjell i læringsutbytte enten undervisningen foregår på morsmålet eller engelsk, så stiller og svarer studentene på færre faglige spørsmål når undervisningen foregår på engelsk, og de som noterer har vansker med å følge forelesningen (Airey 2009). Videre viser studier at vi trenger mer tid på å forstå en engelsk tekst når engelsk ikke er morsmålet (Karlsgren & Hansen 2003; Hellekjær 2005), at vi forstår mer når vi leser en tekst på morsmålet enn på engelsk (Söderlundh 2004), og at vi husker 25 prosent mindre når vi leser tekster på engelsk enn på morsmålet (Guldbrandsen mfl. 2002). Å koble engelsk og morsmål, og spesielt engelske og norske termer, kan derfor være et viktig bidrag i en læringssituasjon.

Skisse til institusjonell termbaseløsning

Selv om en rekke universiteter og høyskoler i Norge nå har videreført den nasjonale språkpolitikken gjennom lokale språkpolitiske retningslinjer, har dette imidlertid ennå ikke resultert i praktisk terminologiarbeid i særlig stor grad. En utfordring i den forbindelse som framheves i Språkmeldingen er:

å utvikle nye norske termar som får brei aksept i dei respektive fagmiljøa, og å gjere eksisterande og nye termar tilgjengelige på ein slik måte at dei også blir te-
kne i bruk i alle aktuelle samanhengar ... Elektroniske termbankar er suverene
som medium for å utvikla, lagra og spreia terminologi. (Språkmeldingen s. 104)

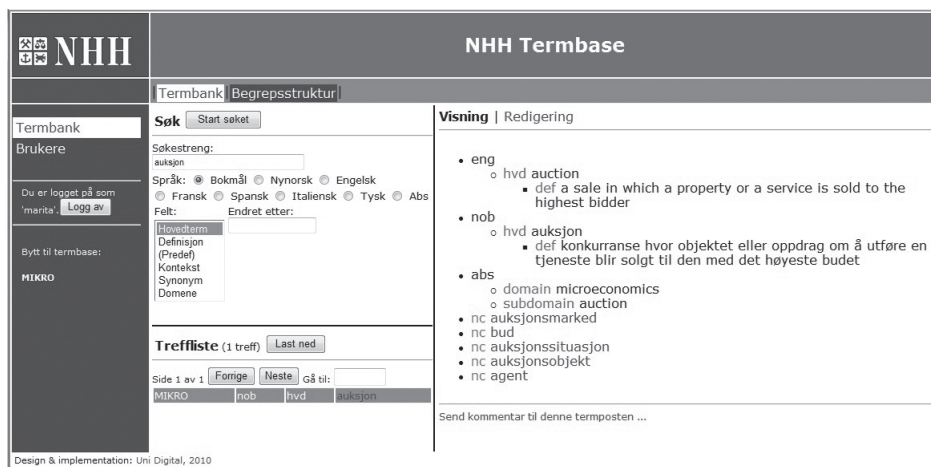
Til sist vil jeg derfor presentere en skisse til hvordan en kan videreutvikle parallellspråklig terminologi for norsk og engelsk som kan bidra til en økt fagspråklig kompetanse ikke bare på engelsk, men også på norsk, samtidig som en motvirker domenetap i høyere utdanning. De siste årene har jeg arbeidet med å utvikle en internettilgjengelig termbase til bruk for studenter og forelesere innen økonomisk-administrative fag (NHH Termbase, Kristiansen 2009). Prosjektet har som mål å samle inn, videreutvikle og tilgjengeliggjøre norsk og engelsk økonomisk-administrativ terminologi. I tillegg er et viktig mål å utvikle et verktøy

som brukerne kan ha tilgjengelig i forbindelse med innlæring av nye begreper i de ulike økonomisk-administrative fagene. Dette er motivert ut fra forutsetningen om at en er bedre i stand til å forstå et begrep når dette formidles via morsmålet. I en situasjon hvor lærebøker og til dels forelesninger er på engelsk, vil termbasen kunne bygge bro mellom morsmål og fremmedspråk samtidig som en øver inn et norsk fagspråk (terminologi) på et område hvor en ennå ikke har denne kompetansen. Dette vil dermed kunne styrke læringsutbyttet til studentene. I tillegg vil studentene kunne bli gode formidlere av kvalitetssikret terminologi når de skal ut i arbeidslivet etter endt utdanning, og således bidra til et godt norsk bruksspråk i nærings- og samfunnslivet.

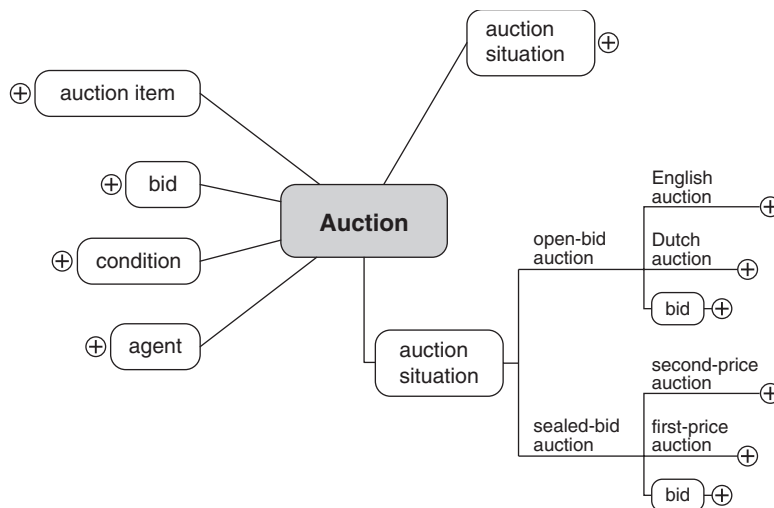
Et mer overordnet mål har vært å få i gang en diskusjon for å kunne etablere en felles begrepsforståelse og terminologi mellom NHHs forelesere og forskere internt og på tvers av institutter, og å legge grunnlaget for en praksis som kan anvendes nasjonalt via UHR. Alle fagområdene som faller inn under UHR, er inndelt i en rekke nasjonale fagråd eller fakultetsmøter, hvorav de økonomisk-administrative utgjør ett (Nasjonalt råd for økonomisk-administrativ utdanning (NRØA)). En strukturert terminologi vil således være et godt verktøy for å ivareta og videreutvikle en nasjonal parallellspråklig kompetanse innen økonomisk-administrative fag og motvirke en mulig svekkelse av norsk fagspråk innen disse fagområdene.

Data som inngår i termbasen, er i all hovedsak hentet fra norsk- og engelskspråklige lærebøker på begynnernivå for høyere utdanning. Dette fordi disse anses å inneholde de mest sentrale begrepene og termene i de ulike fagene. Typiske data i termbasen er norsk (per i dag kun bokmål) og engelsk terminologi, definisjoner/forklaringer og begrepsrelasjoner. Dette datagrunnlaget vil bli supplert med termer som fanges opp av term-danning, som beskrevet ovenfor. Innholdet i termbasen er domene- og begrepsbasert. Det vil si at terminologien er systematisert ut fra fagområder (f.eks. mikroøkonomi, makroøkonomi, finans, regnskap, markedsføring, organisasjonsteori etc.) og kunnskapselementer som tilhører de ulike fagområdene. I selve termposten (se figur 4) for hvert enkelt begrep framgår norsk og engelsk foretrukket term, synonymer, definisjoner/forklaringer og kontekst. Nederst i skjermbildet angis begrepsrelasjoner i felt som viser overordnet begrep (BC = broader concept), sideordnet- (CC = coordinated concept) eller underordnet begrep (NC = narrower concept), eller andre relaterte begreper (OR = other relations).

Figur 4 NHH Termbase – grensesnitt for prototypen.

Domene- og begrepsfokus er en viktig forutsetning for at basen skal kunne fungere som en læringsressurs. På den måten kan delområder presenteres som begrepsfelt som illustrert i satellittsystemet i figur 5. Figuren viser delområdet *auksjon* innen mikroøkonomi strukturert ut fra en engelskspråklig lærebok (Pindyck & Rubinfeld 2005).

Figur 5 Satellittsystem av begrepsrelasjoner relatert til delområdet *Auksjon*.

Figur 5 gir en oversikt over delområdet *auksjon*, som kan beskrives i form av seks underordnede inndelingskriterier, inkludert *auksjons-situasjon* («auction situation»), *auksjonsmarked* («auction market»), *agent* («agent»), *betingelse* («condition»), *bud* («bid») og *auksjonsartikkel* («auction item»).

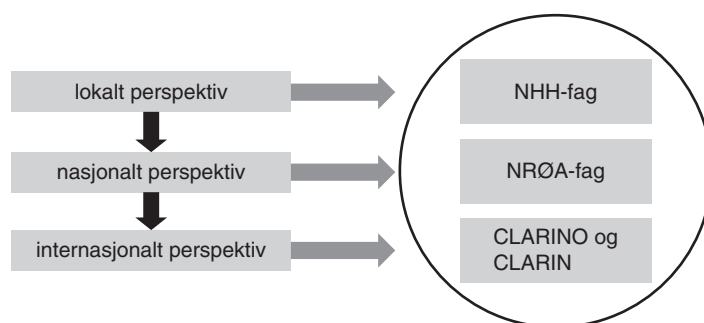
Mange av de økonomisk-administrative fagområdene har en relativt kulturnøytral begrepsbase (i motsetning til f.eks. juridiske fagområder), noe som gjør det mulig å speile begrepssystemer og -relasjoner i ulike språkkulturer, slik som norsk og engelsk. Eksempler kan være grunnleggende begreper innen *organisasjonsteori*, *markedsføring* eller *regnskap*.

Basen er elektronisk tilgjengelig via internett, med fri lesetilgang for brukerne. Siden termbasen er begrepsbasert, og ikke for eksempel basert på alfabetisk systematisering (selv om alfabetiske lister kan genereres), kan den utvides til både flere domener og språk etter behov. Flere kan også registrere i basen samtidig, og ulik redigeringstilgang kan gis til forskjellige brukergrupper og i ulikt omfang, alt etter behov. Rutiner for innmelding av data/kommentarer i termbasen gjennom en meldingstjeneste er en viktig funksjon som allerede er implementert. Slik kan innspill fra brukerne av basen fanges opp umiddelbart.

Fra nasjonalt til internasjonalt perspektiv

I tillegg til at det har blitt et stadig sterkere fokus på språkplanlegging i Norge, som diskutert ovenfor, blir det også arbeidet med å utvikle terminologiressurser slik som *Den grønne ordboka* (Kerner 2008), brannfaglig terminologi (Liebe 2008), samfunnsøkonomisk terminologi (Hjelmbrekke 2008), osv. Både brukere av terminologi og terminologiutviklere har interesse av at det som finnes av eksisterende terminologiressurser, blir tatt vare på og gjort tilgjengelig. Søking i mange ulike databaser, med mange ulike grensesnitt og brukertilganger, er både tungvint og tidkrevende. Gjennom prosjektet *Clarinoterm*³ er derfor målet å bygge ut en bred terminologisk infrastruktur for norsk bestående av kvalitetssikrede terminologiske ressurser som er fritt tilgjengelige via én felles internettbasert portal. En viktig motivasjon for prosjektet er å få etablert en infrastruktur for begrepsmessig harmonisering og enhetlig terminologibruk i Norge. Ved at denne infrastrukturen gjøres

tilgjengelig for forskere, studenter og samfunnet for øvrig, vil portalen kunne bli en viktig ressurs for norske forskningsmiljøer som i stadig større grad jobber på tvers av institusjoner, fagmiljø og nasjonale grenser i både interdisiplinære og transdisiplinære prosjekter. *Clarinoterm* inngår i et større nasjonalt prosjekt CLARINO (Common Language Technology Infrastructure Norway, <http://clarin.b.uib.no/>), som er Norges bidrag i ESFRI-prosjektet CLARIN (Common Language Technology Infrastructure, www.clarin.eu). CLARIN er et europeisk initiativ for å skape, koordinere og gjøre språk- og språkteknologiressurser tilgjengelige på tvers av språk- og landegrenser. Slik vil *Clarinoterm* kunne kobles sammen med andre tilsvarende infrastrukturer i andre land. Et eksempel kan være *Clarinoterm*s «søsterprosjekt» *Rikstermbanken*, som allerede er etablert av *Terminologisentrum TNC* i Sverige (www.rikstermbanken.se/). Lignende prosjekter er nå også i gang både i Danmark og Finland (henholdsvis *DanTermBank* og *Vetenskapstermbanken*).

Figur 6 En skisse til nasjonalt og internasjonalt terminologisamarbeid.

I figur 6 er økonomisk-administrative fag og NRØA vist som et eksempel på løsning. En fullstendig utbygget nasjonal infrastruktur for norsk fagspråk vil imidlertid måtte

omfatte alle fagområder og -miljø som er aktive innen forsknings- og utredningsarbeid i Norge. Videre vil det, som nevnt, være et mål å sørge for kompatibilitet og harmonisering av ressursene på tvers av språk- og landegrensene gjennom, for Norges del, CLARINO (inkludert *Clarinoterm*) og CLARIN.

Oppsummering

Tema for artikkelen har vært hvordan en kan ivareta norsk fagspråk i høyere utdanning samtidig som institusjonene har som mål å bli stadig mer internasjonale. Innledningsvis har bakgrunnen for denne målkonflikten mellom internasjonaliseringen av institusjonene, som implisitt medfører mer engelsk, og institusjonenes eksplisitte forpliktelse til å ivareta norsk fagspråk blitt presentert. Videre har begrepene *domenetap* og *parallelspråklighet*, slik disse defineres i den norske språkpolitiske debatten, blitt diskutert. Til sist har jeg kort fokusert på i hvilken grad språkholdninger kan ha en forsterkende effekt på domenetapsprosessen.

Deretter har jeg presentert resultatene fra en korpusbasert undersøkelse av termdanning i norske aviser med henblikk på finasterminologi, hvor et mål har vært å undersøke i hvilken grad det utvikles nye norske termer for fenomener som i stor grad diskuteres internasjonalt og i engelsk språkdrakt. Studien har vist at det finnes norske termer for stort sett alle begrepene. Det synes dermed å være et godt tilfang av neologismer eller nyord. Alle variantene ser ut til å vedvare i bruk gjennom hele analyseperioden (2007–2010), men det ser ikke ut til å være en utvikling i retning av at norske termer som dannes, blir mer frekvente, eller at norsk stavemåte vinner terreng. Analysen i perioden 1998–2011 understøtter dette: anglisismer, hybridtermer og eventuelle norske avløserord eksisterer side om side. Analysen av utviklingen over tid har imidlertid vært så pass snever at en ikke kan konkludere sikkert om hvordan fagspråket påvirkes av engelsk. Et neste steg i arbeidet vil derfor være å utvide analysen til andre domener for å se om situasjonen er spesiell for finans, eller om dette er en generell situasjon for norsk fagspråk.

For finans eksisterer det ingen «ytre» språkplanlegging i regi av språkmyndigheter og heller ingen «selvstyrt» språkplanlegging innad i fagmiljøet. Et aktuelt språkpolitisk spørsmål blir derfor om en vil velge å komme med anbefalinger, prøve å normere fagspråket, eller la språkutviklingen leve fritt. Resultatene taler uansett for at det er behov for språkplanlegging og etablering av en infrastruktur for å samle inn og formidle terminologi når den blir utviklet – altså på et tidspunkt når begrepene fremdeles er av stor allmenn interesse.

Til sist har jeg presentert en skisse til hvordan en først kan arbeide institusjonelt med termbaseutvikling, og etter hver nasjonalt for å videreutvikle og ivareta parallellspråklig terminologi på norsk og engelsk for å motvirke domenetap i høyere utdanning. Dette kan for eksempel skje gjennom *Clarinoterm*-prosjektet, som er et initiativ til å bygge en nasjonal terminologisk infrastruktur som kan innlemmes i både et nordisk og europeisk samarbeid som en ressurs i CLARIN.

Om forfatteren

Marita Kristiansen er dr.art og førsteamanuensis ved Institutt for fagspråk og interkulturell kommunikasjon, Norges Handelshøyskole (NHH).

E-post: marita.kristiansen@nhh.no

Noter

- ¹ www.sprakradet.no/nb-NO/Toppmeny/Aktuelt/Ideseminar-om-norsk-fagsprak-i-universitets--og-hogskolesektoren/
- ² www.uia.no/no/portaler/aktuelt/nyhetsarkivet/5._oktober_-_den_internasjonale_laererdagen
- ³ www.nhh.no/en/research---faculty/departments-of-professional-and-intercultural-communication/current-research-projects/clarino.aspx

Litteratur

- Airey, John 2009: *Science, Language and Literacy. Case Studies of Learning in Swedish University Physics*. Acta Universitatis Upsalien-sis. Uppsala Dissertations from the Faculty of Science and Technology 81. Uppsala. <http://publications.uu.se/theses/abstract.xsql?dbid=9547> (15. april 2012).
- Anderman, Gunilla & Margaret Rogers 2005: *In and Out of English: For Better, For Worse?* Buffalo: Multilingual Matters.
- Andersen, Gisle 2012: A corpus-based study of the adaptation of English import words. I: Andersen, Gisle (red.), *Exploring Newspaper Language. Using the Web to Create and Investigate a Large Corpus of Modern Norwegian*. Amsterdam: John Benjamins, 157–192.
- Bologna Declaration of 19 June 1999. http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/990719BOLOGNA_DECLARATION.PDF (18. januar 2012).
- Bordvik, Målfrid & Ane Børhaug. 2010: Statoil dropper norsk. *Aftenposten* 23. april 2010. <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article3620635.ece>, (20. april 2012).
- Bukve, Trude 2012: Ei undersøkning av finansterminologi nytta i undervisning og formidling. Ikke-publisert masteroppgave, Universitetet i Bergen.
- BusinessDictionary.com. <http://www.businessdictionary.com/definition/> (12. juli 2011).

- Clarinoterm. <http://www.nhh.no/en/research--faculty/department-of-professional-and-intercultural-communication/current-research-projects/clarino.aspx> (26.april 2012).
- DanTermBank. <http://www.cbs.dk/en/Research/Departments-Centres/Institutter/IBC/Menu/Forskningsprojekter/Research-Projects/DanTermBank>
- Gagne, Robert M. 1977: *The Conditions of Learning*. New York: Holt/Rinehart/Winston.
- Graedler, Anne-Line 2004: Modern loanwords in the Nordic countries. Presentation of a project. *Nordic Journal of English Studies*, 3(2), 5–22.
- Guldbrandsen, Pål, Torben V. Schroeder, Josef Milerad & Magne Nylenna 2002: Skjerm eller papir, morsmål eller engelsk: Når husker skandinaviske leger best hva de har lest? *Tidsskrift for Norsk Lægeforening*, 17/2002, 122, 1646–1648.
- Haberland, Harmut 2009: English – The Language of Globalism? *Rask*, 2009(30), 17–45.
- Harder, Peter 2008: Hvad er parallelsproglighed? http://cip.ku.dk/om_parallelsproglighed/oversigtsartikler/om_parallelsproglighed/hvad_er_parallelsproglighed/ (30. juli 2012).
- Hellekjær, Glenn-Ole 2005: The Acid Test: Does Upper Secondary EFL Instruction Effectively Prepare Norwegian Students for the Reading of English Textbooks at Colleges and Universities. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Hellekjær, Glenn-Ole 2010: *Språkmakt og avmakt: bruk av og behov for fremmedspråk i statsforvaltningen*. (Fokus på språk, 25.) Halden: Fremmedspråksenteret.
- Hjelmbrekke, Sigbjørn 2008: Av studentar, for studentar. Produksjon av små ordlister, dømme frå samfunnsøkonomi. I: Hoel, Jan (red.), *Nordterm 15. Kunnskap og fagkommunikasjon*. Norge: Språkrådet. 94–97.
- IFRS.org, <http://www.ifrs.org/Home.htm> (2. mai 2012).
- Innselset, Kai, Marita Kristiansen & Kari Øvsthus 2008: Looking back to move forward. Challenges related to deceitful parallel texts and slippery terms. I: Dahl, Trine, Jan Roald & Ingrid Simonnæs (red.), *Festskrift for Magnar Brekke*. (Synaps 21/2008). Bergen: Norges Handelshøyskole. 73–90.
- Jensen, Christian, Lars Stenius Stæhr & Jacob Thøgersen 2009: *Underviseres holdninger til engelsk som undervisningssprog – en spørgeskemaundersøgelse på Københavns Universitet*, http://cip.ku.dk/pdf/publ/Underviseres_holdninger_til_engelsk_som_undervisningssprog.pdf/ (3. november 2009).
- Jusstorget.no. http://www.jusstorget.no/dictionary/dictionary_word.asp?Word=Egenhandler (25. mai 2011).
- K7 Bulletin. 2010: 47/3. <http://www.nhhs.no/LinkClick.aspx?fileticket=KhuIv0fyoco%3d&tabid=5125&mid=9868&language=nb-NO>
- Karlgren, Jussi & Preben Hansen 2003: Cross-language relevance assessment and task context. I: Peters, Carol, Martin Braschler, Julio Gonzalo & Martin Kluck (red.), *Advances in Cross-Language Information Retrieval. Third Workshop of the Cross-Language Evaluation Forum, CLEF 2002*. (Lecture Notes in Computer Science 2785.) Berlin/Heidelberg/New York: Springer Verlag. 383–391.
- Kerner, Karl 2008: Gresset er alltid grønnere på den andre siden. Erfaringer fra oppbygging av en flerspråklig termbase. I: Hoel, Jan (red.), *Nordterm 15. Kunnskap og fagkommunikasjon*. Norge: Språkrådet. 113–116.
- Kristiansen, Marita & Gisle Andersen 2012: Corpus approaches to neology and their relevance for dynamic domains. *Neologica*, 6/2012, 43–62.
- Kristiansen, Marita 2009: Language planning in higher education. The case of microeconomics. I: Heine, Carmen & Jan Engberg (red.), *Reconceptualizing LSP*. Online proceedings of the XVII European LSP Symposium 2009. Aarhus. 1–13. <http://www.asb.dk/fileadmin/www.asb.dk/isek/kristiansen.pdf>.
- Kristiansen, Marita 2011: Domain dynamics in scholarly areas. How external pressure may cause concept and term changes. I: Temmerman, Rita & Marc Van Campenhoudt (red.), *The Dynamics of Terms in*

- Specialized Communication. An Interdisciplinary Perspective. (Terminology, 17(1), special issue). 30–48.*
- Kristiansen, Marita 2012a: Financial jargon in a general newspaper corpus. I: Andersen, Gisle (red.), *Exploring Newspaper Language. Using the Web to Create and Investigate a Large Corpus of Modern Norwegian*. Amsterdam: John Benjamins. 257–283.
- Kristiansen, Marita 2012b: Using web-based corpora to find Norwegian specialised neologisms. *Communication and Language at Work – Bridging Theory and Practice*, 1/2012, 10–19.
- Kristiansen, Tore & Lars S. Vikør 2006: *Nordiske språkhaldningar. Ei meningsmåling*. Oslo: Novus forlag.
- Kulturdepartementet. 2012: Utredning om litteratur- og språkpolitiske virkemidler. Oslo: Kulturdepartementet. http://www.regjeringen.no/upload/KUD/Kulturvernnavdelingen/Rapporter_Utredninger/Utredning_om_litteratur-og_spraakpolitiske_virkemidler_2012.pdf (20. april 2012).
- Kvalitetsreformen 2002: http://www.regjeringen.no/en/dep/kd/tema/hoyere_utdanning/kvalitetsreformen.html?id=1416 (12.03.2012)
- Laurén, Christer, Johan Myking & Heribert Picht 2005: Språk, domene og domenedynamikk. Nordterm 12. Terminologisk smörgåsbord. Publikation från Nordtermkonferensen i Visby 11–14 juni 2003, Visby, Sverige. 54–68.
- Liebe, Guttorm 2008: Norsk brannfaglig terminologi under utvikling. I: Hoel, Jan (red.), *Nordterm 15. Kunnskap og fagkommunikasjon*. Norge: Språkrådet. 152–161.
- Lind, Åge & Einar Hansen 2010: *Norsk-engelsk økonomisk-juridisk ordbok*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.
- Monsen, Norvald 2010: Public sector accounting: Democratic control of public money by using administrative cameralistics. *International Journal of Governmental Financial Management*, 10(1), 20–34.
- Navigea.no, <https://www.navigea.no/Strukturerte-produkter/> (20. april 2012).
- NIFU STEP. 2009: Masterprogrammer på engelsk i Norge. I bredde og nisjer. Rapport nr. 36/2009 http://www.nifustep.no/norsk/publikasjoner/masterprogrammer_paa_engelsk_i_norge (3. november 2011).
- Norsk avis-korpus, <http://avis.uib.no/> (10. mars 2012).
- Norsk i hundre!, http://www.sprakrad.no/upload/9832/norsk_i_hundre.pdf. (15. april 2012).
- Oslo Finans, <http://www.oslofinans.no/om-hedgefond> (20. april 2012).
- Ot.prp. nr. 71 (2008–2009) Om lov om endring i lov 1. april 2005 nr. 15 om universiteter og høyskoler. Oslo: Kunnskapsdepartementet. <http://www.regjeringen.no/templates/Odelstingsproposisjon.aspx?id=556333> (2. mai 2012).
- Pindyck, Robert S. & Daniel L. Rubinfeld 2005: *Microeconomics*. New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Regjeringen.no, http://www.regjeringen.no/en/dep/kd/tema/hoyere_utdanning/kvalitetsreformen.html?id=1416 (20.04.2012).
- Saarinen, Tania 2011: Nordisk syntes. Preliminära resultat av utredningen om den språkutbildningspolitiske situationen vid högskolorna i deltagarländerna. Foredrag gitt på konferansen *Synlig politik – osynligt språk*. Helsinki, Finland, 4. november 2011.
- Saarinen, Tania 2012: Internationalization of Finnish higher education – is language an issue? *International Journal of the Sociology of Language*, 2012(216), 157–173.
- St.meld. nr. 35 (2007–2008) Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk. Oslo: Kulturdepartementet. <http://www.regjeringen.no/pages/2090873/PDFS/>

- STM200720080035000DDDPDFS.pdf.
- Store norske leksikon, <http://www.snl.no/shortsalg> (25. mai 2011).
- Söderlundh, Hedda 2004: Lika bra på engelska? En undersökning av hur studenter i Sverige förstår kurslitteratur på svenska respektive engelska. *Språk och stil*, 14, 137–165.
- Thorburn, Karin S. 2011: *The language quandry*. <http://blogg.nhh.no/focus/?author=11> (16. april 2012).
- UHR.no, http://www.uhr.no/ressurser/temasider/sprakpolitisk_plattform (15. april 2012).
- Universitets- og høyskoleloven. Lov av 1. april 2005 nr. 15 om universiteter og høyskoler. http://www.lovdata.no/cgi-wift/wiftldles?doc=/app/gratis/www/docroot/all/nl-20050401-015.html&emne=LOV*%20%2b%20OM*%20%2b%20HØY-SKOLER*&& (12. mars 2012).
- Vetenskapstermbanken i Finland, <http://tieteentermipankki.fi> (4. mai 2012).
- Wikipedia.org, <http://no.wikipedia.org/wiki/Blankosalg> (26. april 2012).

Monica Londen och Jan-Ola Östman

Helsingfors universitet

Ambivalens och ansvar: domänförlust som implicit process vid ett tvåspråkigt universitet*

Sammanfattning

Studien fokuserar underliggande och implicita processer som påverkar svenskans användardomäner inom tvåspråkiga Helsingfors universitet, dess fakulteter, institutioner, administration och bland såväl undervisningspersonal som studenter. Studien visar att tvåspråkigheten fungerar väl på många områden inom universitetet, men den lyfter även fram en rad områden där svenskan kommer i kläm. Universitetets tvåspråkighet fungerar i många avseenden parallellspråkigt och framtiden för universitetet ser ut att bli alltmer trespråkig. Teoretiskt diskuteras begreppen domän, ansvar och ambivalens: många universitetsbeslut karakteriseras av en viss ambivalens där det blir oklart hur universitetets styrdokument konkret ska tolkas i relation till svenskans ställning. Detta knyter i sista hand an till ansvar – inte i första hand till det formella ansvaret, utan till frågan om vem som upplevs ha eller bör ta det konkreta ansvaret för att universitetet fortsättningsvis ska vara tvåspråkigt på finska och svenska.

Nyckelord: domänförlust, ansvar, ambivalens, finlandssvenska, universitetsutbildning

Inledning och målsättning

Även om Schmidt-Rohr anses vara den som först introducerade begreppet *domän* i språkvetenskaplig forskning (se speciellt Schmidt-Rohr 1933; Haberland 2008) är det Fishmans (1971, 1972) vidareutveckling och precisering av begreppet inom språksociologin som etablerade det som ett metodologiskt verktyg. För att få ett bättre grepp om och en djupare förståelse av de språkval som görs i två- och flerspråkiga miljöer införde han variabeln domän som ett tillägg till etablerade sociolingvistiska variabler som ämne, samtalspartner, situation och miljö. Domäner var »institutional contexts and their congruent behavioral co-occurrences« (Fishman 1972:441), dvs. inte bara institutioner som

sådana eller ens de institutionella kontexterna i sig – t.ex. familj, vänskap, religion, utbildning, arbete, lekplats, litteratur, media, militär, domstol, administration – utan även de beteenden som är karakteristiska för och kongruenta med dessa institutionella kontexter.

Begreppet domän ansågs speciellt tillämplbart i Norden på 1990-talet när målprogram för de nordiska språken började ta form. Sålunda ansågs engelska ord, fraser och strukturer i sig inte vara ett hot mot de lokala språken i Norden utan de verkliga hoten sågs uppstå om de lokala språken förlorar domäner till engelskan. Man var överens om att man bör fokusera och motarbeta eventuella *domänförluster*. Som rent sociolingvistiskt undersökningsobjekt är detta lovvärt, men om vi i språksociologins anda önskar att en språklig analys även ska kunna få tillämpning som intervention och – i detta fall – arbeta för att domänförluster ska undvikas, är det förvånande att själva processen för *hur* domäner »förloras« väckt så lite uppmärksamhet.

I den här studien fokuserar vi de underliggande och implicita processer som påverkar svenskans användardomäner inom tvåspråkiga Helsingfors universitet, dess fakulteter, institutioner, administration och bland såväl undervisningspersonal som studenter. Liksom andra universitet med strävan efter internationell erkänsla måste även Helsingfors universitet navigera mellan att tillfredsställa de lokala, finländska krav som ställs på »det bästa« allround-universitetet i Finland och den engelskspråkiga synlighet (kurser, program, konferenser, publikationer) som krävs för att universitetet ska klättra allt högre på de internationella rankinglistorna. De argument som universitet använder sig av i denna balansgång motsvarar i stort sett de argument som andra universitet i samma situation använder. Det som är lite mera speciellt med Helsingfors universitet är däremot att det är ett tvåspråkigt universitet med finska som majoritetsspråk, som förvaltningsspråk och som administrativt språk.¹ Svenskan, det andra lagstadgade språket, får i realiteten en mer undanskymd ställning i diskussioner om balansgången mellan det internationella (engelskan) och det lokala (främst finskan). I och med att svenskans utrymme – som minoritetsspråk vid universitetet – är mindre, är en undersökning av detta språks ställning praktiskt mer överkomlig. De faktorer som påverkar »domänförlorandet« som process kan genom en undersökning av vad som sker med svenskan illustreras och särskådas i detalj. Sålunda fokuserar vi svenskan i denna studie.

Vi analyserar svenskans ställning vid Helsingfors universitet i relation till finskan och till engelskan via en rad fallstudier. Vi visar dels att universitetet har en fungerande tvåspråkighet som i många avseenden fungerar parallellspråkigt och där framtiden för universitetet ser ut att bli alltmer trespråkig, dels lyfter vi fram en rad områden där svenskan kommer i kläm. Via dessa fallstudier visar vi hur domäninskränkningar i relation till finskan och engelskan sker och varför dessa kan äga rum.

Vi lyfter speciellt fram begreppet *ambivalens* och det därtill hörande *ansvar*. Med *ambivalens* avser vi oklarheter vad gäller olika aktörers avsikter. Många universitetsbeslut karakteriseras av en *ambivalens* där det förblir oklart hur universitetets uttryckta strategier konkret ska tolkas i relation till svenskans ställning. Detta knyter an till ansvar – inte i första hand till det formella, juridiska ansvaret, utan till frågan om vem som upplevs ha eller bör ta det konkreta, ofta moraliska ansvaret för att universitetet fortsättningsvis ska vara tvåspråkigt på finska och svenska.

Vi operationaliserar dessa frågor om domäner, ansvar och *ambivalens* induktivt: vi tar specifikt tvåspråkigheten i Finland som utgångspunkt och vi tar dessutom öppet ett finlandssvenskt perspektiv. För att komma åt de implicita processer (i termer av ansvar och *ambivalens*) som styr det som sker vid universitetet är det nödvändigt att utöva en viss dos av deltagande observation. Även om vi båda arbetar vid Helsingfors universitet är den syn på och tolkning av förhållandena just därför ett viktigt perspektiv på hur man mer generellt kan förstå det som sker. Det induktiva perspektivet kompletteras med en rad statistik och intervjuer med nyckelpersoner vid universitetet. Metodologiskt kan studien karakteriseras som en utvidgad form av triangulering: för att komma åt de komplexa processer som implicit styr aktiviteter vid Helsingfors universitet är det viktigt att använda flera olika metoder för att på ett informerat sätt närma sig språksituationen vid universitetet. Vi använder närläsning av styrdokument och av statistiska data, kvalitativ analys av forskningsintervjuer, samhällsvetenskaplig diskursanalys (i synnerhet innehållsanalys) samt systematisk observation av processer kring svenskt språkbruk vid universitetet. Olika utkast av artikeln har dessutom sänts för sakkontroll till universitetsanställda på olika nivåer, inklusive till universitetets rektor.

Med denna metodtriangulering och våra fallstudier vill vi ge ett vidare perspektiv på och en djupare förståelse av de processer som mer generellt rör språkliga domäner och eventuella domänförluster.

Domäner

I diskussioner kring de nordiska målprogrammen ses en domänförlust ha ägt rum när språkbrukare inte längre kan använda ett tidigare gångbart språk i en viss situationell kontext, i en viss genre. (Se t.ex. diskussionen i Tandefelt 2003, speciellt s. 82–83.) Den här användningen av domän och domänförlust har dock ställvis fått mycket kritik under de senaste 20 åren (jfr Preisler 2008, Haberland 2008). I denna kritik har speciellt framkastats att vi i dag lever i ett mycket heterogent samhälle (jfr begreppet *superdiversitet*, t.ex. Blommaert & Rampton 2011) som till sin natur kräver mer dialogiskt, multimodalt och plurilinguallt orienterade alternativ som förklaringsgrund. Och eftersom domäner till sin natur är samhälleliga konstruktioner – som institutioner, som situationella kontexter och som genrer – är de föränderliga och manipulerbara. Inom språkforskningen har begreppet domänförlust i Norden även kritiserats för att ha använts primärt för politiska snarare än språkvetenskapliga ändamål och det har påpekats att efterleden *-förlust* implicerar att ett språk har (haft) en domän – men språkvetenskapligt sett är en domän inte ett särdrag hos ett språk. (Jfr Simonsen 2002, Haberland 2008.) Preisler (2008) har även argumenterat för att man måste hålla de två akademiska domänerna undervisning och forskning åtskilda: det är endast i relation till den senare som de lokala språken har upplevt en förlust. Dessutom kan tilläggas att begreppet domänförlust kan användas och förstås från olika perspektiv: som vetenskapliga, analytiska abstraktioner och ur individens, gruppens, eller en organisations synvinkel. Och, sist men inte minst, oavsett begreppets teoretiska tydlighet har det fått en viktig folklingvistisk status som förklaringsmodell för gemene man och kvinna för vad som sker i vårt senmoderna samhälle.

Trots en rad teoretiska invändningar och de ställvis något oklara definitionerna av begreppen domän och domänförlust har dessa således blivit konkreta verktyg i språksociologisk analys och vi ser dem som mycket användbara i relation till språksituationen vid Helsingfors universitet. Om det anges i universitetslagen i Finland (558/2009) att

Helsingfors universitet är tvåspråkigt, med samma rättigheter för finsk- och svenskspråkiga, så bör svenskan (även juridiskt) ha sin beskärda del av den allmänna vetenskapsdomänen (som inkluderar forskning och undervisning) vid Helsingfors universitet. Eftersom svenskspråkiga vid Helsingfors universitet bör ha tillgång till denna vetenskapsdomän vid universitetet, är det dessutom önskvärt att universitetets universitetspolitik ständigt underkastas en gedigen språkpolicy-diskussion. Domäner må vara sociala konstruktioner, men huruvida man har tillgång till dem eller inte är en reell och dessutom en juridisk fråga. I Fishmans klassiska studier om språkliga domäner förknippas domäner dessutom direkt med dominansförhållanden. Även detta kan tillämpas i analysen av Helsingfors universitets språksituation med ett majoritetsspråk (finskan), ett minoritetsspråk (svenskan) och ett globalt språk (engelskan). Att ett språk förlorar en domän betyder således att dess talare förlorar tillgången till denna domän på detta språk. Institutionellt sett kan detta tolkas så att om ett språk inte används i en domän det har till uppgift att tillgodose (här: universitetsutbildning), har det förlorat denna domän. Universitetet kan då inte längre erbjuda tjänster (här: utbildning) på språket i fråga.

Snarare än att överge begreppet vill vi här försöka tränga djupare in i problematiken kring språkliga domäner. Men vi ser på domänvinster och -förluster som processer snarare än som resultat och vi vill undersöka vilka orsaksförhållanden som omger dessa processer.

Vårt dynamiska studieobjekt är den domän som karakteriserar svenskans ställning och användning vid Helsingfors universitet. Även om våra exempel, analyser och diskussioner rör konkreta institutioner, fakulteter och personer, är vi mindre intresserade av hur den svensk- eller tvåspråkiga domänen ser ut t.ex. vid en viss institution än hur svenskan klarar sig vid det tvåspråkiga Helsingfors universitet mer generellt.

Akademiska aktiviteter så som diskussioner och undervisning är språkligt sett sällan enhetliga processer som kan definieras på förhand vad gäller de språk som ska användas. Olika situationer kräver ofta samtidigt många olika språkliga varieteter; olika personer, dvs. olika samtalsparter, kräver olika språkstilar; olika tidpunkter (på dygnet, i veckan) kräver olika grepp; och olika organisationer och aktiviteter kräver (ofta samtidigt många) olika genrer. Att kunna konstatera – eller

att ens inse – att en domän förlorats till förmån för en annan varietet eller ett annat språk är därför också svårt. Speciellt i språksamhällen som per definition kräver tillgång till flera språk eller varieteter är det svårt dels att se var gränserna går för olika domäner (och om det överhuvud taget finns gränser), dels att inse att, om och när en domän börjar byta sitt/sina prototypiska språk. Men samtidigt är det just denna ambivalenta osäkerhet om huruvida något över huvud taget sker, som gör att (språk)förändringar äger rum, t.o.m. att förändringar implicit och för strategiska ändamål kan tvingas fram.

Hur kan vi då se på de språkliga förändringarna i universitetsvärlden i Finland när domänerna inte är kategoriska antingen/eller-domäner, utan dynamiska, anpassande, amöbaliknande och endast prototypiskt definierbara?

Om svenskan i Finland

Finland har två nationalspråk, svenska och finska. Svenskan har ett befolkningsunderlag på lite över 5 %. Speciellt svenskspråkiga som bor på större orter är ofta tvåspråkiga (med svenska och finska som sina språk) och många barn växer upp i tvåspråkiga hem. Även om tvåspråkighet är ett mångfacetterat begrepp som kan definieras på olika sätt beroende på vilken delaspekt av tvåspråkigheten man fokuserar (jfr Hyldenstam & Stroud 1991, Skutnabb-Kangas 1981) fördjupar vi oss inte här i vad tvåspråkighet innebär på individnivå. I denna studie syftar begreppet tvåspråkiga familjer på familjer där ena föräldern talar svenska och den andra finska och barnet växer upp med två modersmål. Med tvåspråkiga studenter avses här sådana studenter som har modersmålsfärdigheter, i såväl tal som skrift, i både svenska och finska oberoende av om tvåspråkigheten är resultatet av att ha vuxit upp med två språk inom familjen, då även en s.k. dubbel kulturidentitet skapas, eller resultatet av kamratrelationer och fritidssysselsättningar på finska för elever från svenskspråkiga hem.

Situationen i Svenskfinland i relation till eventuella domänförluster till engelskan måste alltid ses i förbindelse med svenskans status i relation till majoritetsspråket finska. Även om engelskan tränger på och har blivit det snart sagt helt dominerande språket inom (forskningen inom) en rad vetenskapliga forskningsgrenar och även om populärkul-

turen är starkt påverkad av den angloamerikanska kulturen, är frågan om domänförlust för svenskan i Finland inte bara en fråga om vem som vinner eller till vilket språk domänförlusten sker, utan om en ständig och komplex omorganisering av svenskans förhållande till andra språk.

Den tvåspråkiga verklighet som de flesta finlandssvenskar lever i – såväl inom hemmet som i arbetslivet och samhället överlag – kan inte bortses ifrån i diskussioner kring eventuella domänförluster. Vi kan notera att andelen tvåspråkiga familjer markant har ökat under de senaste årtiondena; i dag kommer omkring 90 % av eleverna i en del svenska skolor i Helsingforsregionen från tvåspråkiga hem (se Gripenberg 2000). Samtidigt måste vi komma ihåg att de flesta tvåspråkiga skoleleverna och universitetsstudenterna är mycket flexibla i sin språkanvändning. Universitetslektor Åsa Mickwitz, som är språkstöd vid Helsingfors universitets Språkcentrum², uttrycker det på följande sätt i en intervju den 13 april 2012:

det här [att »språket gungar«, att studenterna inte har »den där känslan för hur dom ska uttrycka sig«] tycker jag [...] inte har ett samband med att dom är tvåspråkiga eller har en stark finska [...] utan det här finns också hos dem som har svenska som modersmål och inte har [...] finskan i bakgrunden. Det finns liksom en myt om [...] att tvåspråkighet är en orsak till [...] att man inte presterar bra på svenska. Alltså: har man en stark finska, presterar man dåligt på svenska. Men det är inte alls så – som jag upplever [...] det.

Denna flexibilitet kan i förlängningen leda till en utvecklad metakognitiv förmåga (Mueller Gathercole 2011) som i sin tur bl.a. stöder lärandet. Som exempel på flexibel språkanvändning kan nämnas finlandssvenska elevers resultat i de internationella PISA-undersökningarna. Elever i svenska skolor som främst eller enbart talar finska hemma presterar visserligen lite sämre än de elever som talar mest eller enbart svenska hemma (Harju-Luukkainen & Nissinen 2012). Men de starkt tvåspråkiga eleverna skulle klara av PISA-proven lika bra på *såväl* svenska *som* finska, vilket i sig är anmärkningsvärt (Heidi Harju-Luukkainen, personlig kommunikation 2011).

Frågor som berör tvåspråkighet är ständigt aktuella i Svenskfinland och debatten om nationalspråkens och engelskans ställning går ställvis het, speciellt i insändarspalterna i dagstidningarna och i olika dis-

kussionsforum på nätet. Många elever i svenska skolor, i synnerhet i finskdominerade miljöer, har svårigheter med svenska ord, fraser och termer i skolan (se Kovero & Londen 2009) och många arbetar aktivt för att hitta lösningar för att trygga svenskans framtid i Finland. Som exempel kan nämnas forsknings- och utvecklingsprojektet Skolspråk som leds av Anna Slotte-Lüttge vid Åbo Akademi och Jan Hellgren vid Utbildningsstyrelsen. Projektet arbetar fram skolspecifika språkstrategier i syfte att medvetet och ämnesövergripande stödja alla elevers språk (<http://www.skolsprak.fi>).

Under de senaste tio åren har olika aspekter (speciellt språkliga särdrag i tal och skrift samt attityder) på svenskans ställning i Finland i relation till finskan och till engelskan debatterats på många håll och inom flera internationella projekt; jfr handlingsprogrammet för svenskan i Finland (Tandefelt 2003), de återkommande språkbarometrarna (Herberts 2004–2008), universitetens språkprinciper, den ständiga debatten om finlandismer och fennicism (för en översikt, se af Hällström-Reijonen 2012), projektet Moderna importord i språken i Norden (se speciellt Mickwitz 2010; Mattfolk 2011a, 2011b), projektet Internordisk språkförståelse (Delsing & Lundin Åkesson 2005) och DYLAN-projektet (se t.ex. Moring m.fl. 2012; DYLAN står för *Dynamique des langues et gestion de la diversité*).

Diskussionen nedan bör således ses i relation till den allmänna debatten om dessa frågor i Svenskfinland och i relation till de övergripande demokratiserings- och globaliseringsprocesserna i dagens Finland. Vad gäller vetenskap kan generellt konstateras att forskningen globalt sett inom naturvetenskaperna, teknologi, ekonomi och medicin helt har övergått till att ske på engelska; den stora frågan är således om det är ändamålsenligt att forskning inom humaniora och samhällsvetenskaperna också bör ske på engelska.

Helsingfors universitet – ett tvåspråkigt universitet

Helsingfors universitet är officiellt tvåspråkigt, med finska och svenska som sina två språk. Helsingfors universitets tvåspråkighet regleras i flera styrdokument, som t.ex. universitetslagen, Helsingfors universitets instruktion (Helsingfors universitet 2009), universitetets strategi (Helsingfors universitet 2012), universitetets språkprinciper (Helsingfors

universitet 2007) och åtgärdsprogrammen för undervisning och studier samt universitetets verksamhetshandbok. Tvåspråkigheten nämns även i fakulteternas egna målprogram och varje fakultet har en (pro)dekan med ansvar för tvåspråkighet. Tjugoåtta professurer vid universitetet är stadgeenligt svenskspråkiga och universitetet har »riksansvar« för de svenskspråkiga utbildningarna i medicin, veterinärmedicin, geografi, juridik, journalistik, socialpsykologi, socialt arbete, farmaci (provisorutbildning) och agroforstvetenskap. Begreppet »riksansvar« har Helsingfors universitet självt myntat: universitetet ansvarar som enda universitet i Finland för att utbilda svenskspråkiga sakkunniga i dessa ämnen. Viktiga delar av det finlandssvenska samhället kommer således att påverkas om svenskan förlorar sitt vetenskapliga fotfäste vid universitetet. Allt detta visar att tvåspråkigheten och undervisning på svenska är av central betydelse för och vid universitetet.

Men vad betyder tvåspråkigheten i praktiken och hur tar den sig uttryck? Vi lyfter här fram en rad fenomen för att illustrera situationen i dag och vi jämför – när detta är möjligt – dagens situation med hur det såg ut för tio eller tjugo år sedan, för att få en uppfattning om vilka förändringar som eventuellt ägt rum.

De svenska läroämnena vid Helsingfors universitet

I Godenhjelm & Östman (u.a.) ges bl.a. en översikt av vad som sägs i olika språkpolicydokument för Helsingfors universitet. Enligt *Språkprinciperna för Helsingfors universitet* från 2007 ska universitetet vara det akademiska flaggskeppet för ett officiellt tvåspråkigt samhälle och flerspråkighet och internationalisering skall ses som en rikedom. Universitetet säger sig ha ett särskilt ansvar för att bevara båda nationalspråken som vetenskapsspråk. Därutöver uppges engelskan ha en central roll för det internationella, men dess ställning ska inte vara alltför dominerande; användningen av andra språk såsom de skandinaviska språken, estniska och ryska uppmuntras. Enligt språkprinciperna anses finska, svenska och engelska vara centrala med tanke på universitetets flerspråkighet, men användningen av andra språk uppmuntras i form av parallellspråkighet och mångspråkiga studier och arbete på flera språk.

Vidare understryker språkprinciperna att även om engelskan har en erkänt dominerande roll för vetenskaplig publicering, uppmuntras

anställda publicera på de inhemska språken, speciellt inom de områden som representerar nationell bildning och kultur. Godenhjelm & Östman (u.a.) innehåller också en generell kartläggning av publiceringsspråket för doktorsavhandlingar vid Helsingfors universitet. Här ser vi att en överväldigande majoritet av doktorsavhandlingarna vid Helsingfors universitet publiceras på engelska: över 85 % varje år under de senaste tolv åren. Det som är något anmärkningsvärt ur ett domänperspektiv är dock att andelen engelskspråkiga doktorsavhandlingar snarare minskat än ökat under dessa senaste tolv år – år 1999 skrevs 98 % av avhandlingarna på engelska, år 2011 skrevs 85 % av avhandlingarna på engelska. Eftersom antalet avhandlingar generellt har ökat drastiskt – med nästan 400 % – är det klart att variationen i avhandlingsspråk till en del kan förklaras med att fler och »nya« läroämnen får examensrätt på doktorsnivå; dessutom beror resultatet säkert till en del på att många som tidigare skrev en licentiatavhandling numera – på inrådan från läroämnet – går in för att skriva en doktorsavhandling. Men beträffande andelen engelskspråkiga doktorsavhandlingar är utvecklingen dock intressant. Andelen doktorsavhandlingar på finska har ökat stadigt, även om den årliga variationen i procentandel är stor; andelen år 2011 låg på 13 %. Andelen doktorsavhandlingar som skrivs på svenska har också ökat något, även om andelen avhandlingar under de fem senaste åren rör sig kring 1–2 % av alla avhandlingar.

För undervisningsspråket finns det inte (tillförlitlig) statistik som endast gäller Helsingfors universitet. Översikten i Godenhjelm & Östman (u.a.) visar dock att undervisning på främmande språk för grundexamen (exklusive undervisning i språkämnen) räknat i »studiepoäng» (sp, dvs. ECTS) generellt sett har ökat markant i Finland. Under perioden 1996–2009 har antalet erbjudna poäng för studier på främmande språk (i termer av kurser eller studieavsnitt, enligt förefintliga kursbeskrivningar) ökat från ca. 2000 till ca. 5000; antalet studiepoäng som avlagts av studenter för studier på främmande språk har ökat från ca. 11 000 år 1996 till ca. 53 000 år 2009. Eftersom antalet studenter ökat avsevärt under dessa år, kan siffrorna inte anses vara speciellt drastiska. Men om vi ser lite närmare på de olika ämnesområdena i relation till erbjudna studiepoäng, märker vi en mycket större skillnad: speciellt inom tekniska och ekonomiska vetenskaper har antalet erbjudna studiepoäng på främmande språk ökat under tids-

perioden – från under 1000 till ca. 6000. Inom naturvetenskaper och humaniora har det skett en ökning med ca. 2000 studiepoäng, och även inom samhällsvetenskaperna har ökningen varit ca. 1000 studiepoäng. De övriga ämnesområdena har inte lika tydligt utökat sitt utbud av studiepoäng för studier på främmande språk.

Det som är speciellt intressant i dessa siffror är hur mycket antalet erbjudna studiepoäng (dvs. i praktiken kurser och studieavsnitt) på främmande språk har ökat inom det humanistiska vetenskapsområdet. Det ökade utbudet har också inneburit att allt fler studiepoäng avlagts på främmande språk inom humaniora. Humanister har för vana att skylla på naturvetenskaperna för engelskans allt starkare ställning; de siffror vi har visar däremot att det *de facto* är inom humaniora som en av de största förändringarna i den här riktningen skett under senmodern tid.

Ambivalens och ansvar i praxis

För att få en mångsidig och detaljerad syn på den verkliga språksituationen – språkpraxisen – vid Helsingfors universitet har vi dels intervjuat personer som står i daglig, nära kontakt till svenskan, dels analyserat kursbeskrivningar för olika studieavsnitt, dels helt konkret noterat en rad aktiviteter som sker vid universitetet. Det vi rapporterar nedan ska således primärt ses som en kartläggning av hur situationen upplevs på några håll inom universitetet.³

Det finns många odelat positiva aspekter som gäller svenskans ställning vid Helsingfors universitet. Universitetet har en administrativ enhet för svenska ärenden som koordinerar arbetet med tvåspråkighet vid universitetet och som fungerar som sekretariat för Svenska verksamhetsnämnden, som i sin tur enligt universitetslagen har till uppgift att samordna och utveckla den svenskspråkiga undervisningen och den forskning som är anknuten till den. Svenska verksamhetsnämnden leds av en av prorektorerna och består av representanter för alla fakulteter och för Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet (SSKH) samt av representanter för andra viktiga aktörer inom det akademiska, såsom studentkåren.

Språk är viktiga i den finländska universitetsutbildningen, så även de nationella språken finska och svenska. Därför ingår språkprov som

obligatoriska delar av kandidatexamen och magisterexamen och var och en som önskar en examen från universitetet måste avlägga ett mönadsprov i sitt modersmål⁴. Dessutom måste man kunna visa sin språkfärdighet (ofta genom prov) i det andra nationella, inhemska språket samt i engelska, och inom vissa utbildningsprogram i ytterligare ett främmande språk. Det här kan ses som ett konkret verktyg för universitetet att förvissa sig om att studenterna får basfärdigheter i att kunna förmedla kunskap och bedriva forskning inom sitt läroämne på båda de inhemska språken och dessutom på engelska. I och för sig kan detta också ses som ett explicit uttryck för universitetets önskan att bevara undervisning och forskning i dess läroämnena på de nationella språken.

Vi har också ovan nämnt att universitetet har ett svenskt språkstöd. Detta är en del av en medveten satsning på svenskan från universitetets sida. Vi kan tillägga att det finns ett svenskt magisterprogram (Kultur och kommunikation), medan de flesta andra magisterprogrammen strävar efter att vara engelskspråkiga.

Vi noterar också andra positiva trender, även på en individuell nivå. I tillägg till de traditionella »svenska rummen« (t.ex. institutioner, enheter) vid universitetet där man av hävd alltid pratar svenska, organiseras allt fler »svenska luncher« vid universitetet: finskspråkiga vill tala svenska och vill höra svenska talas. Dels har det här säkert att göra med att de vill höja sin egen kompetens i svenska, men dels kan det också tolkas så att de allmänna färdigheterna i svenska har sjunkit till en sådan nivå att många universitetsanställda (oavsett modersmål) blivit oroliga för svenskans fortlevnad och vill göra sitt för att aktivera och bevara den. Vi noterar också att officiella möten, t.ex. institutionsrådsmöten, numera kan gå på två språk: Finska, finskugriska och nordiska institutionen skapades år 2010 genom en sammanslagning av flera mindre institutioner och alla gick med på att alla talar sitt » eget » språk i alla sammanhang; i praktiken talas finska och svenska på alla administrativa möten. Den så välbekanta skandinaviska receptiva flerspråkigheten sker därför på många håll vid Helsingfors universitet med språkparet finska–svenska.

Just nu arbetas aktivt på att i enlighet med universitetets strategi från år 2012 utöka antalet tvåspråkiga examina vid Helsingfors universitet. Grundidén bakom möjligheten att avlägga en tvåspråkig examen är att studenter ska kunna avlägga en tredjedel av sina studier på det

andra inhemska språket (finska eller svenska) och studenten kan på det sättet få behörighet som tvåspråkig expert inom en rad områden där landet behöver sådan expertis och språkkunskap. (Se vidare Paterlini & Posti 2011.)

Ett bra mått på hur en högskola lever upp till sin ansats att vara tvåspråkig är hur väl de studenter klarar sig i arbetslivet som studerat på det mindre språket. Här klarar sig Helsingfors universitet mycket bra. Enligt en nyss utkommen utredning (Cornér m.fl. 2012) över hur svenskspråkiga magistrar som utexaminerades under åren 2000–2009 placerat sig i arbetslivet visar det sig att endast 1,6 % av dem är arbetslösa, medan motsvarande siffra för samtliga utexaminerade vid universitetet är 3,2 %. Det här är ett mycket bra resultat med tanke på att universitetets uppgift även för den svenska verksamheten är att utbilda människor för de behov som finns i samhället.

Att vara svenskspråkig anställd eller student vid Helsingfors universitet är juridiskt och officiellt entydigt: som svenskspråkig har man samma rättigheter som en finskspråkig person.

Den här bilden av hur väl det finländska, tvåspråkiga utbildningssystemet (inklusive universitetsutbildningen) fungerar är också den bild som gärna presenteras för omvärlden. Man kan då med fog fråga sig om det överhuvudtaget finns några problem. Vi nämner nedan en rad ambivalenta fall för att illustrera processerna bakom den pågående domänförlusten för svenskan. Alla exempel hänför sig till Helsingfors universitet.

Tolkning av styrdokument

Styrdokument – oavsett hur välformulerade de är – är till för att tolkas. Ett talande exempel på hur omtolkningar sker, gradvis och implicit, är den nyligen etablerade och utökade möjligheten att avlägga en tvåspråkig examen som nämndes ovan. Det finns redan nu röster som talar för att tvåspråkiga examina egentligen borde gälla finska och engelska. Den primära orsaken till att tvåspråkiga examina infördes var dock att tillgodose arbetslivets behov av tvåspråkiga (finska och svenska) experter eftersom »universitetets tvåspråkighet håller på att bli en angelägenhet endast för de svenskspråkiga studenterna» (Paterlini & Posti 2011). Därtill anses tvåspråkiga examina vara ett utmärkt sätt att stödja

finskspråkiga studenters kunskaper i svenska (och svenskspråkigas kunskaper i finska) och förbereda dem för en tvåspråkig och internationell arbetsmarknad. Om tvåspråkiga examina däremot har finska och engelska som sina arbetsspråk blir syftet delvis ett annat – även om begreppet *tvåspråkig examen* som sådant kan kvarstå och den allmänna idén bakom begreppet finns kvar. Och den förändring som i så fall sker, sker till svenskans nackdel, medan engelskan får ett tillskott till den redan etablerade mångfalden av engelskspråkiga magisterprogram vid universitetet.

Ett motsvarande fall kan ses i universitetets strategi (Helsingfors universitet 2012), där det sägs att »parallellspråkighet ska uppmuntras«, medan definitionen på parallellspråkighet förblir oklar. Samtidigt sägs i strategin att »utbildningen på engelska ska ökas«. I och för sig är detta lovvärt, men det sägs t.ex. inte explicit vilka språk som berörs av den parallellspråkiga undervisning som ska uppmuntras. Det förblir t.ex. oklart om det kan tolkas så att den främst ska gälla för finska och engelska. I ett tvåspråkigt (finska, svenska) universitet borde man dock kunna förvänta sig att parallellspråkighet ska vara tillgänglig och explicit uppmuntras för språkparet svenska–finska. I det här fallet kunde man snarare gärna förespråka att universitetet går in för ett treparallelligt system. Vi menar alltså att den »färdiga plats« för ett annat (alternativt eller assisterande) språk som finns tillgänglig i den finländska (universitets)kontexten tack vare landets tvåspråkiga tradition (där finska och svenska använts sida vid sida) kan användas strategiskt – till fördel för engelskan.

Läroämnen med svenskspråkig professur

Vid Helsingfors universitet finns 28 läroämnen som har en stadgeenlig svenskspråkig professur. En stadgeenlig svensk professor förväntas förmedla minst 50 % av sin undervisning på svenska. Det är emellertid oklart hur detta ska tolkas i praktiken och i vilken utsträckning någon uppföljning sker. I tillägg till de 28 stadgeenligt svenskspråkiga professurerna inbegriper universitetet också Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet, som är en helsvensk enhet med bl.a. sju professorer. Den s.k. Framtidsfonden⁵ vid Helsingfors universitet har dessutom nyligen avsatt medel som möjliggör att uni-

versitetet kan tillförordna personer på ytterligare tre svenskspråkiga professurer, dvs. i tillägg till de 28 lagstadgade. Det här betyder inte att det inte finns svenskspråkiga professorer inom andra läroämnena och inte heller att alla innehavare av svenskspråkiga professurer måste ha svenska som modersmål. För att få en svenskspråkig professur har dock traditionellt krävts dokumenterade bevis på att man har utmärkta (»fullständiga») kunskaper i svenska. I och med detta är de svenskspråkiga professorerna en garanti för att Helsingfors universitet förblir tvåspråkigt finskt och svenskt.

Ett potentiellt mått på »svenskheten« inom de svenska läroämnena är antalet svenskspråkiga kurser och mängden läroböcker på svenska i ämnena – och hur situationen ser ut i dag i jämförelse med hur den såg ut för tio eller tjugo år sedan. Att få information om detta visade sig i praktiken vara väldigt svårt. Den information som finns tillgänglig är dessutom mycket svårtolkad och den motsvarar inte det som verkligen sker eller skett på kurserna.

Vi tar filosofin som exempel.⁶ Filosofi är ett s.k. »svenskt ämne« vid Helsingfors universitet (vilket innebär att det finns en separat intagning till den svenskspråkiga utbildningen och en stadgeenlig svenskspråkig professur)⁷. Under läsåret 1990–1991 kunde man sammanlagt avlägga 65 sp (ECTS) på svenska inom ämnet filosofi. För läsåret 2011–2012 är motsvarande siffra 45 sp⁸. Läsåret 1990–1991 var språket på kurslitteraturen inom ämnet filosofi till största delen engelskt. Av sammanlagt 243 verk som finns nämnda i examensfordringarna (för grundstudier, ämnesstudier och fördjupade studier i filosofi) för år 1990 var 179 (74 %) skrivna på engelska, 36 på svenska, fyra på finska, elva på franska, tolv på tyska och ett på norska. För många av de franska och tyska böckerna angavs att de även fanns på engelska, svenska eller finska. Här bör dock påpekas att studenterna inte förväntades läsa all denna litteratur; för många kursavsnitt valde studenterna en eller flera böcker. Att beräkna exakt hur mycket engelskspråkig litteratur som *de facto* ingick i deras examen är således närapå omöjligt.

I examensfordringarna för det svenskspråkiga utbildningsprogrammet filosofi finns för läsåret 2011–2012 sammanlagt 77 böcker angivna i kurslitteraturen. Att antalet böcker så drastiskt har minskat sedan 1990–1991 beror knappast på att studenterna nu förväntas läsa mindre, utan snarare på att antalet alternativa böcker har minskat. (Det här

kan ses som ett uttryck för en allmän strävan efter effektivisering av studierna: studenterna har inte lika stor frihet att välja tentamensböcker som tidigare och arbetsbördan för undervisningspersonalen torde minska.) Vad gäller kurslitteraturens språk har det dock skett en märkbar förändring: med undantag av en bok (vars titel är på latin men boken finns åtminstone på engelska och tyska) är all litteratur för läsåret 2011–2012 på engelska och svenska. Den engelska litteraturen står för närmare 70 % (53 av 77 böcker). Jämfört med läsåret 1990–1991 har således *andelen* litteratur på engelska faktiskt minskat en aning. Skillnaden är emellertid att det nu inte finns en enda kursbok på finska, franska eller norska. Dessutom kan också nämnas att undervisningsspråket på den enda utannonserade föreläsningkursen på fördjupade studier under läsåret 2011–2012 var engelska.

Det är två förhållanden som bör framhållas i relation till dessa och motsvarande siffror för andra ämnen. För det första visade det sig att de tryckta kurshandböckerna var föga tillförlitliga: kursinformation och konkreta examenskrav för svenskspråkiga har under tidigare år i mycket hög grad getts ut i separata häften eller i stencilformat som sedan delas ut till de svenska studenterna. Det här är visserligen ett sätt att ge svenskspråkiga särskild uppmärksamhet, men i och med att informationen om svenskspråkig undervisning produceras separat, lyfts den inte offentligt fram. Eftersom information om undervisning i dag publiceras på nätet är den mer allmänt tillgänglig, men man måste fortfarande specifikt känna till att det kan finnas kurser på svenska. Finskspråkiga som eventuellt kunde vara intresserade av kurser på svenska har också svårt att hitta dessa. Och utomstående får lätt en bild av att det inte finns mycket undervisning på svenska vid Helsingfors universitet, dvs. att svenskspråkig utbildning snarast är ett marginellt fenomen vid universitetet. Vi ser här hur ett i sig välmenat val kan leda till ambivalens och oklarhet om vem som t.ex. till syvende och sist är ansvarig för att information om svensk utbildning verkligen når sin målgrupp vid universitetet.

För det andra bör framhållas att det i slutändan inte enbart är undervisningsspråket som är avgörande för studenternas språkförmåga i deras studieämne. Internationalisering och goda språkkunskaper är nödvändiga och många studenter värdesätter därför möjligheten att avlägga kurser eller sin examen på engelska och gärna i en mångkulturell

miljö vid sitt hemuniversitet. Att undervisningsspråket är engelska har dock pedagogiska konsekvenser för icke-nativa lärare och studenter. Undervisning och lärande på ett L2-språk inverkar bl.a. på lärarens retoriska stil (som försiggår på ett mer formellt språk och i långsammare tempo än på L1-språket) medan studenternas studiestrategier (t.ex. deras motivation att ställa frågor) förändras. (Se vidare Thøgersen & Airey 2011, Söderlundh 2010.)

Tillgång till vetenskaplig litteratur på svenska

Det som upprepade gånger framhålls i våra intervjuer av svenskspråkiga professorer⁹ och av språkstödet är att det avgörande är att studenterna läser vetenskaplig litteratur på nationalspråket (eller nationalspråken). Så här uttrycker språkstödet Åsa Mickwitz det hela (den 13 april 2012):

Men för studenternas del och deras språkkunskaper [...] tror jag inte det att en kurs går på engelska skulle orsaka att dom får en svagare svenska [...] utan i första hand handlar det om att [...] litteraturen [...] är på engelska och när dom inte vet hur dom ska göra för att formulera om [...] dom där engelska strukturerna så blir det engelska strukturer på svenska [...] Så det är nog det största [problemet], men samtidigt är det inte meningen på ett universitet att man ska läsa bara svensk och finsk litteratur. [...] då sku vi ju inte kunna ta del av internationell forskning. Men jag tycker [...] det borde införas [...] litteratur på svenska och finska [under] hela [studie]tiden [...] att det måste finnas alternativ litteratur på dom officiella språken.

Alla intervjuade bland undervisningspersonalen håller med om och vill understryka att det största problemet är avsaknaden av kurslitteratur på svenska (och för finska studenter givetvis avsaknaden av kurslitteratur på finska). I och med att studenterna inte har tillgång till litteratur på sitt modersmål lär de sig inte att uttrycka sig vetenskapligt i skrift om sitt läro- och forskningsämne. En av professorerna på det samhällsvetenskapliga området påtalar starkt behovet av att studenterna genast i inledningsskedet av sina studier noggrant och systematiskt lär sig terminologin på modersmålet inom ämnet.

Men vem ska skriva de svensk- och finskspråkiga läromedlen? Undervisningspersonalen görs i allt högre grad uppmärksam på att om de

publicerar arbeten på de nationella språken ger detta inte lika många »poäng«, vilket i sin tur leder till att det inte finns något incentiv (t.ex. monetärt eller karriärmässigt) för de anställda att skriva vetenskapligt på de nationella språken finska eller svenska. Sådana publikationer ska skrivas vid sidan om de »egentliga« forskningsrapporterna – om man är engagerad och aktiv. Återigen ser vi hur ambivalensen tränger in och ansvaret som bör tas inte enkelt hittar sina explicita aktörer.

Om begreppet »ambivalens«

Vi använder begreppet »ambivalens« i betydelsen »oklarhet« eller »osäkerhet« vad gäller aktörernas avsikter. Ambivalens står alltså inte bara för en tvetydighet (där det finns ett visst antal potentiella tolkningar av ett meddelande eller av en handling), utan också för en kommunikativ oklarhet där aktören antingen av strategiska orsaker gör sitt meddelande så vagt som möjligt eller så att aktören inte heller själv vet vad den egentligen avser. Det senare (och ibland även det förra) är ett vanligt förekommande fenomen i vardagliga diskussioner, där huvudändamålet med samtalet inte är överföring av information eller argumentering för eller emot vad samtalspartnern säger utan snarare att upprätthålla en relativt hövlig kontakt med denna. Det ambivalenta i en kommunikativ situation har bl.a. undersökts inom ramen för implicit pragmatik (jfr Östman 2005).

Ett ambivalent förhållningssätt eller agerande medför att aktörerna och de ansvariga för ett skeende hålls i bakgrunden och förblir oklara. Ambivalensen medför även att det blir oklart om ansvaret vilar på individen eller på organisationen i fråga och om ansvaret är juridiskt eller snarare moraliskt. (Om olika typer av ansvar, se Solin & Östman u.u.)

Tentamen på svenska

Ett ständigt återkommande orosmoment hos svenskspråkiga studenter är deras möjligheter att skriva tentamenssvar, uppsatser och andra prov på svenska. Oberoende av läroämne och undervisningsspråket på en kurs har studenter vid Helsingfors universitet rätt att skriva sina tentamenssvar på svenska eller finska (några undantag finns, t.ex. vid SSKH och inom engelskspråkiga magisterprogram). Överlag kan dock

konstateras att svenskspråkiga studenter ofta vittnar om att de i vissa ämnen inte får tentamensfrågor på svenska – trots att de har rätt till detta. Därutöver framgår det på basis av intervjuer och utredningar att studenterna i vissa ämnen väljer att försöka skriva sina tentamenssvar på finska hellre än på svenska för att de – enligt deras egen utsago – vet att deras lärare inte kan tillräckligt svenska för att förstå nyanserna i deras svenska tentamenssvar. Därmed finns det, enligt dem själva, risk för att de får ett sämre betyg för sina svenskspråkiga svar än om de svarar på finska.

I och för sig kan man tycka att det är positivt att man som student har tillgång till flera aktiva språk. Men det är naturligtvis endast de tvåspråkiga studenterna som har den praktiska färdigheten att utnyttja möjligheten att skriva tentamenssvar på finska. Det här gör att de som inte har en tillräcklig färdighet i finska blir än mer marginaliserade. Dessutom påverkar studentens val att skriva tentamenssvar på finska naturligtvis den tvåspråkiga studentens förmåga att i framtiden diskutera ämnet på svenska. Och samtidigt blir det oklart för lärare och annan personal om det verkligen behövs undervisning på svenska. I rapporten *Samma på svenska* (Haglund m.fl. 2010) redogörs för undervisningspersonalens syn på svenskspråkiga tentamina och utmaningen med att översätta tentamensfrågor till svenska. Av rapporten framgår att 31 % av undervisningspersonalen anger översättning av tentamensfrågor till svenska som en belastning medan 13 % anger korrigandet av tentamenssvar eller av andra skriftliga arbeten på svenska som en belastning. Det oroväckande är att åldern hos undervisningspersonalen starkt korrelerar med upplevelsen av att svenskan är betungande. Bland åldersgruppen under 30 år är det 43 % som upplever översättning av tentamensfrågor till svenska som en belastning medan det bland åldersgruppen 60 år eller äldre är 16,5 % som upplever det så (Haglund m.fl. 2010:13). I och med att det tidigare obligatoriska provet i svenska för finskspråkiga i studentexamen har slopats kommer denna trend knappast att vända.

Tvåspråkiga studenter som väljer att skriva sina tentamenssvar på finska hjälper på sitt sätt omedvetet till att förstärka den ofta förekommande förutfattade bilden att alla svenskspråkiga i Finland kan finska lika bra som svenska. Det här är i sig inte sant, men »beviset» för att det är så är ju att de *kan* skriva tentamenssvar på finska. En ambivalens

om studenternas kunnande skapas indirekt och svaret på en eventuell fråga om vem som är ansvarig kan (strategiskt eller omedvetet) relateras direkt till den situation som kan iakttas (t.ex. vid tentamina).

Ytterligare exempel

Attityderna till svenskan på olika nivåer inom Helsingfors universitets administration är enligt de intervjuade också ambivalent. Information på svenska är inte tillgänglig på samma villkor som på finska och (i stigande grad) på engelska. Yngre finskspråkiga administratörer har allt sämre kunskaper i svenska (bl.a. för att det inte längre är obligatoriskt för finskspråkiga att skriva svenska i studentexamen) och de presenterar i allt högre grad underlag för diskussioner på finska – t.ex. i form av bildspel – för helsvenska kommittéer och nämnder. Det är farligt att dra alltför långtgående slutsatser av detta, men det intryck vi får av dem vi intervjuat är att studenterna och lärarna känner att de alltid är till besvär om de vill ha information på svenska. En allmän uppfattning är att anställda inom administrationen i allt högre grad har den förutfattade meningen att alla svenskspråkiga i Finland är tvåspråkiga, och därför tror svenskspråkiga att administratörer anser att svenskspråkiga kräver information på svenska enbart för att vara besvärliga.

De svenska webbsidorna innehåller inte på långt när all den information som finns på den finska versionen av universitetets webbsidor. Detta leder till att svenskspråkiga inte vill använda de svenska webbsidorna, vilket i sin tur medför att de som för statistik över (språk) användning svårligen kan se att det finns ett stort behov för svenska webbsidor.

Det största problemet vi ser i relation till svenskans ställning vid Helsingfors universitet är således den ambivalens som råder kring språkets vara eller inte vara. Det är naturligtvis lovvärt att universitetet har både en administrativ enhet för svenska ärenden och en svensk verksamhetsnämnd som leds av den prorektor som har flerspråkighet inom sitt ansvarsområde. Men det betyder också i praktiken att andra instanser inte ser sig nödgade att ta universitetets tvåspråkighet i särskild beaktning, i synnerhet som universitetets administrativa språk i universitetslagen är definierat att vara finska.

Både universitetet och svenskans ställning är nu inne i ett brytningsskede där det ambivalenta är förhärskande: det är svårt att med säkerhet peka på situationer som nödvändigtvis gör svenskans ställning osäkrare, men vi har ovan visat att det finns vissa tendenser som gör sig gällande. Vidare kan det t.ex. vara ett sammanträffande att man vid vissa institutioner administrativt flyttat över en svenskspråkig professor till den kvot på 28 svenskspråkiga professurer som finns inskriven i stadgarna (något som skedde två gånger under läsåret 2011–2012). Det här ser rätt oskyldigt ut, men i och med detta öppnas en annan professur på denna institution som kan få en innehavare som inte alls kan svenska. Allt har skett i regelrätt ordning, men slutresultatet kan bli att det finns färre personer (här: professorer) som behärskar svenska på institutionen. Man får lätt den uppfattningen att det finns en utsagd *status quo* som säger att om det ska finnas en svenskspråkig professor i ett ämne så ska det finnas maximalt *en* sådan. Det här ser vi som ett uttryck för ett ambivalent förfarande. Det samma gäller specificeringen i 1 § i statsrådets förordning om universiteten (2009) att en innehavare av en stadgeenlig svenskspråkig professur ska »behärska» svenska; det anses vara respektive universitets, institutions och fakultets uppgift att se till att den som erbjuds en svenskspråkig professur ska ha ändamålsenliga färdigheter i svenska. I princip låter det här bra – i och med att det inte binder institutionernas och fakulteternas händer – men det fungerar endast så länge det finns ett intresse vid institutionen eller fakulteten av att innehavaren verkligen ska kunna svenska.

Ett liknande, men än mindre generöst förfarande i relation till svenskan är att svenska kurser eller utbildningsprogram görs om till tvåspråkiga kurser eller utbildningsprogram. Det är i och för sig mycket berömvärt att kurser och utbildningsprogram görs tvåspråkiga – allt i enlighet med universitetets strategi och språkprinciper. Men den implicita kutymen ser ut att ha blivit att det är specifikt de svenskspråkiga kurserna som ska göras tvåspråkiga. Svenskspråkiga kurser kan gärna göras tvåspråkiga, men det är klart inte ändamålsenligt om *endast* de svenskspråkiga kurserna görs till tvåspråkiga kurser i ett universitet med tvåspråkiga ambitioner.

Den ambivalens som en svenskspråkig upplever är ett uttryck för ett system i gungning. Synpunkter och omfördelning av resurser görs i enlighet med alltäckande föreskrifter – precis för att de ska ha en så

vid och bred tillämpning som möjligt. Men i praktiken kan detta sätt att implicit framföra nyordningar användas strategiskt. Och i det avseendet upplever svenskspråkiga vid universitetet att det finns allt färre kontextuella situationer där svenskan kan användas.

Svenskan och förlusten av en vetenskaplig domän

Hur kan då begreppet domänförlust förklara vad som sker (i delar av den finländska universitetsvärlden) i dagens senmoderna samhälle vad gäller språk och språkbruk?

Även om (finlands)svenskan sällan har *de facto*-status som fullvärdigt nationalspråk i alla domäner, har idén om att Finland är tvåspråkigt klart slagit rot, både i Finland och internationellt. När engelskan tar över allt fler domäner, placeras den sida vid sida med finskan: ideologin om att Finland är tvåspråkigt kan leva vidare och det kan bli av allt mindre vikt att specificera vilka dessa två (national)språk är.

Enligt språkstödet Åsa Mickwitz, som i princip granskar alla svenska mognadsprov (se ovan) vid Helsingfors universitet, förlorar svenskan klart subdomäner i form av användningsområden. Speciellt gäller detta de svenskspråkiga studenternas förmåga att uttrycka sig i skrift: studenterna skriver enligt henne mycket sämre texter än tidigare – de lider brist på, som hon uttrycker det, textkunskap. Problemen gäller speciellt ordförrådet och nyanserna – studenterna saknar enligt henne den känsla för språket som man som nativ språkbrukare förväntas ha. Och, tillägger hon, det som är gemensamt för alla studenter i relation till mognadsproven är att det förekommer allt fler engelska strukturer, både i studenternas texter på svenska (av svenskspråkiga) och i texter skrivna på finska av finskspråkiga.

De svenskspråkiga studenterna är med tanke på sin framtid speciellt irriterade över att deras handledare inte kräver ett gott språk i tentamenssvar eller i uppsatser och avhandlingar som de skriver på svenska; universitetslektor Mickwitz är inom vissa områden tvungen att underkänna 90 % av alla svenska mognadsprov som hon går igenom – till förståelig förtret för studenterna. Den procentandel som (enligt den statistik hon för) underkänns har ökat stadigt under den tid hon varit ansvarig för språkgranskningarna. Det finns ett samarbetsorgan, Språkalliansen, mellan universiteten i huvudstadsregionen som bl.a.

erbjuder studenterna språkgranskning av deras svenska texter; språkstödet Mickwitz påpekar att efterfrågan på denna tjänst har ökat markant under de senaste åren.

På basis av våra intervjuer kan sägas att domänförlust på alla håll upplevs som ett faktum vad gäller vetenskaplig skrift, speciellt på vissa områden. Samtidigt har vi noterat att det finns aktiva individer, förkämpar för svenskan, på alla nivåer inom universitetet.

Solveig Cornér, planerare vid Svenska ärenden ser situationen på det här sättet i en intervju den 14 maj 2012:

[...] det som inte syns, det finns inte. Tvåspråkigheten försvinner i allt annat som är på gång, i alla projekt. [...] Fakulteterna har en jättestor uppgift nu då målprogrammen skrivs [...] att man där [...] svart på vitt skriver ner hur man har tänkt utveckla den svenskspråkiga eller tvåspråkiga verksamheten. För [...] det är på basen av de raderna resurserna tilldelas. [...] vi kan inte göra något om det inte står skrivet i målprogrammet vad ni vill göra.

En majoritet kan i efterhand tolka dokument till sin fördel pga. att den bildar en majoritet när besluten fattas; en minoritet måste se till att all eventuell information finns med i dokumenten från början.

Engagerade personers och organisationers aktivitet har också en återverkan på studenternas egna förehavanden: studenterna ser betydelsen av att kunna uttrycka sig väl på alla tre språk, på finska, svenska och engelska. Men ett system som till stor del bygger på personligt engagemang är ambivalent och i gungning.

Och något håller på att ske, en förändring är på gång i relation till svenskan. Universitetsanställda som är över 60 år gamla blir glada om de ges möjlighet att tala och höra svenska på möten och i kafferummet, medan personer under 50 år är generellt mindre lyckliga över detta.

Och även om humaniora och samhällsvetenskaperna kanske inte alltid har intresse av eller förmåga att styra eller påverka språkvalet inom forskning på internationell nivå, är det klart att de nationella språkens ställning inte stärks av att vi har allt mer kurslitteratur och allt fler kurser på engelska inom dessa ämnesområden.

Ambivalensen kring svenskan vid Helsingfors universitet

Vi har här velat lyfta fram begrepp som ansvar och ambivalens i tillägg till det omdiskuterade domänbegreppet. Det finns inga oklarheter om vems det formella ansvaret för Helsingfors universitets tvåspråkighet är – det vilar hos universitetets rektor och Svenska verksamhetsnämnden. Men i och med att instruktioner och målprogram är generellt skrivna och i och med att universitetets administrativa språk enligt universitetsslagen är finska, blir det lätt oklart – ambivalent – i hur hög grad olika organisationer vid universitetet har som explicit uppgift att fungera på svenska.

Såsom språkstödet underströk är det inte avgörande för domäners vara-eller-inte-vara om någon enstaka kurs går på engelska och om studenter förutsätts kunna läsa artiklar och resultat av vetenskapliga undersökningar på engelska. Det är färdigheter som alla akademiskt utbildade bör ha. Men det som hon och annan svenskspråkig undervisningspersonal som vi intervjuat ser som ett oroväckande hot är att studenterna överhuvud taget läser mycket mindre på svenska. Detta har som konsekvens att de förlorar kontakten till sitt modersmål som ett nyanserat språk och i förlängningen att de i allt lägre grad klarar av att presentera sitt ämne på svenska – för dem som finansierar utbildningen, i första hand skattebetalarna.

Det har blivit kutym inte bara inom pragmatik och diskursanalys, utan även inom språksociologi och sociolingvistik att föra fram två typer av faktorer för att tackla vårt senmoderna (språk)samhälles flexibilitet och instabilitet. En grupp av faktorer kan sammanlänkas under begreppet ideologi. Hit hör även aspekter på identitet, livsstil, (medvetna och undermedvetna) attityder och folklingvistiska begrepp. Den andra gruppen av faktorer har att göra med variation och variabilitet: språket är lika mycket variabelt som det är regelmässigt.

I den här studien med fokus på bakomliggande processer i ett skeende har vi teoretiskt velat gå djupare inom båda dessa områden. *Ansvar* har lanserats som ett teoretiskt verktyg som kräver en specificering av aktören eller aktörerna bakom ett visst skeende. Medan ideologi har ett globalt, odifferentierat perspektiv, tar ansvar ett specifikt perspektiv. Vi har också sett att distinktionen mellan formellt och moraliskt ansvar är central som analytiskt verktyg. *Agens* lyfter dessutom fram vikten av individen: hur situationen vid Helsingfors universitet kom-

mer att utvecklas beror i mångt och mycket på (centrala) individers aktivitet, inte minst på universitetets rektors aktivitet. *Ambivalens* är det andra analytiska verktyget vi fört fram. Ambivalens går utöver det dynamiska begreppet variabilitet i och med att det förra är flytande, instabilt och formbart samt interaktionellt eller kulturellt konstruerat. Aktörer har ofta varken elaka avsikter, intentioner eller motivationer. Men det är svårt – ibland helt omöjligt – att inse vilka alla implikationer ens beslut kan få.

När det gäller Helsingfors universitet är vi något oroad över att universitetets lagstadgade tvåspråkighet med tiden i allt högre grad börjar upplevas som en finsk–engelsk tvåspråkighet av studenter och personal. Vi ser redan nu att skyltningen vid universitetet alltmer blir på finska och engelska trots att t.ex. Svenska verksamhetsnämnden länge pläderat för att så inte får ske. Och vi ser den inkonsekventa översättningspolicyn (beslut eller oklarheter om vad som ska översättas till svenska och vad som inte behöver översättas) som praktiseras på universitetet som ett reellt hot mot universitetets fortsatta tvåspråkighet.

Den ambivalens som en svenskspråkig upplever vid Helsingfors universitet är ett uttryck för ett system i trångmål. Beslut och tilldelning av resurser görs i enlighet med relevant reglering och reglerna ser ut precis som de gör för att de ska kunna ha ett så brett tillämpningsområde som möjligt. Vi har ovan sett hur smärre förändringar implicit förs fram och hur mindre omtolkningar av regleringen tar form. Och i praktiken kan de sätt på vilka detta görs användas för strategiska ändamål.

I sista hand är det inte fråga om att det finns problem med det formella, juridiska ansvaret, utan problemet ligger i ambivalensen i det moraliska ansvaret. Och i den här bemärkelsen uppfattar svenskspråkiga vid universitetet att deras möjlighet att få tillgång till en svensk vetenskaplig domän vid universitetet ständigt minskar.

Om författarna

Monica Londen är pedagogisk universitetslektor vid Svenska social- och kommunalhögskolan, Helsingfors universitet.

E-post: monica.londen@helsinki.fi

Jan-Ola Östman är professor i nordiska språk vid Finska, finskugriska och nordiska institutionen, Helsingfors universitet.

E-post: jan-ola.ostman@helsinki.fi

Noter

- * Vi vill tacka Åsa Mickwitz, Solveig Cornér och alla andra som ställt upp för intervjuer. Sonja Huhta, Sebastian Godenhjelm, Leila Mattfolk och Paulina Tallroth har bidragit med viktig hjälp, diskussioner och synpunkter på tidigare versioner av artikeln. Vi är också mycket tacksamma för alla de kommentarer vi fått av medlemmarna i Parallellspråksnätverket som leds av Frans Gregersen. Ett stort tack till *Nordands* två sakkunniga som med sina kritiska kommentarer hjälpte oss att fokusera och skapa en tydligare röd tråd.
- ¹ Dock bör noteras att Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet enligt universitetslagen i Finland har svenska som administrativt språk och som förvaltningspråk.
- ² Språkstödet är anställt vid universitetets Språkcentrum och har till uppgift att ge råd och erbjuda kurser för att upprätthålla och stödja den svenska verksamheten vid universitetet. Universitetslektor Mickwitz har arbetat som språkstöd sedan 2007.
- ³ Det ursprungliga ändamålet med studien var att systematiskt gå igenom de olika typerna av material som nämns i brödtexten ovan och intervjua personer på olika nivåer om svenskans ställning vid universitetet. Det visade sig omöjligt att få tag i ett representativt urval av kursbeskrivningar och annat material från tidigare år. Eftersom vi är intresserade av de implicita bakomliggande processerna kändes det inte ändamålsenligt att använda frågeformulär (se Kristiansen 2007 för betydelsen av att fokusera undermedvetna attityder); således gjorde vi två längre intervjuer med nyckelpersoner vid universitetet och hade en rad kortare diskussioner och e-postutväxlingar med en del professorer för att få en mer representativ helhetsbild. Studien är en fallstudie som illustrerar och ger ramarna för vad som sker. Det faktum att material inte finns tillgängligt är i sig ett viktigt resultat med tanke på ansvar och ambivalens.
- ⁴ Enligt statsrådets förordning 481/2003 definieras ens modersmål för offentliga ändamål så att det språk på vilket man avlagt sin studentexamen och det språk på vilket man avlagt sin högskoleexamen automatiskt är ens officiella modersmål. Om man avlagt dessa examina på olika språk och man vill – t.ex. för en statlig tjänst – kunna visa att man kan båda språken, måste man genomgå språkprov (organiserade under Justitieministeriet) för att visa sin »fullständiga« språkkunskap i bägge språken.
- ⁵ Framtidsfonden är ett gemensamt namn för de donationer universitetet fått under de senaste åren. Fonden ska speciellt stärka Helsingfors universitets position som

- ett av världens bästa mångvetenskapliga forskningsuniversitet.
- ⁶ Information i detta avsnitt om studiepoäng och tillgänglighet på kursbeskrivningar baserar sig på insamlingsarbete och intervjuer som Sonja Huhta gjorde vintern 2011–2012 i egenskap av forskningsassistent inom ramen för denna studie.
  - ⁷ Utöver det svenskspråkiga ämnet »filosofi» finns även en rad närbesläktade läroämnen, bl.a. teoretisk och praktisk filosofi, där undervisningen sker på finska.
  - ⁸ För kandidatexamen krävs 180 sp (ECTS) och för magisterexamen ytterligare 120 sp. I texten har de tidigare »studieveckorna» omvandlats till studiepoäng så att en studievecka motsvarar 1,5 studiepoäng.
  - ⁹ Det här framhålls t.ex. explicit av två svenskspråkiga professorer inom de samhällsvetenskapliga ämnena vid universitetet – vid olika tillfällen.

Litteratur

- Blommaert, Jan & Ben Rampton 2011: Language and superdiversity. *Diversities*, 13(2), 1–21. www.unesco.org/shs/diversities/vol13/issue2/art1
- Cornér, Solveig, Johanna Ekström & Christian Starck 2012: Vad gör du nuförtiden? En undersökning om hur svenskspråkiga som avlagt en högre högskoleexamen vid Helsingfors universitet under perioden 2000–2009 placerat sig på arbetsmarknaden. *Förvaltningens publikationsserie* 78, Helsingfors universitet. www.helsinki.fi/svenskaarenden/vad_gor_du_nufortiden.pdf
- Delsing, Lars-Olof & Katarina Lundin Åkeson 2005: *Håller språket ihop Norden? En forskningsrapport om ungdomars förståelse av danska, svenska och norska*. (TemaNord 2005: 573.) Köpenhamn: Nordiska Ministerrådet.
- Fishman, Joshua A. 1971: The relationship between micro- and macrosociolinguistics in the study of who speaks what language to whom and when. I: Fishman, Joshua A., Robert L. Cooper & Roxanna Ma Newman (red.), *Bilingualism in the Barrio*. Bloomington, Indiana: Indiana University & Haag: Mouton. 583–604.
- Fishman, Joshua A. 1972: Domains and the relationship between micro- and macrolinguistics. I: Gumperz, John & Dell Hymes (red.) *Directions in sociolinguistics. The ethnography of speaking*. New York: Holt, Rinehart & Winston. 407–434.
- Godenhjelm, Sebastian & Jan-Ola Östman u.a.: Mångspråkighet i universitetsutbildningen i Finland – Utgångspunkter för en fungerande parallellspråkighet.
- Gripenberg, Martin 2000: *Tvåspråkighet – tillgång eller problem i svensk skola: Kartläggning läsåret 1998–1999 av tvåspråkigheten bland grundskolelever och studerande vid gymnasier och yrkesläroanstalter i Södra Finlands län*. Helsingfors: Länsstyrelsen i Södra Finlands län.
- Haberland, Hartmut 2008: Domains and domain loss. I: Preisler, Bent, Anne Fabricius, Hartmut Haberland, Susanne Kjærbeck, Karen Risager (red.), *The Consequences of Mobility: Linguistic and Sociocultural Contact Zones*. Roskilde universitet: Institut for Kultur og Identitet. 227–237.
- Habermas, Jürgen 1971: *Knowledge and Human Interests*. Boston: Beacon Press.
- Haglund, Mia, Rasmus Kyllönen & Katja Långvik 2010: *Samma på svenska. En utredning om svenskspråkiga tentamina vid Helsingfors universitet*. Helsingfors: Studentkåren vid Helsingfors universitet. hyy.helsinki.fi:8081/tiedostot/Samma_pa_svenska_utredning_2010.pdf
- Harju-Luukkainen, Heidi & Kari Nissinen 2012: Ruotsinkielisen koulun suomen kieltä kotonaan puhuvat oppilaat. I: Sulunen, Sari & Jouni Välijärvi (red.), *Pisa 09. Kestäako osaamisen pohja?* Helsingfors: Utbildningsstyrelsen. 78–89. www.

- minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/okm12.pdf?lang=fi
- Helsingfors universitet 2007: Språkprinciper för Helsingfors universitet. Godkända av konsistoriet 14.3.2007. www.helsinki.fi/inbrief/strategy/HYn_kieliperiaatteet.pdf
- Helsingfors universitet 2009: Instruktion för Helsingfors universitet. Godkänd av Helsingfors universitets styrelse 8.10.2009.
- Helsingfors universitet 2012: För världens bästa. Helsingfors universitets strategi 2013–2016. www.helsinki.fi/strategia/pdf/HY_strategia_2013-2016_www_sve.pdf
- Herberts, Kjell: 2004, 2006, 2008: *Språkbarometern*. hankinnat.fi/k_peruslistasivu.asp?path=255;264;599;85010;85005
- Hyltenstam, Kenneth & Christopher Stroud 1991: *Språkbyte och språkbevarande. Om samiskan och andraminoritetsspråk*. Lund: Studentlitteratur.
- af Hällström-Reijonen, Charlotta 2012: *Finlandismen och språkvård från 1800-talet till i dag*. Helsingfors universitet, Nordica: Nordica Helsingiensia 28.
- Kovero, Camilla & Monica Londen 2009: *Språk, identitet och skola. En undersökning i svenska skolor i huvudstadsregionen*. Helsingfors universitet, Nordica: Nordica Helsingiensia 15.
- Kristiansen, Tore (red.) 2007: *Nordiske sprogholdninger. En masketest*. Oslo: Novus forlag.
- Mattfolk, Leila 2011a: *Attityder till det globala i det lokala*. Oslo: Novus forlag.
- Mattfolk, Leila 2011b: *Finlandssvenska åsikter om och attityder till modern språkpåverkan*. Helsingfors universitet, Nordica: Nordica Helsingiensia 26.
- Mickwitz, Åsa 2010: *Anpassning i språkkontakt – Morfologisk och ortografisk anpassning av engelska lånord i svenskan*. Helsingfors universitet, Nordica: Nordica Helsingiensia 21.
- Moring, Tom, Sebastian Godenhjelm, Saara Haapamäki, Jan Lindström, Jan-Ola Östman, Mirja Saari & Jenny Sylvén uu: *Language Policies in Universities and their Outcomes. University of Helsinki in a Northern European context*. Bryssel: DYLAN.
- Mueller Gathercole, Virginia. C. 2011: Interactive influences of language and cognition. I: Cook, Vivian & Bendoric Bassetti (red.), *Language and Bilingual Cognition*. New York: Psychology Press, Taylor & Francis. 109–130.
- Paterlini, Caesar & Marjo Posti 2011: Kak-sikieliset tutkinnot – kohti monitieteistä asiantuntijuutta: Erfarenheter från ett pilotprojekt. *Läräventyr 2011*. Konferens vid Helsingfors universitet, 25–26.10.2011.
- Preisler, Bent 2008: Deconstructing »the domain of science« as a sociolinguistic entity in EFL societies: The relationship between English and Danish in higher education and research. I: Preisler, Bent, Anne Fabricius, Hartmut Haberland, Susanne Kjærbeck, Karen Risager (red.), *The Consequences of Mobility: Linguistic and Sociocultural Contact Zones*. Roskilde universitet: Institut for Kultur og Identitet. 238–248.
- Schmidt-Rohr, Georg 1933: *Mutter Sprache – Vom Amt der Sprache bei der Volkwerdung*. Jena: Eugen Diederichs.
- Simonsen, Dag F. 2002: Å velge bort norsk. Om begrepe »domene« og »domenetap« anvendt på skandinaviske land. *Norsk læreren*, 2/2002, 5–17.
- Skutnabb-Kangas, Tove 1981: *Tvåspråkighet*. Lund: Liber Läromedel.
- Solin, Anna & Jan-Ola Östman uu: The notion of responsibility in discourse studies. I: Östman, Jan-Ola & Anna Solin (red.), *Discourse and Responsibility in Professional Settings*. Sheffield: Equinox.
- Statsrådets förordning om bedömning av kunskaper i finska och svenska inom statsförvaltningen 481/2003. www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2003/20030481
- Statsrådets förordning om universiteten 770/2009. www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2009/20090770
- Söderlundh, Hedda 2010: *Internationella universitet – lokala språkval. Om bruket av talad svenska i engelskspråkiga kursmiljöer*. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet, 83. urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-131861
- Tandefelt, Marika 2003: *Tänk om ... Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram*

- för svenskan i Finland*. Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken i Finland.
- Thøgersen, Jacob & John Airey 2011: Lecturing undergraduate science in Danish and in English: A comparison of speaking rate and rhetorical style. *English for Specific Purposes* 30, 209–221.
- Universitetslagen. 24.7.2009/558. www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2009/20090558
- Östman, Jan-Ola 2005: Persuasion as implicit anchoring. The case of collocations. I: Hal-mari, Helena & Tuija Virtanen (red.), *Persuasion Across Genres. A Linguistic Approach*. Amsterdam & Philadelphia, PA: John Ben-jamins. 183–212.
- Östman, Jan-Ola & Jacob Thøgersen 2010: Language attitudes and the ideology of the Nordic. *International Journal of the Sociology of Language*, 204, 97–127.

Ástráður Eysteinnsson

Íslands universitet

Íslandsk sprogpolitik, kultur og akademisk praksis. Domæner, store og små

Sammendrag

I denne artikel diskuteres det islandske sprogs status i lyset af islandsk sprogpolitik, kulturpolitik og universitetsvirksomhed i et forholdsvis lille sprogsamfund. Sprogets betydning i islandsk kulturforståelse udforskes, bl.a. på baggrund af dens påvirkning af det 19. århundredes nationalisme. Diskussionen forsøges løsrevet fra den kontekst for at lægge vægt på sprogets betydning i lokalkulturen og for den brede dialog der må foregå mellem ethvert sprogsamfund og omverdenen i en globaliseret tid. Det lokale sprogs betydning i universitetsarbejde og forskning er i den forbindelse stor og i artiklen efterstræbes en kortlægning af de faktorer, som skal være til stede, for at akademisk arbejde skal kunne trives på de enkelte sprog. Det kræver en omfattende oversættelsesindsats og »grænsearbejde«, hvor sprogets domæne på forskellige områder løbende opdateres og i nogle tilfælde bygges op fra grunden, hvor det kan vise sig at de har en del til fælles med nærliggende domæner.

Nøgleord: Islandsk sprogpolitik, kulturpolitik, lokalkultur, sprogdøme, universitetsundervisning og oversættelse

Indledning

I Island som i andre lande kritiseres myndigheder gerne for ikke at følge en erklæret politik på forskellige områder; med andre ord at de ikke lader handling følge ord. På det kulturelle område forholder det sig imidlertid omvendt i Island, for selvom man længe har syntes, at det skortede på en helhedspolitik på kulturområdet, bidrager det offentlige til forskellige aktiviteter, som vi betegner som kulturelle aktiviteter (Guðmundsson 2003). Måske skal den reelle politik altid aflæses af handling frem for af erklæringer. Men vedtagelse af love kan ses som et forsøg på at forene disse to ting. Lovgivning er en handling, som skal sikre en bestemt adfærd, og samfundet er ikke tjent med en lovgivning der ikke følges.

Den 27. maj 2011 vedtog Altinget en lov om det islandske sprogs og tegnsprogs status (<http://www.althingi.is/altext/139/s/1570.html>). Loven indeholder en bestemmelse om, at islandsk skal være »islændinges nationalsprog og det officielle sprog i Island« og samtidig »befolkningens fælles sprog« (Art. 1 og 2). Der har aldrig været tvivl om, at den kulturpolitik, som er ført af de forskellige institutioner og sammenslutninger, som enten hører under eller støttes af staten, er nært forbundet med nationalsproget og dermed de værdier, der forbindes med sproget. Med loven om det islandske sprogs og tegnsprogs status påtager staten sig et ubestrideligt ansvar på området og forpligter sig til at spille en af nøglerollerne i det islandske sprogs fremtidige historie. Samtidig bekræfter lovgivningen en resolution om islandsk sprogpolitik som Altinget vedtog den 12. marts 2009, hvor et forslag fra det islandske sprognavn blev erklæret som offentlig politik vedrørende det islandske sprog (<http://www.althingi.is/altext/136/s/0699.html>). Sprogpolitikken grundlæggende erklæring – som med lovgivningen to år senere blev stadfæstet med nogenlunde samme ordlyd – er at myndighederne skal »sikre at islandsk anvendes på alle det islandske samfunds områder« (*Íslenska til alls* 2009:7). I loven fremhæves det eksplicit, at islandsk er sprog for »alle skolens niveauer«, og at myndighederne skal »arbejde for at islandsk fagligt ordforråd løbende styrkes på forskellige områder, er tilgængeligt for alle og anvendes på så stort et område som muligt« (Art. 8 og 11). I sprogpolitikken behandles disse elementer udførligt. Det fremhæves, at der i lyset af samfundsændringer og globalisering må tages hensyn til så mange faktorer i samfundet som muligt »for at undgå domænetab til engelsk« (2009:9). I særlige kapitler omhandles islandsk som universitets- og forskningssprog, hvor det betones, at islandsk skal kunne anvendes i det forum og må »indeholde alt det nødvendige ordforråd for at naturlig kommunikation kan foregå mellem den, som har tilegnet sig viden, og den som modtager den« (2009:33–34).

Kultur og sprogpolitik

Selvom den pågældende lov kan ses som en naturlig bekræftelse på myndighedernes tidligere opbakning af nationalsproget, er det tydeligt, at både loven og vedtagelse af sprogpolitikken samtidig er udsprun-

get af bestemte historiske omstændigheder. Ideer om, at det islandske sprog har været truet af et andet sprog, kan spores århundreder tilbage, mest tydeligt til begyndelsen af det 19. århundrede, da nogle mente, at koloniens sprog var truet af det danske sprog, kolonimagtens centrale sprog. Nu, i begyndelsen af det 21. århundrede, ser det ud til, at sproget står over for et hidtil ukendt pres. Den historiske lighed mellem de to situationer er imidlertid slående. Ligesom man, ikke mindst den danske sprogforsker Rasmus Rask, for to århundreder siden efterlyste beskyttelse og styrkelse af sproget, virker den reaktion ikke mindre forståelig i dag, hvor det engelske sprog i høj grad er sammenvævet med globalisering på forskellige områder: det økonomiske system, medier og underholdning, teknik og videnskab.

I den aktuelle situation kunne man påstå, at den offentlige islandske sprogpolitik formål er speciel for et så fåtalligt folk, som samtidig efterstræber en position blandt de ypperste i vestlig modernisering. Til gengæld kan det påpeges, at sprogpolitikken bygger på en vedholdende og udbredt forestilling om nationalsproget som et forråds-kammer og et kraftcenter for historisk sammenhæng, kulturelle værdier og social identitet. I denne artikel fokuseres der på, hvordan Islands sprogsituation kommer til syne på universiteterne, med tanke på undervisning og anden akademisk virksomhed samt den slags institutioners samfundsdeltagelse. Det sidstnævnte minder os om, at selvom en høj grad af selvstændighed er nødvendig for universiteterne, er de ikke fritsvævende fænomener, men fungerer i samspil med samfundets øvrige aktører.

Der er derfor grund til at standse op og overveje sprogets generelle stilling og undersøge dets betydning med hensyn til de førnævnte faktorer: Historisk kontekst, kulturværdi og den sociale identitet. Her drejer det sig om en smeltedigel, hvor national identitet og andre ideologiske og følelsesmæssige faktorer blandes; sproget er sjældent et neutralt instrument, hverken i privatsfæren eller i offentlige fora. Det er heller ikke neutralt, når det bruges til at pege på historisk kontinuitet i islandsk kultur og endda kulturpolitik. I en artikel om islandsk kulturpolitik nævner Gestur Guðmundsson indledningsvis Islands land-nam og middelalderlitteraturen, hvor noget af den ifølge Guðmundsson har lagt grunden til »en sproglig selv-bevidsthed, som stadig spiller en væsentlig rolle i Islands kulturpolitik« (Guðmundsson 2003:113). Erfaringen viser at islændinge ofte automatisk forbinder sprog og kul-

turarv, hvor litteraturen værdsættes mest (det gælder dermed sprogets kunst samt narrative overleveringer af forskellig slags, som former den historiske bevidsthed i bred forstand).

Det er ikke svært at forklare, hvorfor litteraturen generelt anses for at være den vigtigste kultur- og kunstform i Island fra begyndelsen til i dag, men det er ikke en naturgiven relation, og det er vigtigt at gøre opmærksom på det samspil mellem æstetik og ideologi, som her gør sig gældende, og som reproducerer disse forhold, men samtidig knytter dem til vekslende perioders forskellige forudsætninger. Når vi når ind i det 19. århundrede opstår denne relation af forhold, som gerne forbindes med romantikken og ikke mindst vedrører nationale idealer og natursyn. Der opstår et samspil, som har formet den islandske kulturforståelse lige siden. Nationalitet og natur ser ud til at stå i et naturligt og gensidigt forhold til sproget og kulturarven. »Land, folk og sprog, en treenighed, sand og hel« lyder det i et kendt digt af Snorri Hjartarson fra midten af det 20. århundrede. Her er *landet* på én gang en islandsk naturverden og en ø med tydelige grænser, som ser ud til at garantere, at alle nøglefaktorer er ligeværdige. Ligesom afstanden til andre lande, er grænserne tydelige, hvilket ofte fremstilles som en positiv ting; at isolationen har spillet en vigtig rolle i sprogets bevarelse og i at sikre den islandske kulturs særstilling. Det som distraherer den klare øvision falder uden for, f.eks. sprogets historiske arenas diversitet og det 19. århundredes litterære aktivitet. På det tidspunkt var København centrum for en livlig islandsk litteraturaktivitet, og i slutningen af århundredet indledtes en betydelig kulturel aktivitet på islandsk blandt mennesker, som havde bosat sig på den anden side Atlanten, hvor den trivedes i nogle årtier. Disse steder var det islandske sprog i nærkontakt med fremmede sprog (dansk og engelsk); man kan sige, at det ligefrem blev brugt og dyrket på grænsen af forskellige kulturområder. Sagen bliver yderligere indviklet, når man tænker på vigtige islandske forfattere, som i begyndelsen af det 20. århundrede bosatte sig i udlandet, hvor de skrev deres værker på et fremmed sprog. Disse værker måtte siden oversættes til islandsk, hvilket også minder os om, at islandsk litteratur, ligesom litteratur andre steder i verden, ikke trives udelukkende på intern vækst, men at litteraturens og hele samfundets sprogunivers henter næring i oversættelser.

Bevidstheden om den slags komplikationer ser ikke ud til at have præget idéen om økultur, hvor historien, folket, kulturarven, naturen, sproget og litteraturen udgør en organisk helhed. Dette er en dynamisk blanding, hvis påvirkning undertegnede må erkende. Man kan se på denne hybrid som en stimulerende og konstruktiv kraft på baggrund af kulturhistoriske argumenter. Samtidig må man erkende, at den også er en myte, som reproduceres og redesignes, så den kan indgå i bestemte roller, f.eks. som image i det erhverv vi kalder turisme eller i forskellige fremstillinger af den islandske kultur. Et eksempel herpå er iscenesættelsen af det islandske bidrag til bogmessen i Frankfurt i efteråret 2011. Island og islandsk litteratur havde ærespladsen på bogmessen, som de fleste er enige om var et yderst vellykket arrangement. I en nylig artikel påpeger Ann-Sofie Nielsen Gremand, hvordan fremstillingen var stærkt karakteriseret af førnævnte hybrid. Energisk introduceredes fornyelse af forestillingen om »sagaøen«, hvor Island blev fremstillet som et fjernt, fremmed og mystisk land, hvor kulturen og ikke mindst litteraturen går ud i et med naturen, eksempelvis i montagebilleder, hvor »bogen indgår som element i den islandske natur« og bl.a. fremtræder som et vandfald, en basaltsøjle eller en gletsjer. »Emblemet for den islandske deltagelse ved bogmessen er ligeledes en hybrid imellem en bog og et vandfald« (Gremand 2012:17).

Sprogets værdi

I en nylig bog om islandsk kulturpolitik peger Bjarki Valtýsson på, at sproget ifølge den tyske filosof Herder – en af romantikkens hovedtænkere – er en »formende kulturkraft«, som det også tydeligt fremgår af de sidste århundreders herskende islandske »kulturbevidsthed« sammen med den »gyldne« sagatid, nationalismen og den storslåede natur. I Bjarki Valtýssons bog er denne hybride kulturbevidsthed et nøglebegreb, og han mener, at denne bevidsthed ikke kun styrer »den offentlige kulturpolitik«, men at den også bidrager til at »styrke kulturturismen og fremme markedskræfternes gennemslagskraft, idet meget tyder på, at den islandske natur sælger godt for tiden.« Bjarki kommer også ind på sproget, nogle gange i forbindelse med *den* islandske kulturidentitet (som han ind imellem anvender med bestemt artikel) uden eksPLICIT at diskutere dens rolle, hvilket er at beklage, da han mener, at denne

herskende kulturidentitets position er svag over for den nye digitale virkelighed, som vi i dag er konfronteret med (Valtýsson 2011:21). Det er dog tydeligt, at identiteten ikke er homogen, men hybrid, og at dens enkelte elementer ikke er fast knyttet til de andre. Bjarki fremhæver historikeren Guðmundur Hálfðánarsons mening (1999) om, at naturen sent i det 20. århundrede har styrket sin placering i den islandske nationalbevidsthed, bl.a. på bekostning af sproget (Valtýsson 2011:106).

Det synes derfor påkrævet at spørge til *sprogets domæne på kulturområdet* og derefter til sprogets enkelte domæner. Vi må se i øjnene, at hvis sproget skal overleve som et medium på alle områder i dette fåtallige samfund, må det være *hovedfaktor* i den islandske kulturpolitik i *praksis*. Når man i Island diskuterer med gæster fra udlandet, spørger de gerne om det ikke er uhyre besværligt og bekosteligt at praktisere en sådan »drift« af et sprog, simpelthen i antal mandeår, og om der ikke er delte meninger om den indsats. Og selvom der blandt islændinge findes dem, der mener, det er til for meget besvær, er det langt fra den generelle holdning. I et meget nyttigt oversigtsskrift om islandsk sprogpolitik peger Amanda Hilmarsson-Dunn og Ari Páll Kristinsson på forskningsresultater, som viser, at der har været megen og omfattende enighed om den islandske sprogpurisme, blandt myndigheder så vel som i offentligheden (Hilmarsson-Dunn og Kristinsson 2010:11). Man kan endog påstå, at denne kulturpolitikkens hovedfaktor derved på mange måder bliver en integreret del af samfunds- og erhvervslivet, og at sprogrøgt som kulturvirksomhed bliver mere og mere kompleks, efterhånden som Islands kommunikation med omverdenen tiltager. I denne sammenhæng er det også vigtigt at tænke på, at islandsk sprogværn, purisme og sprogrøgt har rødder langt tilbage til før romantikkens tid, til Herder og Rasmus Rask, som det også med stor tydelighed fremgår af Kjartan Ottóssons (1990) bog om islandsk sprogrensning. Selvom romantikkens tidligere omtalte hybride former har haft stor indflydelse helt frem til vore dage, er det vigtigt at være i stand til at rede trådene ud, bl.a. for at se på dem uden den særlige blindhed, som gerne er nationalismens følgesvend. I stedet for på forhånd at tage sprogets og nationalitetens sammensmeltning for givet, kan man undersøge sprogets rolle og betydning i *lokalkulturen*. Der kan man følge mange tråde, som forbinder sprog på den ene side og natur, heri inkluderet tegn på menneskers tilstedeværelse og bosætning på den anden side,

tråde af stor betydning for den historiske tradition og hukommelse, som er indlejret i sproget, og de forestillinger om og bearbejdning af virkeligheden som sproget, historien, stedet og den menneskelige kommunikation udgør.

I lokalkulturen kan man søge et mere klart syn på de *værdier*, der står på spil. De værdier er sikkert af både følelsesmæssig og ideologisk karakter. Amanda Hilmarsson-Dunn og Ari Páll Kristinsson peger på, hvordan den litterære arv »sammen med selve sprogets arkaiske karakteristika bidrager til formidling af bevidsthed blandt den islandske befolkning om det den mente – og stadig mener – er en unik sprogkultur. Denne holdning er baggrunden for en århundrede år gammel forestilling om, at islandsk må bevares og plejes.« (Hilmarsson-Dunn og Kristinsson 2010:6). Men selvom litteraturen er vigtig, gælder det også andre ting, idet sproget og dets udtryksmåder er integreret i kulturen overalt, dvs. de handlinger (i kreation og reception) og de holdninger, som vi kalder kultur – hvor dens grænser end går. Hverken sproget eller kulturen i bred forstand kan nøjes med at se indad – i denne smeltedigel finder der også en dialog med andre sprog sted, hvorved sproget tilføres kultur og viden udefra. Grænserne spiller samtidig en vigtig rolle i at gøre ethvert sprogunivers unikt og på samme tid værdifuldt for hele menneskeheden. Verdens sprog bliver færre med hvert år der går (Crystal 2000), og dermed indskrænkes den kultur mangfoldighed, som ligger i hvert enkelt sprogs fortolkning og udtryksmåder – i dets »samtale« med omverdenen. Sprogenes uddøen er ikke en nyhed i sig selv, men den tiltager, og en del tyder på, at det er og bliver stadig sværere for nye sprog at opstå end tidligere – mon det bliver globaliserings største kendetegn når vi ser tilbage?

Sprog og kultur på universiteterne

Universiteter og andre akademiske institutioner er vigtige fora for globalisering, og de forskelligartede relationer mellem akademiske centre i forskellige lande får større og større betydning. På europæisk plan arbejdes der f.eks. målbevidst med samarbejde inden for forskning og undervisning. Bologna-deklarationen har gjort det nemmere for studerende end tidligere at tage en del af deres uddannelse i et andet land, hvilket skaber en fleksibilitet, ikke mindst for studerende på grundud-

dannelsen. Fra et rationalitetssynspunkt kan man sige, at det akademiske samarbejde ville være bedst tjent med et sprog, som alle kunne enes om. Da ville engelsk være det »naturlige« alternativ. Men universiteterne er også kulturinstitutioner med adskillige tråde ud til lokalsamfundet; de har kontakter til de sociale systemer og erhvervslivet i bred forstand samt de lokale aktiviteter, som defineres på baggrund af miljø, natur, sundhed, uddannelse, kulturliv, kunst – og sprog. Selvom kulturbegrebets grænser er lige så uklare som begrebet er vigtigt, er det klart at universitetslæreres og studerendes indsats på universiteterne udgør bidrag til den lokale kultur. Den kulturelle faktor fremtræder meget klart i universitetets formidlingsrolle over for samfundet: skolesystemets øvrige nivauer, alle mulige faggrupper og oplysnings- og uddannelsesaktiviteter, institutioner og sammenslutninger af forskellig art samt medierne. Men hvis videnskab er kultur, så må dens formidling finde sit udtryk på det sprog, der tales inden for den pågældende kultur.

Jeg har tidligere været inde på sprogets *domæne* på kulturområdet. Samtidig med at der må redegøres for sproget i sin helhed som en specifik kulturfaktor, strækker sproget sig også ind over samfundets enkelte handlingsdomæner. Det gælder ikke kun de handlinger, som er de mest synlige i talt eller skrevet sprog. Sprogets domæne kommer også til udtryk i forbindelse med handlinger eller er knyttet til dem på forskellige måder, hvad enten det er musik, lægeundersøgelse, husbyggeri eller fiskeri. Ikke mindst inden for videnskab og teknik, hvor der sker hurtige ændringer på enkelte områder, og det derfor er naturligt at der stilles spørgsmål om, hvorvidt enkelte sprog kan holde trit med udviklingen, dvs. om nye fænomener (metoder, processer, begreber) kan beskrives og analyseres på det enkelte sprog, sådan at det pågældende domæne forbliver inden for sproget. Dette aktualiserer spørgsmål om baggrunden for, at et domæne enten opstår eller fastholdes i sproget, for eksempel i den akademiske verden. Hvad skal der til i moderne tider for at kunne hævde at et bestemt akademisk område trives på islandsk?

Jeg tillader mig at bruge begrebet *domæne* i mere end én betydning for at understrege relationen mellem videnskab, kultur, sprog og formidling. I det følgende tager jeg udgangspunkt i de arbejdsvilkår, der gælder på Islands Universitet, og samtidig i min egen erfaring som lærer ved Islands Universitet. Universitetet er Islands største akademiske

institution og den eneste med så bred en vifte af fagområder. Samtidig er det landets største arbejdsplads (inklusive de studerende naturligvis). Derfor må vi forudsætte, at denne ene institution har ualmindelig stor samfundsmæssig betydning, når vi skal vurdere samspillet mellem videnskaben og sproget.

Det gælder for dette universitet som for andre, at den videnskabelige innovation og videndannelse måske fremtræder mest tydeligt i forskningen og på de fortsatte studieniveauer, dvs. på kandidat- og ph.d-niveau. Mens de fortsatte studieniveauer bygger videre på grunduddannelserne er disse til gengæld nærmere tilknyttet de af universitetets funktioner, som har den klareste relation til lokalkulturen og formidling til samfundet. På grunduddannelserne er de enkelte fagområders sprogdomæne løbende underkastet granskning og fornyelse, der sætter sprogets indre struktur og ressourcer på alle fagområder på prøve. Det er selvfølgelig af stor betydning, at vigtig videnskabelig faglitteratur skrives og udgives på de forskellige sprog, også de mindre sprog. Det sker også ofte inden for de humanistiske, sociale og pædagogiske videnskaber. Undervisning på universitetets grundniveau bør dog kunne stimulere og være tilknyttet vidensformidling på alle fagområder til offentligheden og andre skoletrin. Gennemgang af Islands Universitets kursusplan (*Kennsluskrá Háskóla Íslands 2012–2013*) viser, at undervisningen på de fleste kurser på grunduddannelsen inden for alle fag (selvfølgelig med undtagelse af fremmedsprogsundervisning) foregår på islandsk.¹

I lyset af det faktum, at de fleste af universitetets faste lærere er videruddannet i udlandet, kan man ikke gå ud fra, at det umiddelbart falder dem naturligt at formidle deres viden på islandsk, og i visse tilfælde kan det både være tids- og arbejdskrævende. Jeg har været ansat ved faget almen litteraturvidenskab ved Islands Universitet. Almen litteraturvidenskab er et internationalt fag, som ikke er tilknyttet specifikke sprogs litteratur, og derfor ikke bundet af nationale »forpligtelser« som den litteraturundervisning, der udgør en del af faget islandsk. Tilbage står dog spørgsmålet om hvilket sprog der skal undervises på i faget og dermed på hvilket sprog de studerende diskuterer og skriver om internationale og tværkulturelle emner. Undervisningen i almen litteraturvidenskab er for det meste foregået på islandsk, og sådan er det stadigvæk. Da jeg vendte tilbage til Island og begyndte at undervise

efter omkring et årtis ophold i udlandet, var det at skulle tilrettelægge og undervise *på islandsk* i de kurser jeg var ansvarlig for i mine første år ved faget uden tvivl den største udfordring. Med udfordring mener jeg en *faglig* udfordring. At skyde genvej ved direkte at anvende mine noter fra min studietid eller den universitetsundervisning, jeg havde praktiseret i USA, var ikke en mulighed. Jeg måtte gentænke opgaven på islandsk, jeg måtte bevæge mig på grænsen af islandsk og den akademiske diskurs, som jeg havde tilegnet mig på fremmede sprog, især tysk og engelsk – og derefter finde et udtryk for den på islandsk for at kunne fremstille den i foredrag, gruppediskussioner og samtaler med enkelte studerende. Ligesom den islandske fremstilling var denne gentænkning ofte svær, men jeg kunne også tydeligt mærke, at den også var nyskabende. Ofte skærpede den min selvstændighed over for opgaverne, når det drejede sig om at tage stilling til de ledende diskussioner indenfor fagfeltet. Når jeg ser tilbage, synes jeg dette har været en af de mest omfattende og krævende opgaver, jeg har påtaget mig, og jeg gentager, at her mener jeg på det akademiske område.

Min oplevelse har med andre ord hverken været at jeg i Island finder mig i en akademisk afkrog, i et randområde, i en forlængelse af eller på en udpost i forhold til et imaginært centrum eller videnskaberne epicenter i udlandet. Stedet har mere fungeret som et centrum, hvor man på den ene side er inden for hørevidde af andre centre i udlandet, og hvor sproget på den anden side spiller en nøglerolle i dette centrum, ikke mindst i akademikernes kontakt til virkeligheden og fællesskaberne i dette land, i dette samfund. Jeg håber ikke dette lyder som en romantisk tirade. Kontakt af denne art er ingen dans på roser, den kan til tider være en kamp mod fordomme og fobi over for den akademiske verden. Sproget udgør ganske enkelt en stor del af vores åndelige og materielle omgivelser, og er som før sagt integreret i kulturen på en kompleks og mangfoldig måde. Her refererer jeg til kultur i bred forstand som nært forbundet med uddannelsesmuligheder, også selvuddannelse. Et samfund, som ønsker at være kulturelt selvstændigt, må have let adgang til en mangfoldighed af viden på dets eget sprog, en viden der løbende granskes og fornys. Islandske forskere på alle områder må bidrage til det arbejde. Man kan sagtens forestille sig et samfund, hvor akademikere udelukkende benytter et fremmedsprog i sit faglige virke og så veksler over til islandsk i hjemmet og anvender

det kære modersmål i familiesammenhæng og hverdagsliv uden for arbejdslivet. Den form for arbejdsdeling mellem sprog, som ikke skal forveksles med »tosprogethed«, ville formentlig i løbet af kort tid splitte det kulturgrundlag, som det islandske sprog bygger på og er en del af.

Hvor ligger den største udfordring for det islandske sprog inden for videnskaberne verden, dvs. for det islandske sprog som »akademisk sprog«? Efter min mening kan den i grove træk opdeles i følgende kategorier, hvor jeg samtidig forsøger at svare på spørgsmålet om, hvad der skal til, for at vi kan hævde, at et bestemt fagområde trives på islandsk (og enkelte andre sprog):

- (1) Undervisning på islandsk (undervisning på universitetsniveau er naturligvis en fortsættelse af undervisning i den videregående skole, hvormed der er et samspil)
- (2) Akademiske tekster på islandsk (publicering af forskningsresultater i skrifter og på seminarer)
- (3) Fagterminologisk arbejde (neologismer, nye begreber, indsamling af begreber)
- (4) Oversættelse af videnskabelige tekster (artikler og bøger)
- (5) Anden debat på islandsk (indenfor almen oplysning, præsentationsmateriale, medier osv.)

Domæne og oversættelse

Hvis *faget skal eksistere på islandsk*, skal alle ovennævnte kategorier være aktive. Dette gælder mest tydeligt for de fag, hvor den akademiske diskurs befinder sig tæt på samfundets sprogbrug og udtryksmidler. Humanistiske, sociale og pædagogiske videnskaber kan se ud til at være de mest oplagte, men der kan også nævnes eksempler på andre områder.² Der er utvivlsomt nogen, der vil mene at kategorierne 2) og 4) i dag ikke har den store betydning inden for f.eks. medicin, naturvidenskaberne og de tekniske fag. Forskere inden for disse fag publicerer deres resultater på engelsk, og eftersom alle læser dem på engelsk, er der ikke det store behov for at oversætte publicerede faglige artikler til andre sprog. Men hvis undervisning på modersmålet og fagterminologisk arbejde ikke plejes på disse fagområder, vil de hurtigt miste forbin-

delsen med almindelige menneskers sproglige virkelighed i samfundet, deriblandt dem som underviser på skolens andre trin.

Selvom der ikke er så mange oversættelser af videnskabelig karakter på de sidstnævnte fagområder, er det klart, at de som arbejder med universitetsundervisning på modersmålet og beskæftiger sig med fagtermer på mange måder befinder sig i samme situation som oversætteren. De formidler viden, som de gerne har tilegnet sig på et fremmedsprog, på deres modersmål, og ofte rejser det spørgsmål om, hvordan enkelte begreber skal oversættes og behandles på undervisningssproget, ligesom den akademiske diskurs i det hele taget kan give anledning til tvivl. Den erfaring fra min undervisningspraksis i litteraturvidenskab ved Islands Universitet, jeg har beskrevet ovenfor, kan på mange måder netop sammenlignes med oversætterens erfaring. Ofte er fagets pensum, som i så mange andre fag, på et fremmedsprog – som regel engelsk – mens det diskuteres på islandsk. Nogle gange bygger man endda på engelske oversættelser fra et tredje sprog, som læreren i de fleste tilfælde behersker. Undervisningen kan da indimellem være et meget aktivt oversættelsesforum, hvor der refereres til to (eller tre) sprog i den samme diskussion. Dette kalder jeg ofte grænsearbejde. Det består i oversættelse i bred forstand, alt fra bearbejdning af et enkelt begreb på et fremmed sprog til en mere generel diskussion på islandsk om tekster, som studerende og lærer har læst på et andet sprog (jf. Eysteinnsson 2010).

Den største ulempe i denne situation er, at undervisningen ikke bliver let tilgængelig for udenlandske studerende. Hvis de alligevel møder op og gør sig umage for at lære sproget, har de ikke kun fået magt over et læringsinstrument, men også opnået adgang til en anden kultur. Værdien af førnævnte grænsearbejde, lærerens rolle i oversættelsen, består netop i at skabe en forbindelse mellem sprogenes kulturer og deres iboende erfaringer. På den måde modarbejdes også det, som antropologen Talal Asad har kaldt »sprogenes ulighed« (Asad 1986).

Engelsk er ubestrideligt det mest anvendte sprog i videnskabernes verden i dag. Men det placerer ikke engelsk på en kulturel piedestal i forhold til andre sprog, lige så lidt som bestemte staters midlertidige magtposition automatisk bringer dem kulturelle ressourcer frem for andre stater. Selvom det kan koste en del besvær at opdatere de enkelte fagområders sprogdomæne, så indebærer det besvær et vigtigt

potentiale samt incitament til at skærpe en selvstændig og kritisk holdning til de aktuelle opgaver. Og denne opgave er ikke kun defensiv kamp. Det grænsearbejde, som jeg har deltaget i sammen med mine kollegaer i almen litteraturvidenskab, har ikke udelukkende drejet sig om at opdatere fagets domæne på islandsk. Nye fag er også opstået på baggrund af litteraturvidenskaben og er senere blevet selvstændige fag ved Islands Universitet: oversættelsesvidenskab, filmvidenskab og kulturvidenskab. I forbindelse med opbygningen af disse fag er fagenes indbyrdes relationer kommet til syne og kulturvidenskabens tværvidenskabelige karakter minder os hele tiden om, at fagenes domæner aldrig er tydeligt afgrænsede; intet fag kan stå alene, det deler altid sprogområde med andre fag.

Enkeltord og sproguniverser

At et akademisk fag eksisterer på islandsk – hvad betyder det konkret? For tyve år siden fandtes filmvidenskab ikke på islandsk. Der blev lavet film i Island og der fandtes en kulturel diskurs om filmkunst på islandsk takket være personer som forfatteren Thor Vilhjálmsson, som skrev mange artikler om film. Men eftersom det drejer sig om et medium og en kunstform, som åbenbart har en stor betydning i islandsk sammenhæng såvel som andre steder, var det i virkeligheden unaturligt, at der ikke fandtes systematisk forskning og analyse af dette medium (jeg mener altså ikke en praktisk filmuddannelse, men en akademisk undersøgelse af film og dens kontekst). Man kan frem for alt takke én enkelt person, min kollega Guðni Elísson, for oprettelsen af filmvidenskab som en akademisk disciplin i Island. Da han vendte tilbage til Island efter afsluttet doktoruddannelse for næsten to årtier siden, gik han umiddelbart i gang med at lægge grund til filmvidenskab inden for rammerne af almen litteraturvidenskab. Han var bogstavelig talt utrættelig med at skrive, undervise og tilrettelægge faget, og ikke mindst opfordrede han sine studerende, kollegaer og andre til at skrive om film og oversætte artikler og kapitler fra bøger af udenlandske forskere til islandsk. Han har også arbejdet med faglig redaktion på adskillige bøger på området, en aktivitet som ofte undervurderes i det islandske forskningssystem.³

Der er utrolig mange ting at se til i den slags akademisk og kreativt arbejde. Iblandt kan man synes, at det islandske sprog står i defensiven, når der skal indledes en ny akademisk diskurs, ikke mindst omkring begreber, og selve begrebsfloraen kan være svær at (for)klare. Man finder ikke altid umiddelbart de rigtige begreber, og nogen gange skal der en vis fermentering til. Det er sket, at jeg med Guðni Elísson har diskuteret »film noir«, en af hans favoritgenrer i filmens univers. Vi var enige om, at det franske begreb sagtens kunne bruges i islandsk ligesom i andre sprog, men syntes alligevel, at det var nødvendigt også at have et islandsk begreb til disposition. Der er noget klodset ved gentagne gange at sige f.eks. »film noir kvikmyndir«. Jeg funderede over dette og kom med et par forslag: »mørkfilm« (i: *dökkmyndir*) eller noget i den retning, tydeligvis kunne man ikke anvende »sortfilm« (i: *svartmyndir*). En dag, hvor Guðni beretter om det filmvidenskabelige studium, indgår der i beretningen som det mest naturlige ordet »skumringsfilm« (i: *rökkurmyndir*). Jeg studsede og spurgte hvor det kom fra, hvortil han svarede, at det bare var opstået i hans diskussioner med andre – på islandsk – om denne filmgenre. Han var ikke helt klar over om en bestemt person ubetinget var ophavsmand til begrebet. Men nu var det der og det var kommet for at blive.

Jeg er sikker på, at der findes flere lignende fortællinger om begreber og deres andel i opbygningen af akademiske fagområder i Island og på islandsk. Der er også behov for løbende fornyelse af de områder, som har en længere historie. Jeg har selv i mange år arbejdet med registrering af begreber og begrebsforklaringer inden for litteraturvidenskaben (i ordets brede forstand). Min medredaktør på dette værk er Garðar Baldvinsson. I den forbindelse kommer jeg til at tænke på et andet begreb. For en del år siden foreslog Garðar Baldvinsson det islandske ord »afbygging«, hans oversættelse af »dekonstruktion«, et kendt begreb fra filosofien og filosofikritikeren Jacques Derrida. Jeg har til tider måttet forsvare dette begreb i interessante diskussioner med mennesker, som ikke mener, at dette ord kan anvendes i islandsk: »afbygging«, hvad mon det er for et skur? Modstanden skyldes muligvis, at det islandske ord »bygging« først og fremmest henviser til en bygning, en form, en struktur. Men »bygging« kan også betyde en proces, det at bygge noget, at konstruere, og *afbygging* er i den forstand ikke mere

utænkeligt end ordene *afhelgun* (*verdsliggørelse/sekularisering*) og *aflögun* (*formforandring/deformering*).

Dette vidner noget om den modstandskraft, der findes indbygget i det islandske sprog, om de forsvarsmekanismer, som ofte ligger i sprogets bøjningssystem, som gør det sværere for os end for mange andre at optage fremmede ord og begreber i sproget. I stedet udsættes de gerne for en del rekonstruktion og måske endda i nogle tilfælde dekonstruktion. Det kan til tider være noget omstændeligt. Vi må gøre os en del umage for den akademiske brydning på islandsk. Fagterminologiarbejde er meget vigtigt i hele den sammenhæng; et arbejde, der kræver dialog og samarbejde og et omfattende kendskab til det aktuelle område. At arbejde med fagtermer er forskning og skal vurderes på det grundlag. Direkte og indirekte terminologiarbejde kan også præge undervisningen, som jeg kom ind på tidligere. I dette arbejde behandles gerne fænomener, situationer, begreber som ikke har været i cirkulation på islandsk, og de studerende læser om emnet på et fremmedsprog, som regel engelsk. Jeg har før sammenlignet dette arbejde med dobbelte studier (det er måske så meget sagt): På den ene side skal de studerende orientere sig i en fremmedsproglig diskurs og i begrebernes betydning, mens de på den anden side må følge læreren i en ny diskurs på islandsk om emnet (Eysteinnsson 1998). Jeg ved, at nogle synes, at dette er spild af både tid og energi, men der mener jeg det modsatte. At det er umagen værd viser sig ved alt det vi får tilbage i form af kreative overvejelser omkring emnet. Og der mener jeg, at ligeså vigtigt som det er at oversætte forskellige akademiske tekster til islandsk, ikke mindst forskellige grundlæggende tekster, lige så vigtigt er det, at pensum på fremmedsprog og den islandske diskussion mødes i undervisningen. På den måde bliver undervisningen til dynamisk oversættelsesvirksomhed, som skærper de studerendes så vel som lærerens tanker. Denne virksomhed må selvfølgelig også understøttes af forskning, som gøres i en islandsk kontekst og udgives på islandsk. Oversættelse skal ske i samspil med original produktion af teoretiske tekster på modersmålet. Kreativ forskning behøver dette samspil.

Oversat af Salvör Aradóttir

Om forfatteren

Ástráður Eysteinnsson er professor i komparativ litteratur og dekan ved det humanistiske fakultet, Islands universitet.

Email: astra@hi.is

Noter

- ¹ På overbygningsstudierne ser det anderledes ud, der udbydes en del kurser på engelsk og der er endda eksempler på fag hvor der udelukkende undervises på engelsk.
- ² Dette gælder dog ikke alle fagområder inden for humaniora, dvs. fremmedsprogsstudier på universitetsniveau. Fremmedsprogsstudiernes særstilling skyldes at det kan være naturligt at undervisning på universitetsniveau for en stor del foregår på det sprog der undervises i. I virkeligheden knyttes fremmedsprogene også til den islandske kultur på mange måder bl.a. via oversættelser og Islands kontakter til andre lande og det er ønskværdigt at akademikere på dette område også behandler deres problemfelter på islandsk ligesom eksperter på andre områder. Her må man tænke på at en del udenlandske akademikere/forskere arbejder ved universiteter i Island og man kan ikke altid forlange at de skriver islandsk. Deres skrifter kan dog naturligvis oversættes til islandsk.
- ³ Filmvidenskab har været et selvstændigt fag ved Islands Universitet fra 2005 under ledelse af Björn Ægir Norðfjörð som har videreført Guðni Elissons grundlæggende arbejde.

Litteratur

- Asad, Talal 1986: *The Concept of Cultural Translation in British Social Anthropology*. I: Clifford, James & George E. Marcus (red.), *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press. 141–164.
- Crystal, David 2000: *Language Death*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eysteinnsson, Ástráður 1998: Þýðingar, menntun og orðabúskapur. *Málfregnir*, 8(1), 9–16.
- Eysteinnsson, Ástráður 2010: Working Across Borders: Reflections on Comparative Literature and Translation. *Diacritica*, 24(3), 31–44.
- Gremand, Ann-Sofie Nielsen 2012: Ísland sem rými annarleikans. Myndir frá bókasýningunni í Frankfurt árið 2011 í ljósi kenninga um dul-lendur og heterótópiur (overs. Salvör Aradóttir). *Ritið. Tímarit Hugvísindastofnunar*, 12(1), 7–29.
- Guðmundsson, Gestur 2003: Cultural policy in Iceland. I: Duellund, Peter (red.), *The Nordic Cultural Model*. København: Nordisk Kulturinstitut. 113–144.
- Hálfdanarson, Guðmundur 1999: Hver á sér fegra föðurland. Staða náttúrunnar í íslenskri þjóðernisvitund. *Skirnir*, 173, 304–336.
- Hilmarsson-Dunn, Amanda & Ari Páll Kristinnsson 2010: The Language Situation in Iceland. *Current Issues in Language Planning*, 11(3), 207–276.
- Íslenska til alls 2009 http://www.islenskan.is/Isenska_til_alls.pdf.
- Kennsluskra Háskóla Íslands 2012–2013 [Islands Universitets kursusplan] (<https://>

- ugla.hi.is/kennsluskra/index.php?tab=skoli&chapter=content&id=-2012).
- Ottósson, Kjartan 1990: *Íslensk málhreinsun. Sögulegt yfirlit*. Reykjavík: Íslensk málnefnd.
- Valtýsson, Bjarki 2011: *Íslensk menningarpólitik*. Reykjavík: Nýhil.

Anne Holmen

Københavns Universitet

Efterord: Parallelsproglighed og flersprogethed på nordiske universiteter

Begrebet parallelsproglighed optræder i dag som en central strategi i nordiske universiteters sprogpolitik. Strategien skal primært adressere det problem, at universiteterne på én gang ønsker at styrke internationaliseringen gennem brug af engelsk til akademiske formål og opretholde brugen af de nationale sprog til samme formål. Målet blev fx udtrykt i den nordiske sprogdeklaration fra 2006 på denne måde: »En konsekvent sprogpolitik for parallelsproglighed indebærer, at såvel Nordens samfunds bærende sprog som engelsk bør kunne anvendes som videnskabeligt sprog, at formidling af videnskabelige resultater på Nordens samfunds bærende sprog bør være meriterende, og at undervisningen i videnskabeligt fagsprog, især på skrift, bør gives både på engelsk og på Nordens samfunds bærende sprog«.

Som det fremgår af indledningen og de fem artikler i dette temanummer af *Nordand* rejser den balance, der på papiret tilstræbes mellem det nationale sprog og engelsk, imidlertid en række spørgsmål i praksis. Hvad betyder universiteternes overordnede sprogpolitik for forskning og undervisning, er der forskel på fagområder og fakulteter, og hvad med universiteternes demokratiske forpligtelse til vidensformidling og kontakt med det omgivende samfund? Hvordan ser brugen af de to sprog ud i praksis, og hvilke handlemuligheder gives for universiteternes medarbejdere og studerende? Er der tale om reelle valg, eller om en markedsdrevet deling af universiteternes virksomhed i en internationalt orienteret del, som er engelsksproget, og en nationalt orienteret del, som bæres af kommunikation på de nationale sprog? Og hvis det er tilfældet, hvad gør det så ved vores forståelse af universiteternes samfundsmæssige funktion og identitet? Hvilken rolle spiller de sprogpø-

litiske organisationer og den diskurs, som de kan være med til at rejse, og hvordan håndterer vi den anvendte lingvistiske virksomhed, som udviklingen fører med sig i form af terminologiarbejde, oversættelse og sprogundervisning? Hvordan skal vi overhovedet se på relationen mellem sprogene, og hvilke begreber skal vi bruge til at fange den ind med?

Spørgsmålene er mange, og de befinder sig ikke alene på forskellige niveauer inden for det sprogpoltiske felt, men forholder sig også forskelligt til den iboende normativitet i begrebet parallelsproglighed og den beslægtede debat om domænetab. Som Frans Gregersen påpeger i indledningskapitlet er begrebet »opfundet som samlingspunkt for de ideologer og forskere som hverken er tilhængere af ren laissez-faire politik eller tilhængere af at opstille nationale beskyttelsesværker mod brug af andre sprog end det samfunds bærende«. Men at de nævnte ideologer og forskere er enige om, at flere sprog i princippet er et gode for de nordiske universiteter, betyder ikke, at de nødvendigvis er enige om, hvor stærkt det nationale sprog eller engelsk skal promoveres, og med hjælp af hvilke redskaber (Preisler 2010; Thøgersen 2010). Hvad der til gengæld meget ofte sker er, at diskussionen om parallelsproglighed bindes til relationen mellem de to sprog og derfor ikke kommer til at tage fat i et bredere globalt perspektiv. Som følge af internationaliseringen af universiteterne og den generelle demografiske udvikling er universiteterne således præget af en stigende sproglig heterogenitet blandt studerende og medarbejdere og af en forholdsvis stor mobilitet i begge grupper. Samtidig er der – i hvert fald på visse universiteter – uddannelsespolitiske overvejelser over, hvordan kompetencer på andre sprog end engelsk kan være med til at sikre de færdige kandidaters adgang til et globalt arbejdsmarked i stadig bevægelse. Skal man som på mange amerikanske universiteter indbygge et obligatorisk sprogmodul i alle uddannelser og som noget særligt stille krav om, at pågældende sprog hverken er det nationale sprog eller engelsk? Eller skal et sådant sprogmodul blot være et tilbud blandt mange valgfagsmuligheder?

Når man læser temanummeret af *Nordand* igennem, bliver det således tydeligt, at vi som planlæggere af sprog- og uddannelsespolitik på nordiske universiteter har brug for flere og endnu mere detaljerede analyser af, hvad der rent faktisk foregår i akademisk sprogbrug – på de nationale sprog, på engelsk, på andre relevante sprog og på de mange »blandingssprog«, der præger såvel international kommunikation som

hverdagens sprogbrug og sprogtilegnelse. Samtidig har vi brug for at videreudvikle begreber og tankesæt, der kan fremme vores forståelse af den sociolingvistiske situation og dermed skærpe vores sprogpoltiske debat om fremtidens nordiske universiteter. Heldigvis er temanumre som det foreliggende tegn på, at vi er kommet godt i gang med begge dele, og at nordiske samarbejder som det Nordplus-sprog-støttede netværk, der ligger bag, kan have betydning for begge typer udvikling. For at kunne tilføje et yderligere perspektiv til arbejdet i netværket vil jeg i denne korte artikel forsøge at udfordre parallelsproglighedsbegrebets binære og dermed statiske karakter og analysere det ud fra dets muligheder for at indarbejde dels en flersprogethed i sit scope og dels et mere dynamisk syn på sprogbrug og sprogfærdighed. Udgangspunktet tages i de intentioner, der blev udtrykt i den nordiske sprogdeklaration i 2006, og som er tiltrådt af ministrene for nordiske anliggender.

Den nordiske sprogdeklaration

Den nordiske sprogdeklaration introducerede begrebet parallelsproglighed som et centralt element i en såkaldt »demokratisk sprogpoltik for det mangesprogede Norden«. I deklarationen karakteriseres Norden ikke kun som demokratisk, men også som en foregangsregion i sproglige spørgsmål, fordi indbyggerne angiveligt bestræber sig på at forstå og respektere hinandens modersmål, og fordi sprogpoltikken i de nordiske lande i høj grad er offentligt finansieret og transparent. Parallelsproglighed, som er et vigtigt redskab i opfyldelsen af den demokratiske sprogpoltik, defineres som samtidig anvendelse af flere sprog inden for et eller flere områder, hvor sprogene hverken dominerer (slår ud) eller erstatter hinanden. Særligt nævnes den parallelle brug af engelsk og et af de nationale nordiske sprog, men deklarationen inkluderer også parallel brug af flere nordiske sprog og af brugen af et nordisk og et ikke-nordisk sprog, når blot dette tales af personer, der bor permanent i Norden (såkaldte »nordboer«). I princippet taler sprogdeklarationen således om parallelsproglighed mellem »alle sprog i Norden« defineret som »totaliteten af sprog, der tales i Norden«, herunder de ca. 200 ikke-nordiske sprog. Det nævnes eksplicit, at gruppen af »nordboer med et ikke-nordisk sprog som modersmål« har behov for dels en veludbygget uddannelse i landets samfundsberende sprog og dels muligheder for

at anvende og udvikle deres eget modersmål. Parallelsprogligheden er som udgangspunkt ikke begrænset til relationen mellem engelsk og et nationalt nordisk sprog.

Deklarationen, som kun er 6 sider lang, er imidlertid noget ambivalent med hensyn til, hvor mange sprog der inkluderes i parallelsprogligheden som strategi. På den ene side defineres nordboer som »personer, der bor permanent i et nordisk land«, uanset deres sproglige baggrund eller statsborgerskab, og i indledningen nævnes tilmed, at alle sprog betragtes som ligeværdige. Men samtidig understreges det, at sprogene har forskellige funktioner, og undervejs i deklARATIONEN markeres tydeligt, at der til disse funktioner knytter sig forskellige rettigheder og forskellige sprogpolitiske mål. Der opereres således med følgende hierarki af sprog:

- (a) Nordens oprindelige sprog, som ifølge bemærkninger til Deklarationen har eksisteret i regionen i mindst 1000 år, og som er samfundsbærende, dvs. de kan anvendes til officielle formål. Nogle af dem er også statsbærende og »komplette«, dvs. de kan anvendes på alle samfundsområder. Dansk, finsk, islandsk, norsk og svensk hævdes at leve op til alle tre kriterier, mens færøsk, grønlandsk og samisk kun opfylder nogle af dem.
- (b) Nordens sprog, som ikke er oprindelige, men som har en særlig status som officielle minoritetssprog i mindst et af de nordiske lande. De er hverken komplette i pågældende kontekst, stats- eller samfundsbærende. Her nævnes meänkieli, kvænsk, romani, jiddisch, tysk, finsk som forskellige tegnsprog.
- (c) Øvrige sprog i Norden, som hverken er komplette, samfunds- eller statsbærende, og som ikke har status som officielle minoritetssprog. I deklARATIONEN anslås, at det drejer sig om ca. 200 sprog.

Der er imidlertid ikke alene tale om en funktionsinddeling af de mange sprog i Norden, men også af en gradbøjning af de sprogpolitiske mål alt efter, hvilke befolkningsgrupper der associeres med pågældende sprog. Udgangspunktet er ganske vist et sæt sproglige rettigheder, som er fælles for alle nordboer: ret til at tilegne sig et samfundsbærende sprog, et internationalt sprog og et skandinavisk sprog samt til at »bevare og udvikle deres modersmål og nationale minoritetssprog«. Til de første tre rettighe-

der knytter der sig sprogpoltiske mål, mens det mål, der oprindeligt var udformet med hensyn til udviklingen af modersmålet, blev fjernet i den sidste version af deklARATIONEN. Dette rammer imidlertid kun de grupper, hvis modersmål ikke er indbefattet af de andre tre kategorier (dvs. hverken er samfundsbærende, internationalt eller skandinavisk), dvs. sprog under punkterne (b) og (c) i sproghierarkiet.

Når man sammenligner udkastet til deklARATIONEN med den endelige version, opdager man andre ændringer (se Holmen 2007). I forbindelse med den internordiske forståelse er det sprogpoltiske mål, »at alle nordboer skal kunne kommunikere med hinanden, i første omgang på et skandinavisk sprog, i anden omgang ved hjælp af tolkning«. Tolkemuligheden blev fjernet i sidste version, hvilket binder målet til beherskelse af skandinaviske sprog og udelukker inddragelse af ikke-skandinavisktalende i kommunikationen inden for det nordiske sprogfællesskab. Endelig var der i forbindelse med målet om tilegnelse af et internationalt sprog inkluderet følgende eksemplificering: engelsk, spansk, fransk, arabisk m.fl. Denne eksemplificering blev også fjernet i den endelige udgave. Tilbage står en deling af parallelsprogligheden i to underpunkter: mellem engelsk og Nordens sprog, hvor det ret fyldigt – den korte tekst taget i betragtning – udfoldes hvad en »konsekvent politik for parallelsproglighed indebærer«, og parallelsproglighed mellem sprogene i Norden, som dels vedrører den nordiske sprogkonvention og dels sprogbehov hos »nordboer med ikke-nordisk sprog som modersmål«. Hvor den første type parallelsproglighed knyttes sammen med uddannelse, arbejdsmarked og andre samfundsmæssige behov, og hvor deklARATIONEN derfor lægger op til både corpus og statusplanlægning i sprogpoltikken, forbindes den anden alene med minoritetsgruppers behov for at beherske det samfundsbærende sprog og modersmålet. Sprogpoltikken begrænses derfor til tilegnelsesspørgsmål. Når hertil kommer de ændringer, der er foretaget fra deklARATIONENS udkast til den endelige version, tegner der sig et billede af, at der er grænser for rettighedstænkningen i relation til de mange sprog i Norden, og at den såkaldte »demokratiske sprogpoltik« først og fremmest har til formål at styrke de samfundsbærende sprog indbyrdes og i relation til engelsk, og at den i langt mindre grad har til formål at styrke alle sprog i Norden. I det omfang begrebet parallelsproglighed henter sin betydning fra arbejdet med den nordiske sprogdeklARATION, er det derfor ikke mærkeligt, at det har en binær karakter og har vanskeligt ved at indarbejde et mere globalt perspektiv.

Sprogpolitik på det nationale niveau – eksemplet Danmark

Hvis vi flytter perspektivet fra det fællesnordiske til det nationale niveau, genfinder vi optagetheden af relationen mellem engelsk og det nationale sprog. Dansk Sprognævn har traditionelt været fokuseret på korpusplanlægning og informationsaktiviteter vedrørende dansk (og ikke vedrørende sprog i Danmark). Nævnet er i stigende grad blevet optaget af statusplanlægning inden for områder, hvor dansk modstilles engelsk (Davidsen-Nielsen et al. 1999; Jarvad 2001; Dansk Sprognævn 2003, 2007), og ligger her på linje med de to sprogpoltiske redegørelser fra henholdsvis 2003, *Sprog på spil*, og 2008, *Sprog til tiden*. I en nylig opfølgning på den seneste redegørelse konkluderes følgende om det danske sprogs status: »Sprognævnet konkluderer at presset på dansk sprog fortsat øges idet der bliver mindre og mindre tid og plads til dansk. Lovgiverne bør derfor overveje nøje hvordan de sikrer at dansk som modersmål ikke svækkes, hvis de beslutter at fremme brugen af engelsk især i uddannelsessystemet« (Dansk Sprognævn 2012:2). Alle rapportens anbefalinger vedrører således en styrkelse af dansk, fra skolestart til de videregående uddannelser. Rapporten nævner desuden kort et antal fremmedsprog samt nabosprogene svensk og norsk. Derimod omtales den sproglige diversitet i den danske befolkning ikke i hovedrapporten, men kun i et bilag, som har til formål at eksemplificere en række sprogpoltiske begreber og typer af lovgivning. Rapporten giver indtryk af, at sproglig diversitet er et fænomen, der optræder globalt og i lærebøger om sprogpolitik, men ikke er relevant inden for Danmarks grænser, og at dette valg er en konsekvens af den danske laissez-faire politik på sprogområdet. Ifølge rapporten ligger der bag laissez-faire politikken en udbredt uvilje mod at udpege bestemte områder og bestemte befolkningsgrupper som mål for sprogregulering. Men ved ikke at tænke den lokale flersprogethed ind sammen med den sprogpolitik, der skal sikre det danske sprogs status, mister man muligheden for at kombinere et lokalt og globalt perspektiv. Som Inger Lindberg skriver i en artikel om »Det nya mångspråkiga Sverige«: »Språkpolitiskt handlar det om hur svenskans dubbla roller som majoritets- och minoritetsspråk ska kunna balanseras på ett sätt som gör att svenskan bibehåller sin ställning som samhällsbärande och komplett språk, samtidigt som den språkliga mångfalden främjas« (2009:11).

Også danske sociolingvister har argumenteret for, at den eksisterende flersprogethed i befolkningen og i en række globale samarbejds-

relationer indarbejdes i sprog- og uddannelsespolitikken for at sikre de nødvendige kompetencer i fremtiden (Haberland 2010; Phillipson 2010). Desuden fremhæves det, at en flersproget pædagogik vil give uddannelsesmæssig kvalitet for både majoritets- og minoritetslever (Gimbel 2010; Jørgensen 2010) og bringe Danmark ajour med initiativer i europæisk sprogpolitik (Daryai-Hansen 2010). En nylig rapport om fremmedsprogsundervisning (*Sprog er nøglen til verden*, 2011) anbefaler ikke kun tidligere start på første og andet fremmedsprog i grundskolen, men også en udvidelse af viften af sprog, der kan vælges mellem efter engelsk. Universiteterne kan med fordel følge op ved at kombinere parallelsprogsstrategien med en sprogpluralistisk tilgang, og således både udvide antallet af sprog, der undervises i, men også give det danske sprog en anden sprogpolitisk placering som på én gang lokalt majoritetssprog og globalt minoritetssprog.

Et dynamisk sprogsyn integreret i undervisning

I alle tilfælde er det væsentligt, at de sprogpoltiske initiativer på universitetsniveau følges op af ordentlig sprogundervisning, der baseres på såvel deltagerforudsætninger som kravene til akademisk sprogbrug. Selv om meget sprog læres ved almindelig omgang med andre mennesker, på udlandsrejser, gennem sociale medier og massemedier osv., er denne såkaldte uformelle læring ikke tilstrækkelig effektiv. Deltagelse i undervisning øger indlæringshastigheden og fører til højere sprogfærdighedsniveauer (Long 1983; Ellis 1994). Desuden kan undervisning sikre mødet med et varieret sprog, herunder beherskelse af de mere krævende mundtlige og skriftlige genrer, der hører til akademisk sprogbrug og faglige læringsprocesser. De bedste resultater opnås ved en kombination af undervisning og hverdagskommunikation på sproget, bl.a. fordi en sådan kombination kan bygge bro mellem kommunikativ brug af sproget og refleksion over samme samt kan trække på en vifte af motivationelle og identitetsmæssige forhold (Norton 2000).

På universiteterne har vi alt for høj grad taget brugen af det nationale sprog og til dels også engelsk for givet. Ved at gå ud fra, at sprogene uden videre kan bruges som undervisnings- og læringsredskab, mister vi ikke alene fokus på de studerende, der samtidig har behov for at lære sproget. Vi risikerer også at naturalisere sproget og de normer, vi tradi-

tionelt anvender for at evaluere brugen af det (Bourne 1988). Dermed placerer vi ansvaret for akademisk succes og nederlag i den enkelte studerende og overser mulighederne for at udforme en mere vellykket sprogstrategi. Denne kan bl.a. bygges på viden om sprogbrug i flersprogede kontekster, om sproglige hybridformer og kreative konstruktioner samt om individers komplekse sproglige repertoire som udgangspunkt for ny læring og for deres mulighed for at få stemme i uddannelsessammenhæng (Blommaert & Rampton 2011). En sprogundervisning kan med et sådant udgangspunkt i højere grad basere sig på den sproglige dynamik, der finder sted uden for klasserummet, og forene dette med en systematisk tilgang til de akademiske krav.

Om forfatteren

Anne Holmen er professor i parallelsproglighed og centerleder ved Center for Internationalisering og Parallelsproglighed, Institut for Engelsk, Germansk og Romansk, Københavns Universitet.

Email: aholmen@hum.ku.dk

Litteratur

- Blommaert, Jan & Ben Rampton 2011: Language and superdiversity. *Diversities*, 13:2, 1–23.
- Bourne, Jill 1988: »Natural Acquisition« and a »Masked Pedagogy«. *Applied Linguistics*, 9:1, 83–99.
- Dansk Sprognævn 2003: Forslag til retningslinjer til en dansk sprogpolitik. <http://www.dsn.dk/arkiv/nfs/2003-2.htm#retningslinjer>
- Dansk Sprognævn 2007: Notat om dansk sprogpolitik.
- Dansk Sprognævn 2012: Dansk sprogs status.
- Daryai-Hansen, Petra G. 2010: Begegnungen mit fremden Sprachen. Sprachliche Hierarchien im sprachpolitischen Diskurs im Dänemark und Deutschland der Gegenwart. Ph.d.-thesis, Department of Culture and Identity, Roskilde University.
- Davidson-Nielsen, Niels, Erik Hansen & Pia Jarvad (red.) 1999: *Engelsk eller ikke engelsk? That Is the Question. Engelsk indflydelse på dansk?* (Dansk Sprognævn's Skrifter, 28.) København: Gyldendal.
- Deklaration om nordisk språkpolitik 2006: Udkast oktober 2005. *Språk i Norden*. 2006. 9–34.
- Ellis, Rod 1994: *The Study of Second Language Acquisition*. Oxford: Oxford University Press.
- Gimbel, Jørgen 2010: Københavnerstudier i tosprogethed – en forskningsserie mellem Skylla og Charybdis. I: Holmen, Anne, Juni Söderberg Arnfast & Jakob Steensig (red.), *Tosprogethed i Danmark 1985–2010*. (Københavnerstudier i tosprogethed 61.) 10–25.
- Haberland, Hartmut 2010: Noget om hvem der ejer det danske sprog, og hvem der truer det – og om domænebegrebets storhed og fald. I: Jørgensen, J. Normann & Anne Holmen (red.), *Sprogs status i Danmark*

2021. (Københavnnerstudier i tosprogethed, 58.) 77–86.
- Holmen, Anne 2007: Ny nordisk sprogpolitik? *Nordand*, 2:1, 103–113.
- Jarvad, Pia 2001: Det danske sprogs status i 1990'erne med særligt henblik på domænetab. Dansk Sprognævn.
- Jørgensen, J. Normann 2010: *Languaging. Nine Years of Polylingual Development of Turkish–Danish Grade School Students*. (Københavnnerstudier i tosprogethed, K15–16.) København: Københavns Universitet.
- Kulturministeriet 2003: *Sprog på spil*.
- Kulturministeriet 2008: *Sprog til tiden*.
- Lindberg, Inger 2009: I det nya mångspråkiga Sverige. *Utbildning & Demokrati*, 2, 9–38.
- Long, Michael 1983: Does second language instruction make a difference? A review of the research. *TESOL Quarterly*, 17, 359–382.
- Nordiske Råd 2007: *Deklaration om nordisk språkpolitik*. Nordisk Ministerråd. www.norden.dk
- Norton, Bonny 2000: *Identity and Language Learning. Gender, Ethnicity and Educational Change*. London: Longman.
- Phillipson, Robert 2010: Danish language policy. Nothing world-class here. I: Jørgensen, J. Normann & Anne Holmen (red.), *Sprogs status i Danmark 2021*. (Københavnnerstudier i tosprogethed, 58.) 63–76.
- Preisler, Bent 2010: Engelsk og dansk. Funktioner og status. Nu og i nærmeste fremtid. I: Jørgensen, J. Normann & Anne Holmen (red.), *Sprogs status i Danmark 2021*. (Københavnnerstudier i tosprogethed, 58.) 106–120.
- Sprog er nøglen til verden* 2011: Anbefalinger fra arbejdsgruppen for uddannelse i fremmedsprog. <http://fivu.dk/publikationer/2011/sprog-er-noeglen-til-verden/sprog-er-noeglen-til-verden.pdf>
- Thøgersen, Jacob 2010: »Parallelsproglighed« i teori og praksis. *Nyt fra sprognævnet*, 4, 1–5.

Abstracts and keywords in English

Linus Salö

Stockholm University

Domain loss as a language ideological representation. language planning discourses on English in Sweden

Abstract

This article focuses on the genesis of the notion of domain loss as part of the discursive formation of language politics in Sweden and the discourses on English within Swedish language planning practices. The exposition reveals a shift where the focus has gone from a concern with loan words towards larger questions about the position and status of the Swedish language, with the representation of Swenglish attached to the former and the representation domain loss to the latter. The two representations both manifest “monoglot ideology” (Silverstein 1996). Applying perspectives and tools from Bourdieu’s field theory, attempts are made to link these discourses to the positions of their producers in the field. Domain loss was entextualized at the same time as the discussion about the EU membership was initiated. In this article, claims are made that these two issues are ideologically interconnected and that the safeguarding of the Swedish language must be viewed in the same light as the safeguarding of the autonomy of Sweden, and an accompanying aversion among the field’s agents for the cultural-political indexicalities of English. Domain loss has been used as a symbolic asset to gain a hearing for the view that Swedish is a threatened language, and is here interpreted as part of a strategy to defend a market where the agents themselves have invested their capital.

Keywords: domain loss, Swenglish, entextualization, language ideology

Email: linos.salo@biling.su.se

Anna Kristina Hultgren

University of Copenhagen

Domain loss in Denmark: a study of the correlation between “English instead of Danish” and “English in Danish”

Abstract

This article attempts to shed light on a distinction which has been particularly prominent in the Danish debate on domain loss: “English instead of Danish” (language shift) versus “English in Danish” (loan words). Data consists of naturally occurring spoken Danish scientific language recorded at bachelor level in chemistry, physics and computer science at the University of Copenhagen, and the analysis combines quantitative and qualitative sociolinguistic methods. Results suggest first of all that there does not appear to be a causal correlation between the use of English and the extent of loans from English into Danish. Secondly, the analysis raises questions about the possibility of upholding an operational distinction between “English” and “Danish” at individual word level. Finally, the results are discussed in light of the Danish domain loss debate.

Keywords: domain loss, English in Danish, English instead of Danish, English influence, terminology, scientific language

Email: akhultgren@hum.ku.dk

Marita Kristiansen

Norwegian School of Economics

How to maintain Norwegian specialised languages in an ever-increasing international setting. On domain loss and parallel terminology formation in higher education

Abstract

The article discusses how to maintain Norwegian specialised languages (LSPs) in higher education at the same time as the institutions strive to become even more international. Firstly, a brief overview of the background for the conflict of aims between internationalisation, which implicitly requires more English, and the legal requirement imposed on the institutions to maintain Norwegian LSPs. Secondly, the concepts of domain loss and parallel language use are discussed in light of the current national debate on language policies. Thirdly, the results from a corpus-based study of term formation in finance is presented (Kristiansen 2012a). The study focuses on whether new Norwegian terms are formed to denote phenomena which to a great extent are discussed internationally and by means of English language. Finally, a sketch of how to further enhance parallel language use in Norwegian higher education is presented. The proposed solution involves an initiative to build a national terminological infrastructure.

Keywords: internationalisation, domain loss, parallel language use, neologism, financial terminology

Email: marita.kristiansen@nhh.no

Monica Londen and Jan-Ola Östman

University of Helsinki

**Ambivalence and responsibility: domain loss
as an implicit process at a bilingual university**

Abstract

The primary focus of the study is the implicit processes that influence the domains of usage of Swedish at various levels and by teachers and students at the bilingual (Finnish, Swedish) University of Helsinki. A number of areas and situations are noted where the Swedish language has a hard time to make its voice heard within the university. In general, though, the bilingual character of the university works as a testing ground for parallel language use: for three languages with very different status. Theoretically, in this study three concepts are in focus, those of domain, responsibility, and ambivalence. Many decisions within the university are characterized by an ambivalence as to how explicitly accepted strategies in policy documents are to be interpreted in relation to the status of Swedish. In the last resort, this touches upon issues of responsibility, accountability and agency. Even though there are no unclarities with respect to legal responsibilities, the issue of who is ultimately perceived to be de facto accountable for keeping the university bilingual is left vague. This in turn paves the way for domain loss.

Keywords: domain loss, responsibility, ambivalence, Finland Swedish, university education

Email: monica.londen@helsinki.fi, jan-ola.ostman@helsinki.fi

Ástráður Eysteinnsson

University of Iceland

**Icelandic language policy, culture,
and academic practice. Domains, large and small**

Abstract

This article focuses on the status of the Icelandic language in view of Icelandic language policy, cultural policy, and university activities in a small language community. An inquiry is made into the role of the language in Icelandic cultural conceptions, in view of the shape they took in the course of 19th Century nationalism, while an attempt is also made to dislodge the discussion from this context, emphasizing the value of language for local culture and the extensive dialogue that needs to take place between any single language community and the outside world in the age of globalization. The role of the local language in academic and scholarly affairs is critical in this respect and the article seeks to map out the elements needed in order to uphold academic work in individual languages. This calls for considerable translation efforts and “borderline work”, where the domains of language in various fields are constantly restored and in some cases assembled from the ground up (although they are likely to share many components with adjoining domains).

Keywords: Icelandic language policy, cultural policies, local culture, language domains, academic teaching and translation activity

Email: astra@hi.is

Forfatterveiledning

NORDAND – *Nordisk tidsskrift for andrespråksforskning* publiserer vitenskapelige artikler relevante for det å lære eller bruke ett av de nordiske språkene som andrespråk. Tidsskriftet henvender seg til forskere, men også til andre med interesse for ny kunnskap om det å lære språk og om flerspråklighet. Artiklene kan være empiriske, teoretiske eller de kan gi oversikt over forskning og forskningsprosjekter. De kan belyse lingvistiske, psykolingvistiske, sociolingvistiske, kognitive, sosiokulturelle, språkpedagogiske, språkpolitiske eller fagdidaktiske problemstillinger, og de vil kunne belyse andrespråksbeherskelse eller andrespråksbruk som del av en flerspråklig utvikling. «Andrespråk» inkluderer også forskning om de nordiske språkene som fremmedspråk, slik språkene for eksempel læres ved de mange universitetene rundt omkring i verden med tilbud om studier i nordiske språk.

Innsending av manus

Tidsskriftet tar imot artikler fortløpende. Manus som ønskes vurdert, sendes elektronisk sammen med et følgebrev til én av redaktørene:

Niclas Abrahamsson
niclas.abrahamsson@biling.su.se
Anne Golden
anne.golden@iln.uio.no
Helle Pia Laursen
HEEN@dpu.dk

Tidsskriftet tar imot artikler på dansk, norsk eller svensk. I en begrenset utstrekning kan det også tas imot artikler på engelsk. Alle artikler skal ha sammendrag på engelsk og på svensk, dansk eller norsk.

Manuset

- innsendes i Word
- skrives i Times New Roman med halvannen linjeavstand og 12 punkt skrift.
- innsenderens navn skal ikke røpes i manuset
- artikkelen skal ha en tittel som skrives i 16 punkt halvfet.
- Det kan maksimalt brukes to overskriftsnivåer. Det brukes ikke nummerering. Nivåene skilles fra hverandre ved at det høyeste nivået har store bokstaver i 14 punkt halvfet. Det neste nivået skrives med små bokstaver i 14 punkt halvfet.
- Bruk av fotnoter bør holdes nede. Eventuelle noter skal komme som sluttnoter. Notefunksjonen i word skal brukes. Notene markeres med vanlige tall.
- Artikkelen pagineres.
- Artikkelen bør fortrinnsvis ikke overskride 8000 ord (tilsvarende 19 tette tekstsider) i det valgte formatet). Tabeller, figurer og litteraturliste skal være inkludert i dette omfanget.
- Tabeller og figurer skal ha tittel og nummereres fortløpende. Tabeller og figurer leveres eventuelt som egne filer. Da må det markeres omtrent hvor i teksten de skal inn.
- Artikkelen skal ha sammendrag på engelsk og på dansk, norsk eller svensk. Sammendragene skal maksimalt være på 150 ord. De legges ved som egen fil. Heller ikke disse skal røpe forfatterens identitet.
- Sitat i teksten markeres med innrykk.
- Litteraturhenvisninger i teksten skal oppgi forfatterens etternavn og årstall for utgivelse av publikasjonen.

Hvenekilde (1998) hvis navnet er i teksten. Hvis navnet ikke er i teksten, skrives det på denne måten (Hvenekilde 1998). Ved direkte sitat oppgis sidetall, slik: (Hvenekilde 1998:72). Når det vises til flere arbeider av samme forfatter fra samme år, brukes a, b, c (Hvenekilde 1998a). Flere arbeider fra samme forfatter refereres slik: (Hvenekilde 1996, 1998). Arbeider fra to forfattere refereres slik: Hvenekilde og Lanza (1999), mens arbeider med flere enn to forfattere refereres slik: Glahn mfl. 2001. Op.cit o.l. brukes ikke.

- Litteraturlista plasseres bakerst og bygges opp alfabetisk på følgende måte:

Hvenekilde, Anne 1996: «Hva gjør vi saa med arven?» *En studie av abc-er og lesebøker utgitt til norsk morsmålsundervisning i Amerika*. Oslo: Universitetsforlaget.

Glahn, Esther, Gisela Håkansson, Bjørn Hammarberg, Anne Holmen, Anne Hvenekilde og Karen Lund 2001: Processability in Scandinavian Second Language Acquisition. S. 389–416 i *Studies in Second Language Acquisition*. 23 (3).

- De som vil reservere seg mot at artikler som publiseres i tidsskriftet også etter en tid kan publiseres elektronisk, må selv melde det til redaksjonen.

Følgerebrevet

Sammen med artikkelen sendes et følgebrev – som egen fil. Brevet skal inneholde

- tittel på artikkelen og antallet ord artikkelen består av
- forfatteren/forfatterenes navn, tittel, stilling, institusjonstilknytning, postadresse
- e-postadresse
- telefonnummer, faksnummer

Merk: Å vurdere en artikkel for publisering i et referee-tidsskrift krever innsats fra mange personer. Derfor må redaksjonen være trygg på at de som sender inn manus til vurdering, virkelig ønsker å publisere i tidsskriftet. Det vil si at man ikke samtidig kan sende manuset inn til bedømmning til andre tidsskrifter.

Kvalitetssikring av innsendte artikler

Artikler som sendes inn til tidsskriftet, vurderes av redaksjonen og av to uavhengige anonyme fagfellebedømmere (referees). Tidsskriftet har avtale med mer enn 50 aktive nordiske andrespråksforskere med minimum doktorgradskompetanse eller tilsvarende innenfor fagområdet. En nærmere beskrivelse av kvalitetssikringsprosedyrene finnes på tidsskriftets hjemmeside: <http://www2.hihm.no/minoritet/NORDAND/NORANDdefault.htm>

NORDAND 11

Den 11:e konferensen om
**Nordens språk som andra- och
främmandespråk**

Stockholms universitet, 13–15 juni 2013

Bekräftade plenartalare:

Kris van den Branden (Katholieke Universiteit Leuven, Belgien)

Marianne Gullberg (Lunds universitet, Sverige)

Frans Gregersen (Københavns universitet, Danmark)

Anne Pitkänen-Huhta (Jyväskylän universitet, Finland)

Gå till www.su.se/nordand11 för mer information om
abstracts, program, workshops, registrering m.m.

Välkommen till Stockholm 2013!

Hälsar organisationskommittén:

Niclas Abrahamsson, Natalia Ganuza, Christina Hedman, Gunlög Sundberg

Ett samarrangemang mellan:

Centrum för tvåspråkighetsforskning, Institutionen för nordiska språk och
Institutionen för språkdidaktik, Stockholms universitet

Nordand

Nordisk tidsskrift for andrespråksforskning

Abonner i dag!

Ja!

Jeg ønsker å abonnere på **Nordand**.

Tidsskriftet kommer ut 2 ganger i året.

Abonnementet løper inntil det blir skriftlig oppsagt.

(vennligst sett kryss ved riktig type abonnement)

☐ Institusjoner	NOK 460 per år
☐ Privatabonnement	NOK 320 per år
☐ Studentabonnement	NOK 210 per år

navn: _____

institusjon: _____

adresse: _____

postnr.: _____ poststed: _____

underskrift: _____

Vennligst fyll ut kupongen og returner til Fagbokforlaget på faks
+47 55 38 88 39

Du kan også sende e-post med dine opplysninger til
abonnement@fagbokforlaget.no

Svarfaks +47 55 38 88 39

FAGBOKFORLAGET

Postboks 6050 Postterminalen, 5892 Bergen, Norge